

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

كتاب معلم
(راهنماي تدریس)

مطالعات اجتماعی

ششم دبستان

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تأليف : دفتر تأليف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

نام کتاب : کتاب معلم مطالعات اجتماعی ششم دبستان - ۷۴/۲۸

مؤلفان : دکتر ناهید فلاحیان، آمنه احمدی، نازیا ملک محمودی و منصور ملک عباسی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

مدیر امور فنی و چاپ : سیداًحمد حسینی

صفحه‌آرا : شهرزاد قبری

حروفچین : سیده فاطمه محسنی

مصحح : سیف‌الله بیک محمد دلیوند، حسین چراغی

امور آماده‌سازی خبر : زینت بهشتی شیرازی

امور فنی رایانه‌ای : حمید ثابت‌کلاچاهی، مریم دهقان‌زاده

ناشر : اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی- ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۹۱۶۱-۹۱۸۸۳۱، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب سایت : www.chap.sch.ir

چاپخانه : شرکت افست «سهامی عام» (www.Offset.ir)

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ اوّل ۱۳۹۱

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۳-۹۶۰-۰۵۹۷۸-۹۶۴-۰۵۹۷۸ ISBN 978-964-05-2096-3

۱۳۹۱

فهرست مطالعه

مقدمه

بخش اول - کلیات

۱	نگاهی به عناصر و اجزای برنامه درسی مطالعات اجتماعی
۲	۱- تعریف و ماهیت مطالعات اجتماعی
۲	۲- ضرورت‌ها و جهت‌گیری‌های اصلی در آموزش مطالعات اجتماعی
۴	۳- اصول حاکم بر گزینش و سازماندهی برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی
۵	۴- عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی
۱۲	۵- معلم مطالعات اجتماعی باید چه صلاحیت‌های داشته باشد؟
۱۳	۶- بسته آموزشی درس مطالعات اجتماعی
۱۵	۷- ساختار و محتوای کتاب درسی و کتاب کار پایه ششم ابتدایی
۱۹	۸- اهداف (پیامدهای یادگیری) درس مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی
۲۰	۹- در آموزش موضوعات مختلف درس مطالعات اجتماعی به چه نکاتی توجه کنیم؟
۲۴	۱۰- جداول توزیع انواع مهارت‌ها در فعالیت‌های کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم
۳۷	۱۱- ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان
۳۸	۱۲- ارزشیابی از درس مطالعات اجتماعی
۴۸	۱۳- نمونه سوالات آزمون پایانی

بخش دوم - راهنمای تدریس فصول کتاب

۵۲	فصل ۱ : دوستان ما
۵۳	درس ۱ : دوستی
۵۴	درس ۲ : آداب دوستی
۵۸	فصل ۲ : تصمیم‌گیری
۵۹	درس ۳ : تصمیم‌گیری چیست؟
۶۰	درس ۴ : چگونه تصمیم بگیریم؟
۶۳	فصل ۳ : کشاورزی در ایران
۶۴	درس ۵ : عوامل مؤثر در کشاورزی
۶۶	درس ۶ : محصولات کشاورزی از تولید تا مصرف

۷۱	فصل ۴ : ایران و منابع انرژی
۷۲	درس ۷ : طلای سیاه
۷۴	درس ۸ : انرژی را بهتر مصرف کنیم
۷۸	فصل ۵ : شکوفایی علوم و فنون پس از ظهرور اسلام
۷۹	درس ۹ : پیشرفت‌های علمی مسلمانان
۸۳	درس ۱۰ : چه عواملی موجب گسترش علوم و فنون در دوره اسلامی شدند؟
۸۵	فصل ۶ : سفری به اصفهان
۸۶	درس ۱۱ : اصفهان، نصف جهان
۸۷	درس ۱۲ : چرا فرهنگ و هنر در دوره صفویه شکوفا شد؟
۹۰	فصل ۷ : اوقات فراغت
۹۱	درس ۱۳ : برنامه روزانه متعادل
۹۳	درس ۱۴ : گذراندن اوقات فراغت
۹۶	فصل ۸ : پوشاس ما
۹۷	درس ۱۵ : انواع لباس
۹۸	درس ۱۶ : لباس، از تولید تا مصرف
۱۰۱	فصل ۹ : دریاهای ایران
۱۰۲	درس ۱۷ : ویژگی‌های دریاهای ایران
۱۰۳	درس ۱۸ : دریا نعمت خداوندی
۱۰۸	فصل ۱۰ : ایران و همسایگان
۱۰۹	درس ۱۹ : همسایگان ما
۱۱۰	درس ۲۰ : مطالعه موردي
۱۱۱	فصل ۱۱ : ایستادگی در برابر بیگانگان
۱۱۴	درس ۲۱ : استعمار چیست؟
۱۱۵	درس ۲۲ : مبارزة مردم ایران با استعمار
۱۱۷	فصل ۱۲ : آزادی خرمشهر
۱۱۸	درس ۲۳ : خرمشهر در چنگال دشمن
۱۱۹	درس ۲۴ : خرمشهر در دامان میهن
۱۲۱	پیوست (۱)
۱۲۳	منابع

مقدمه

همکار گرامی

همان طور که می‌دانید کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی به موازات تأسیس این پایه تألیف و در اختیار دانشآموزان قرار گرفته است و اکنون بخش دیگری از بسته آموزشی این درس یعنی «راهنمای تدریس» در اختیار شما عزیزان قرار می‌گیرد.

معلمان، محور اصلی اجرای هر برنامه درسی جدید هستند و هرچه میزان آگاهی و تسلط آنها به اهداف، رویکردها روش‌ها و محتوای برنامه بیشتر باشد، موفقیت برنامه و میزان تحقق اهداف بیشتر خواهد بود. به عکس زمانی که برنامه‌ای تغییر می‌کند اگر معلم نخواهد یا نتواند روح تغییرات را دریابد و به روش‌های قبلی و قدیمی ادامه دهد، اهداف مطلوب تحقق نمی‌یابد.

این کتاب به شما کمک می‌کند تا درک و آگاهی بهتر و بیشتری از ضرورت‌ها و رویکردهای حاکم بر محتوای دروس کتاب درسی به دست بیاورید و به این ترتیب بتوانید فرایندهای یاددهی- یادگیری را به نحو مطلوب‌تر سازماندهی کنید.

کتاب راهنمای در دو بخش تنظیم شده است: بخش اول کلیات است که شامل اصول و رویکردهای برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی، مؤلفه‌ها و عناصر و اجزای برنامه، ساختار و محتوای بسته آموزشی و کتاب درسی و نظایر آن می‌باشد و دیدگاهی کلی درباره برنامه و کتاب به شما ارائه می‌دهد. بخش دوم، راهنمای تدریس هر فصل کتاب درسی است و به تبع فصول کتاب درسی در دوازده فصل تأثیف شده است. شما معلم عزیز در راهنمای هر فصل با اهداف و انتظارات یادگیری، وسایل موردنیاز و روش‌ها و مراحل تدریس و همچنین محورهای ارزشیابی آن فصل آشنا می‌شوید. در پایان هر فصل نیز دانستنی‌هایی درباره برخی واژگان یا مفاهیم تخصصی درس ارائه شده و منابعی برای مطالعه و تحقیق دانشآموزان و دانش‌افزایی معلمان معرفی شده است.

امید است این کتاب بتواند به شما در تدریس هرچه بهتر محتوای درس مطالعات اجتماعی کمک کند.

۱

بخش

کلیات

۱- نگاهی به عناصر و اجزای برنامه درسی مطالعات اجتماعی

در میان برنامه‌های درسی، مطالعات اجتماعی یک حوزهٔ یادگیری اصلی و کلیدی است که تقریباً در تمام کشورهای دنیا آموزش داده می‌شود. در یک دهه اخیر به موازات لزوم پاسخ‌گویی به نیازهای نو در عرصهٔ آموزش این درس و تربیت اجتماعی و لزوم برونو رفت از رویکردهای سنتی و همچنین تدوین اسناد تحولی من جمله برنامه درسی ملی، راهنمای برنامه جدیدی نیز برای این حوزه یادگیری تدوین شده است. در این راهنمای لزوم تحول در رویکردها، اصول، اهداف و سازماندهی محتوا در این درس مورد تأکید قرار گرفته و موارد مذکور با نگاهی نو تنظیم و تدوین شده‌اند.

۱-۱- تعریف و ماهیت مطالعات اجتماعی

مطالعات اجتماعی یک حوزهٔ یادگیری است که از تعامل انسان با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، اقتصادی و ... و تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن بحث می‌کند. از آنجایی که این درس بر محور کنش متقابل آدمیان با یکدیگر و با محیطی که در آن به سر می‌برند – در روند زمانی – استوار است، می‌توان ادعا نمود که جامعه، مکان و زمان سه محور عمدۀ این درس هستند. مطالعات اجتماعی یک حوزهٔ یادگیری بین رشته‌ای است که از مفاهیم رشته‌های علمی و مطالعات مختلف چون جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، آموزش‌های مدنی، مطالعات شهر و ندی و زیست‌محیطی، دین و اخلاق بهره می‌گیرد.

۱-۲- ضرورت‌ها و جهت‌گیری‌های اصلی در آموزش مطالعات اجتماعی

مفاهیم رشته‌های علمی که به آنها اشاره شد به همراه ارزش‌های کلیدی و مهارت‌های کاوشگری سعی در رساندن دانش آموزان به مقصد غایی این حوزه یعنی شکوفایی فطرت و تربیت انسان‌های شایسته و مؤمن، پرورش شهر و ندان مطلوب و تربیت اجتماعی به منظور مهیا شدن برای زندگی در جامعه را دارد. به عبارت دیگر این حوزهٔ یادگیری می‌کوشد تا از طریق برخی دانش‌ها، مهارت‌ها و صلاحیت‌های مورد نیاز؛ افراد را به گونه‌ای تربیت کند که هم در زندگی فردی و هم در جامعه مبتنی بر آموزه‌های دینی، نقش کارآمد و شایسته‌ای را ایفا کنند.

توجه به اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش کشور از یکسو و نظرسنجی‌ها، نیازسنجی‌ها و پژوهش‌های انجام شده در کشور از سوی نهادها و سازمان‌های مختلف تدوین کنندگان برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی را به سمت توجه و تأکید بر شش محور

زیر در سرفصل‌ها و محتوای این برنامه سوق داده است. شایان ذکر است که این محورها ضرورت‌های آموزشی این برنامه درسی را نیز نمایان می‌کنند.

۱- تقویت عزت و هویت ایرانی - اسلامی؛

۲- ترویج و درونی‌سازی اخلاق و ارزش‌های اسلامی؛

۳- شناخت حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف و تقویت مهارت‌ها و نگرش‌های مربوط به آنها؛

۴- شناخت میراث فرهنگی، استعدادها و قابلیت‌های کشور و جایگاه کشور در جهان و توانایی برقراری ارتباطات مؤثر در سطح جهانی؛

۵- پیشگیری از بروز بحران‌های تربیتی و آسیب‌های اجتماعی در کودکان و نوجوانان و کاهش کجروی‌های اجتماعی و گسترش رفتارهای بهنجار؛

۶- گسترش بهداشت روانی، تقویت روحیه خودباوری، نشاط، سازندگی و پویایی امید به آینده و اعتماد به نفس. به طور کلی می‌توان گفت که سه مؤلفه، تقویت هویت ملی، اخلاق محوری در نظام اجتماعی و مهارت‌های زندگی از موارد مهمی است که برنامه مطالعات اجتماعی آنها را در اهداف، محتوا و روش‌ها تعقیب می‌نماید.

بنابر برخی پژوهش‌های انجام شده یکی از چالش‌های کنونی کودکان و نوجوانان امروز بحران هویت است. لذا جهت‌گیری فرهنگی و تربیتی این برنامه با تکیه بر مضامین تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی می‌تواند به تقویت عزت و هویت این نسل کمک نماید. موضوع دیگر «تربیت اجتماعی» است که در آن دو مؤلفه اخلاق و آداب و مهارت‌های زندگی از طریق این برنامه مورد توجه قرار می‌گیرد.

در زمینه رابطه‌ای که اسلام بین فرد و جامعه قائل است، انسان دارای هویت جمعی و فردی است. زندگی و هویت آدمی، موجودیتی دو بعدی است. بعد فردی او را از مقهور شدن و مستحیل شدن در جمع دور می‌کند و بعد اجتماعی او را در جریان پیوند و داد و ستد با دیگران قرار می‌دهد. هرچند دربی این داد و ستد اراده از وی سلب نمی‌شود. براین اساس در اسلام دیدگاه فردگرایانه یا جامعه‌گرایانه مورد تأیید نیست. بلکه دیدگاه متعادل و بینایی‌که به فرد و جامعه هردو اهمیت می‌دهد مورد توجه است. یکی از دلایل مهم اهتمام اسلام به شأن اجتماع، تأثیر اجتماع بر افراد انسانی و اصلاح و تکامل انسان‌ها در بستر اجتماعی سالم و در گرو تربیت اجتماعی صحیح می‌باشد. در اسلام، خط مشی‌های مربوط به روابط اجتماعی در قالب احکام و فرائض و شرایع متعددی بیان شده است. قرآن کریم و سیره نبوی در زمینه‌های مختلفی در مناسبات اجتماعی، دستورات و الگوهای روشنی را ارائه کرده‌اند که از آن جمله می‌توان به: احسان به والدین، اخوت، ثبات قدم، وفا به بیمان و عهد، جهاد، اتفاق، صلة ارحام، حمایت از نیازمندان و خویشاوندان نیازمند، حمایت از ایتمام، حقوق اقلیت‌های دینی، امر به معروف و نهی از منکر، پرهیز از کم‌فروشی، گرافروشی، احتکار، صبر، رفتار عادلانه با مردم، وظایف زمامداران در برابر افراد جامعه، اصلاح روابط و آشتی جویی، مشورت، حمایت از سالم‌مندان، تکریم مهمان و... اشاره نمود.

توجه به این ابعاد از مبانی دینی اسلام مستلزم جهت‌گیری برنامه درسی مطالعات اجتماعی به‌سوی تحقق بخشیدن به کمال فطری انسان و پرورش مسئولیت‌پذیری نسبت به خود، خلق و نظام خلقت در جهت قرب الهی می‌باشد. نکته دیگر آنکه اگرچه به طور کلی برنامه‌های درسی و به‌ویژه برنامه درسی مطالعات اجتماعی وظایف انتقال میراث فرهنگی و بسط میراث فرهنگی را به عهده دارند اما

در فرایند آموزش نباید تنها به انتقال صرف میراث فرهنگی بسته باشد. به همین جهت برنامه درسی مطالعات اجتماعی تلاش می‌کند تا ضمن انتقال و بسط باورها و ارزش‌های اجتماعی، زمینه‌های نقد و ارزیابی اخلاقی هنجارها را از سوی دانشآموزان به وجود بیاورد تا آنها بتوانند هنجارهای اجتماعی را بر مبنای آموزه‌های اسلامی، نقد کنند و اخلاق محوری به جای هنجارمحوری گسترش یابد و شایسته است از طریق بستر سازی مناسب، یکی از رسالت‌های مهم این درس یعنی خرافه‌زدایی و پالایش فرهنگی جامعه نیز مبتنی بر آموزه‌های ناب دینی محقق گردد.

آموزش آداب و مهارت‌های زندگی جایگاه ویژه‌ای در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دارد. حوزه آداب و مهارت‌های زندگی در برنامه درسی ملی به عنوان یکی از حوزه‌های یازده‌گانه به رسمیت شناخته شده است و اگرچه از طریق کل برنامه‌های درسی دنبال می‌شود اما با درس مطالعات اجتماعی پیوند نزدیکی دارد و بخش قابل توجهی از آداب و مهارت‌های زندگی را می‌توان در چارچوب و بستر این درس پرورش داد. لذا در رویکرد جدید سعی بر آن است که محتواهای آموزش هرچه بیشتر با زندگی دانش آموز پیوند بخورد و به جای تأکید بر محفوظات و دانستنی‌های پراکنده و زیاد، مطالب مفید و کاربردی آموزش داده شود.

۱-۳-۱- اصول حاکم بر گزینش و سازماندهی برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی

در این بخش بعضی از مهم‌ترین اصول حاکم بر سازماندهی و گزینش محتوا به طور خلاصه معرفی می‌شود:

- چون هدف اصلی از آموزش مطالعات اجتماعی شکوفایی فطرت و پرورش کمالات انسانی، تربیت اجتماعی و شهرهوندی و آمادگی برای زندگی است لذا حوزه‌های دانشی و مفاهیم در آموزش در راستای هدف فوق مدنظر قرار می‌گیرند.
- سازماندهی و تولید محتواهای این درس باید به گونه‌ای باشد که موجبات امیدواری، نشاط، سرزندگی و میل به سازندگی و پیشرفت خود و جامعه را در دانش آموزان پیدید آورد.
- در آموزش موضوعات تاریخی به جای تأکید بر سلسله‌ها و حکومت‌ها یا صرفاً تاریخ سیاسی، به اوضاع و احوال اجتماعی و فرهنگی دوره‌های مختلف زندگی مردمان پرداخته شود و در این زمینه شخصیت‌ها، مفاخر، آثار، خلاقیت‌ها و دستاوردهای فرهنگی – تمدنی ایران در هر دوره برجسته شود. ضمن آنکه در این بخش زمینه‌های بررسی مدارک و شواهد تاریخی، تفکر و نقد رویدادها و موضوعات فراهم آید.
- در آموزش موضوعات جغرافیایی، به توان‌های محیطی و انسانی کشور ایران برای پیشرفت و سازندگی تأکید و به شناخت قابلیت‌های جغرافیایی کشور توجه شود. علاوه بر آن پرورش مهارت‌های جغرافیایی که با زندگی روزمره دانش آموزان پیوند نزدیکی دارد مدنظر قرار گیرد.
- در آموزش موضوعات اجتماعی و فرهنگی، ضمن انتقال باورها و ارزش‌ها، زمینه برای تفکر و نقد و بررسی موضوعات اجتماعی و محیطی فراهم بیاید.

- به آموزش‌های اقتصادی و سواد مالی که در برنامه‌های قبلی توجه ناچیزی به آنها شده بود، اهمیت لازم داده شود و متناسب با نیاز مخاطبان، مهارت‌های مالی – اقتصادی در آنها پرورش باید.
- سازماندهی محتوا در برنامه درسی مطالعات اجتماعی به صورت تلفیقی یا در هم تنیده ارائه می‌شود. به همین منظور از روش تماثیک یا مضمون محور استفاده می‌شود. انتخاب مضماین به گونه‌ای صورت می‌گیرد که هر مضمون قابلیت تلفیق دو یا چند حوزه موضوعی را داشته باشد.

برخی از دلایل مهم استفاده از رویکرد تلفیقی در درس مطالعات اجتماعی را می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود :

* انفعال دانش و گسترش موضوعات جدید، تنوع و تعدد آنها و نیاز به یکپارچه‌سازی دروس در مدارس؛

* وجود پیوندهای نزدیک و عمیق بین ابعاد مختلف موضوعات محیطی، اجتماعی و تاریخی و معنادارتر بودن ارائه آنها به

صورت تلفیقی؛

* پیوند موضوع هویت ملی با درس مطالعات اجتماعی از یک سو و چند بعدی بودن موضوع هویت و وحدت‌بخشی بهتر و انسجام میان مؤلفه‌های مختلف آن (تاریخی، جغرافیایی، فرهنگی و ...) از طریق برنامه تلفیقی؛

* مقابله با فشار روانی که بر معلم و دانشآموز از طریق برنامه‌های درسی متعدد و از هم گسیخته پدید می‌آید.

* معلم تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی در دوره ابتدایی و دوره متوسطه اول یک نفر است و بایستی بر مجموعه موضوعات و مفاهیم همه این دروس در قالب یک حوزه یادگیری تسلط داشته باشد، پس برنامه تلفیقی مغایرتی با نقش معلم ندارد و با آن هماهنگ‌تر هم هست؛

* سیاست‌ها و خط‌مشی‌های آموزش و پژوهش مندرج در اسناد بالادستی و اسناد تحولی و مصالح آموزشی کشور با عنایت به تجارب و پژوهش‌های مرتبط؛

* تأیید منطق روانشناسی مبتنی بر اینکه مغز انسان همواره در صدد شناسایی الگوها و ارتباطات مشترک و کشف اتصالات میان عناصر و مؤلفه‌ها می‌باشد؛

* تطابق بهتر با کیفیت یادگیری در محیط‌های واقعی، زیرا در این محیط‌ها کودکان و نوجوانان با تمامیت مسائل اجتماعی و محیطی رو به رو می‌شوند و نه با تقسیم‌بندی‌های موضوعی رایج در مدارس.

۱-۴- عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی

● در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، به منظور تعیین حوزه‌های مرتبط با مطالعات اجتماعی، از حوزه‌های موضوعی^۱ استفاده شده است که به جای دیسیپلین‌ها (رشته‌های علمی) فضای بازتری را برای تلفیق به وجود می‌آورند. براساس نیازهای علمی برنامه، پنج حوزه موضوعی و برای هریک از حوزه‌های موضوعی نیز سه مفهوم کلیدی انتخاب شده است. محتوای موضوعی و علمی برنامه در قالب این حوزه‌های موضوعی و مفاهیم کلیدی ساماندهی می‌شوند. به علاوه، هریک از این حوزه‌های موضوعی، مفاهیم و موضوعات یک یا چند رشته علمی و فراتر از آن را پوشش می‌دهد.

۱- زمان، تداوم و تغییر ← تاریخ

۲- مکان و فضا ← جغرافیا

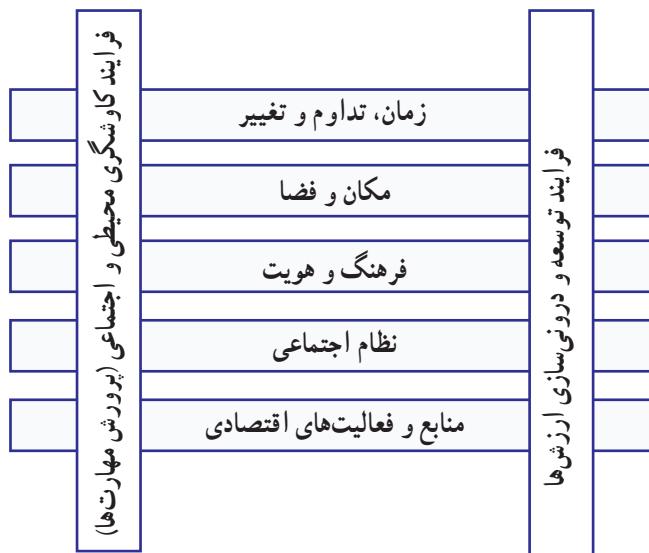
۳- فرهنگ و هویت ← جامعه‌شناسی، تاریخ، مردم‌شناسی، دین و اخلاق و ...

۴- نظام اجتماعی ← علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق، علوم سیاسی و ...

۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی ← اقتصاد، جغرافیا، مطالعات زیست محیطی، دین، اخلاق و ...

۱- عبارت «حوزه‌ها یا شاخه‌های اصلی موضوعی» ترجمه واژه Standard می‌باشد. منظور از حوزه‌های موضوعی، اندیشه‌های اساسی در هر رشته علمی است که موضوعات مختلف حول و حوش آن اندیشه‌ها، ساماندهی می‌شوند. حوزه‌های موضوعی بالاترین توان را برای تعمیم و بیشترین زمینه را برای تشریح پدیده‌ها و موضوعات فراهم می‌آورند و زمینه مناسبی برای درهم تنبیگی موضوعات ایجاد می‌کنند.

نمودار ۱- عناصر اصلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی

۱- زمان، تداوم و تغییر

این راهبرد از حوزهٔ تاریخ بهره می‌گیرد و با استفاده از شواهد و مدارک برای فهم تغییرات و تداوم پدیده‌ها در روند زمان تأکید دارد. به موازات سیر زمان، بخشی از حال به گذشته و بخشی از آینده به حال می‌پیوندد. همپای حرکت طولانی و ممتد زمان، تحولات و رویدادهای فراوانی در صحنهٔ گیتی رخ داده و می‌دهد. اگرچه در این حرکت، آنچه بیش از همه خودنمایی می‌کند، تغییرات است اما در ورای این تغییر، واقعیتی به نام «تمدن» نهفته است. به عبارت دیگر علی‌رغم تغییر هر آنچه در محیط طبیعی و محیط پیرامون جامعه وجود دارد و همچنین تغییر شرایط و ملزومات زندگی اجتماعی انسان، چیزهایی هم می‌ماند و تداوم می‌یابد و با شناختن و حفظ چیزهای ارزشمند انسان‌های پیشین می‌توان به تبیین هویت دیروز، امروز و فردای انسان پرداخت. چرا که بسیاری از دستاوردهای تمدن و فرهنگ فعلی بشر، میراث تلاش و تجربه نسل‌های پیشین است. دانش‌آموزان از طریق این راهبرد با مفهوم تغییرات و تداوم در محیط‌ها و مکان‌ها، منابع و فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگ‌ها و نظام‌های اجتماعی آشنا می‌شوند. همچنین پنداموزی و عبرت‌گرفتن از رویدادها و حوادث تاریخی گذشته، فهم چرایی و چگونگی تحولات زندگی اجتماعی در هر دوره و ترسیم دورنمای زندگی آینده، تلاش برای کشف واقعیت‌ها، بی‌بردن به ضعف‌ها و کاستی‌ها و یا پیشرفت‌ها در هر دوره و بالاخره علاقه‌مندی به شناخت و حفظ میراث فرهنگی کشور و آشنایی با زندگی و خدمات شخصیت‌ها و مفاخر در دوره‌های زمانی از طریق حوزهٔ «زمان، تداوم و تغییر» دنبال می‌شود.

۲- مکان و فضا

این راهبرد بیشتر از حوزهٔ جغرافیا بهره می‌برد و بر درک تعامل متقابل انسان و محیط، فرایندهای طبیعی در محیط‌های زیستی، الگوهای پراکنده‌گی فضایی پدیده‌ها و اهمیت مکان‌ها و فضاهای تأکید دارد. مکان، بستر و جایگاه و قوع پدیده‌ها و فرایندهاست و از نظر موقعیت (نسبی و مطلق) و ابعاد گوناگون و ویژگی‌های مختلف مورد بررسی قرار می‌گیرد. سیستم‌های فضایی به مجموعه‌های هماهنگ و مرتبط در قالب مکان گفته می‌شود. هر محیط جغرافیایی خاص، یک سیستم فضایی را به نمایش می‌گذارد. شناخت ویژگی‌های محل زندگی، درک و مقایسه تفاوت‌ها و تشابهات مکان‌ها، نحوه تعامل انسان و محیط در روند زمان، مسائل

و مشکلات توسعه نواحی و کشورها (ملل محروم و کشورهای توسعه یافته) قابلیت‌ها و امکانات محیطی و جغرافیایی کشور و بالاخره حفاظت از محیط و مکان از اهم مباحث این راهبرد است.

۳- فرهنگ و هویت

این راهبرد بیشتر مباحث خود را از مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و تاریخ اخذ می‌کند. فرهنگ مفهومی عام است که برای توصیف جنبه‌های نهادی و آموخته در جوامع انسانی مورد استفاده قرار می‌گیرد. به تعبیر دیگر فرهنگ، شیوه عمومی زندگی گروه یا گروه‌هایی از مردم است که عناصری از قبیل عادات، باورها، سنت‌ها، ارزش‌ها و نقاط مشترک آنها را به یکدیگر پیوند می‌دهد و وحدت اجتماعی ویژه‌ای به وجود می‌آورد.

منظور از جامعه، گروه‌ها و نظام‌های اجتماعی است که در سرزمین مشخصی به عنوان کشور زندگی می‌کند، فرهنگ مشترک دارند، تابع اقتدار سیاسی واحدی هستند و از استقلال نسبی برخوردارند. میراث فرهنگی عبارتست از هرآن چیزی که هر نسل به ارث می‌گذارد و به نسل بعد انتقال می‌دهد. فنون و دانستنی‌ها، ساخت‌ها، نهادها و برخی از ارزش‌ها واقعیاتی هستند که بر ورای نسل‌ها دوام می‌یابند. میراث فرهنگی از طریق انتقال ارادی آداب و سنت به نسل‌های بعد می‌رسد و یا در فرهنگ زمان حال تجلی می‌یابد.

هویت عبارتست از احساس مثبتی که فرد نسبت به هویت یا همان ویژگی‌هایی که خود را با آن تعریف می‌کند، دارد. شناخت ویژگی‌های فرهنگی، تعمیق آشنایی با جلوه‌های تمدن و فرهنگ اسلامی - ایرانی و جوامع مسلمان، شناسایی مفاخر علمی، فرهنگی، هنری، مذهبی و آثار آنها، شناخت علل و عوامل تحولات فرهنگی و نظام‌های اجتماعی در دوره‌های مختلف زمانی، آشنایی با میراث فرهنگی، ارج‌گذاری به دستاوردها و پیشرفت‌های فرهنگی و توانایی نقد فرهنگ‌ها از اهم مباحث مطرح در این زمینه می‌باشد.

۴- نظام اجتماعی

این راهبرد بیشتر مباحث خود را از حوزه‌های علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق و علوم سیاسی می‌گیرد. نظام، مجموعه اجزای تشکیل‌دهنده هر پدیده است که به یکدیگر پیوسته بوده و یک واحد را تشکیل می‌دهند به طوری که تغییر هر یک از عناصر بر اجزای دیگر اثر می‌گذارد. نظام اجتماعی مجموعه‌ای متشکل از کنش‌ها و واکنش‌های تعدادی از افراد است که روابط آنها با یکدیگر به طور متقابل به سوی کانونی مشترک (هدف مشترک) یا کانون‌هایی به هم پیوسته جهت می‌یابد. به عبارت دیگر نظام اجتماعی به مجموعه‌ای از «نقش‌های» اجتماعی متقابل به هم پیوسته که در جهت هدفی مشخص به هم پیوند یافته‌اند و به صورت یک واحد یکپارچه درآمدند، گفته می‌شود. شناخت حقوق و مسئولیت‌های شهروندی به عنوان نقش‌های اعضای یک جامعه و همچنین مؤسسات و نهادهای اجتماعی در راستای مشارکت آگاهانه و فعال در تعیین سرنوشت خود و جامعه و دستیابی به مهارت‌های اجتماعی از محورهای مهم و کلیدی در آموزش این حوزه است.

۵- منابع و فعالیت‌های اقتصادی

این راهبرد بیشتر مباحث خود را از اقتصاد و مطالعات زیست محیطی و جغرافیایی می‌گیرد. انسان امروز برای تأمین نیازهای خود و ادامه زندگی به کالاهای و خدمات گوناگونی نیاز دارد. این کالاهای و خدمات با استفاده از منابع و امکانات موجود در محیط فراهم می‌شود. استفاده از منابع در جهت رفع نیازهای بشر به فرایندهای اقتصادی تولید، توزیع و مصرف منجر می‌شود. همچنین منابع در دسترس انسان محدود نند و به علاوه اهمیت هریک از آنها بر حسب شرایط فرهنگی و تکنولوژیکی در طی زمان تغییر می‌کند. با توجه به افزایش جمعت جهان، بشر امروز با «بحaran منابع» روبرو است. همچنین با پیشرفت جوامع بشری و تبدیل بهره‌برداری و سازماندهی

فعالیت‌های اقتصادی از اقتصاد ساده بدون بول دوران‌های اولیه به اقتصاد پیچیده کنونی، تغییرات عمیقی در نیازها، مشاغل و نقش‌ها پدید آمده است. برخورد عقلایی و مبتنی بر تفکر و خلاقیت با انواع منابع (اعم از سرمایه، نیروی انسانی، منابع طبیعی و ...) که منجر به حداکثر استفاده بهینه از منابع می‌شود، اهمیت قابل ملاحظه‌ای دارد.

از عمدۀ ترین مباحث این حوزه، آشنایی با نحوه کسب اطلاعات اقتصادی، فرایندهای مربوط به تولید، توزیع و مصرف، کار و کارآفرینی، مشاغل، سیستم‌های مبادله، استفاده بهینه از منابع، بهره‌وری سبز^۱، مدیریت اقتصادی در زندگی فردی و خانوادگی و آشنایی با برخی نهادها و فعالیت‌ها و ابزارهای اقتصادی می‌باشد. به نمودار (۲) توجه کنید.

همان‌طور که مشاهده می‌کنید. هریک از پنج حوزه موضوعی دارای سه مفهوم کلیدی است. این حوزه‌ها و مفاهیم کلیدی در کلیه پایه‌های تحصیلی در درس مطالعات اجتماعی دنبال می‌شوند.

۱- تلفیق چگونه صورت می‌گیرد؟

برای مثال مضمونی نظری «پوشاك» را درنظر بگیرید. این مضمون محتوای فصل... کتاب درسی پایه ششم را تشکیل می‌دهد.

در این فصل از مفاهیم ۴ حوزه موضوعی استفاده شده است:

۱- فضا و مکان؛ ۲- زمان، تداوم و تغییر؛ ۳- فرهنگ و هویت؛ ۴- منابع و فعالیت‌های اقتصادی.

نمودار ۲- عناصر و مفاهیم اصلی برنامه در یک نگاه

۱- بهره‌وری سبز (Green Productivity) یعنی استفاده معقول و بهینه از منابع و امکانات، با حداقل بازدهی به طوری که کمترین خسارات و لطمہ به محیط‌زیست وارد می‌شود.

وقتی درباره رابطه پوشاسک با آب و هوا و یا پراکندگی و تنوع لباس‌ها در پهنه سرزمین ایران صحبت می‌کنیم بر مفاهیم کلیدی رابطه انسان و محیط و پراکندگی تأکید می‌کنیم و از حوزه فضا و مکان بهره برده‌ایم و با مفاهیم جغرافیایی سروکار داریم. در همین فصل از روند تغییر در لباس‌های مردم در دوره‌های مختلف تاریخی، سخن به میان آمده و از داشن آموزان خواسته شده که تصاویری از لباس‌های تاریخی را نیز جستجو کنند و روی کاربرگ بچسبانند (جمع‌آوری شواهد و مدارک). لذا در این بخش با تأکید بر مفاهیم کلیدی تحول، پیشرفت و تداوم و مدارک و شواهد از حوزه زمان، تداوم و تغییر یا تاریخ بهره برده‌ایم : در همین فصل، از تناسب لباس با معیارهای دینی و لزوم توجه به حجاب و همچنین تناسب لباس‌ها با موقعیت‌های فرهنگی (لباس حاجج، لباس عزاداری و ...) و همچنین تنوع لباس‌های محلی ایران، سخن به میان آمده است که با حوزه موضوعی فرهنگ و هویت مربوط است و با تکیه بر مفاهیم کلیدی تنوع شیوه‌ها و میراث فرهنگی از مطالعات مردم‌شناسی و اجتماعی و علوم دینی بهره می‌گیرد. نگاهی به بخش دیگری از مباحث این فصل کتاب نمایانگر فرایند اقتصادی تولید تا مصرف پوشاسک، مشاغل مرتبط، خط تولید و مفاهیم بودجه، کلی فروشی، خرد فروشی، معیارهای اقتصادی در خرید عاقلانه لباس و نظایر آن است که در اینجا وارد حوزه منابع و فعالیت‌های اقتصادی می‌شویم و با تکیه بر مفاهیم کلیدی چون کار و کارآفرینی و بهره‌وری از مطالعات اقتصادی بهره می‌جوییم.

اکنون مضمون دیگری چون آزادی خرمشهر را درنظر بگیرید. این مضمون محتوای فصل دوازدهم کتاب درسی پایه ششم را تشکیل می‌دهد.

در این فصل از مفاهیم ^۴ حوزه موضوعی استفاده شده است :

۱- زمان، تداوم و تغییر؛ ۲- مکان و فضا؛ ۳- فرهنگ و هویت؛ ۴- نظام اجتماعی.

در مباحث این بخش، وقتی از موقعیت جغرافیایی خوزستان و خرمشهر و همچنین مرزهای غربی کشور و شهرهایی که مورد هجوم دشمن قرار گرفته‌اند، سخن به میان می‌آید و نقشه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند، با حوزه مکان و فضا سروکار داریم. بررسی علل تهاجم نظامی حکومت صدام به ایران با تکیه بر مفهوم کلیدی علت‌ها و معلول‌ها در حوزه زمان، تداوم و تغییر جای دارد. در همین درس وقتی از میراث فرهنگی دفاع مقدس، زندگی نامه و ویژگی‌های شهدا یاد می‌شود، وارد حوزه فرهنگ و هویت می‌شویم و بالاخره وقتی از نقش‌های مختلف مردم در جبهه‌ها و پشت جبهه، مؤسسه‌ای که دفاع از کشور را بر عهده دارند مانند ارتش و سپاه، بسیج و ... صحبت می‌کنیم وارد حوزه نظام اجتماعی شده‌ایم.

با این دو مثال روشن می‌شود که چگونه دروس و مضماین برنامه درسی مطالعات اجتماعی از مفاهیم کلیدی دو یا چند حوزه موضوعی این برنامه درسی بهره می‌گیرد و به این ترتیب «تلفیق» اتفاق می‌افتد. البته باید درنظر داشت که پدیده تلفیق یک طیف یا پیوستار است و همیشه در جاتی از تلفیق از ضعیف تا گسترده و شدید وجود دارد. در تلفیق‌های گسترده، مرزهای رشته‌ها کاملاً در یکدیگر محو و ادغام شده‌اند اما در این کتاب می‌توان ملاحظه کرد که در هریک از مضماین معمولاً یک یا دو حوزه موضوعی غلبه دارند و سایر حوزه‌های موضوعی نقش فرعی را در آن مضمون (تم) ایفا می‌نمایند و به عبارت دیگر از درجه ضعیف تلفیق استفاده شده است.

مهارت‌ها

در برنامه درسی مطالعات اجتماعی فرایند کاوشگری محیطی و اجتماعی و پرورش مهارت‌ها در قالب پنج حوزه صورت می‌گیرد.

این پنج حوزه عبارتند از :

- ۱- کاوش و بررسی؛
- ۲- مشارکت؛
- ۳- برقراری ارتباط؛
- ۴- خلاقیت؛

۵- واکنش شخصی و اظهارنظر.

۱- کاوش و بررسی : در این حوزه، مهارت‌هایی چون تفکر، طرح سؤالات روشن و واضح درباره موضوعات محیطی و اجتماعی، شناسایی موضوع، شناسایی منابع اطلاعات، پرس‌وجو، ثبت اطلاعات از منابع اولیه و ثانویه، بررسی و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، مقایسه و طبقه‌بندی اطلاعات، خواندن نمودار و عکس، تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری پرورش می‌یابد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- فرض کنید شما می‌خواهید با یک باگدار مصاحبه کنید. فکر کنید و پرسش‌های خودتان را روی یک کاغذ بنویسید.

- از یک یا چند مغازه برج فروشی نام انواع گونه‌های برج ایرانی و قیمت آنها را بپرسید و به کلاس بیاورید.

- متن این دو سفرنامه تاریخی را بخوانید و آنها را مقایسه کنید. چه تفاوت‌ها و تشابهاتی وجود دارد؟

۲- مشارکت : در این فرایند، دانش‌آموzan از طریق همراهی و کارگروهی، موفق به انجام فعالیت‌های یادگیری می‌شوند و انواع راهبردهای کارگروهی را به کار می‌برند. احساس تعلق به گروه، شکل بخشیدن به دیدگاه‌ها، مدیریت خود در کارگروهی، تصمیم‌گیری جمعی، صبوری و بردباری در این بخش جای می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- فرض کنید شما و دوستانتان تصمیم گرفته‌اید یک محصول کشاورزی تولید کنید. هم‌فکری کنید و چیزهایی را که به آن نیاز دارید، روی کاغذ فهرست کنید.

- نمودار زندگی روزانه خودتان را با نمودار دوستانتان در گروه بررسی کنید و بگویید چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی وجود دارد؟

۳- برقراری ارتباط : برقراری ارتباط عبارت است از مهارت انتقال و بیان ایده‌ها و اطلاعات به شکل‌های مختلف گفتاری، شنیداری و سایر موارد. در این حوزه، خواندن، گوش کردن، نگاه کردن، بیان کردن مؤثر، بیان نظرهای مخالف و برقراری ارتباط با دیگران قرار می‌گیرد. برقراری ارتباط، همچنین ایجاد ارتباط بین عناصر یک رویداد، فهم و شرح روابط علت و معلولی، برقراری ارتباط میان گذشته، حال و آینده، فهم توالی موضوعات و نمایش داده‌ها را شامل می‌شود. این برقراری ارتباط در قلمرو ارتباط با پدیده‌ها، عناصر و منابع اطلاعاتی قرار می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- نمودار روابط علت و معلولی را رسم کنید و علل رونق هنر و معماری در دوره صفویه را روی آن بنویسید.

- با یکی از کارکنان مدرسه گفتگو کنید و از او بخواهید یکی از تصمیمات مهم زندگی اش را برای شما تعریف کند.

۴- خلاقیت : در این حوزه، مهارت‌های کاربرد دانش و اطلاعات و مهارت‌ها در الگوهای موقعيت‌های جدید توسعه و بسط آموخته‌ها، پاسخ‌گویی به مسائل و موقعيت‌های غیرمنتظره، طراحی و تولید محصولات یا راهبردهای جدید، ابداع روش‌های جدید، پیشنهاد دادن، تجسم و پیش‌بینی کردن تقویت می‌شود.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- تصور کنید شما ۵۰ سال بعد به دنیا آمدید و سوخت‌های فسیلی تمام شده و انرژی‌های جدید جایگزین آنها شده است، یک روز زندگی خود را با توجه به انرژی‌های نو شرح دهید.

- یک تصمیم خوب و جالب بگیرید و آن را یادداشت کنید و به معلم بدهید.

۵- واکنش شخصی و اظهارنظر : در این قلمرو دانش‌آموzan از خود اراده‌ای برای بازنگشتن و بررسی موضوعات بر مبنای استنباط خویش نشان می‌دهند. مهارت‌های نگریستن، بازنگشتن، نقد و بررسی موضوع بر مبنای تلقی خویش، نگریستن به موضوع با استنباط و باورهای خود، بیان احساس خویش، ترجیح دادن و ... در این حوزه قرار می‌گیرد.

مثالهایی از کتاب درسی

- اگر قرار باشد از یکی از کشورهای همسایه ایران دیدن کنید. کدام را انتخاب می‌کنید؟ دلایل شما برای سفر به آن کشور چیست؟
- بعضی بچه‌ها بدون درنظر گرفتن میزان درآمد خانواده تقاضای لباس جدید یا گران دارند. نظر شما در این زمینه چیست؟ و چگونه باید تصمیم‌گیری کرد؟

شایان ذکر است که برخی از فعالیت‌های طراحی شده برای دانش‌آموزان می‌توانند چند منظوره باشند و دو یا سه یا چند حوزه از حوزه‌های ذکر شده را پوشش دهند. بنابراین الزاماً هر یک از فعالیت‌ها تنها به پرورش یکی از مهارت‌ها نمی‌پردازد.

- از طریق برنامه درسی مطالعات اجتماعی می‌توان به پرورش و تقویت مهارت‌هایی که اولویت‌ها و صلاحیت‌های مشترک سایر حوزه‌های یادگیری محسوب می‌شوند، توجه نمود. برخی از این مهارت‌ها عبارتند از: مهارت‌های سواد خواندن، مهارت‌های حسابی و عددی، مهارت‌های IT از طریق به کارگیری نرم‌افزارهای رایانه‌ای، جستجوی اطلاعات در اینترنت و شبکه‌های ملی مدارس (رشد) و ... مهارت‌های هنری و

مهارت‌های زندگی

- در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، پرورش «آداب و مهارت‌های زندگی» جایگاه بسیار خاصی دارد. اگرچه آداب و مهارت‌های زندگی حوزهٔ بسیار گسترده‌ای است که اهداف آموزشی آن از طریق کل حوزه‌ها و دروس مختلف، محقق می‌شود، اما درس مطالعات اجتماعی به دلیل ماهیت خود، توان بالقوه و قابل ملاحظه‌ای برای پرداختن به مهارت‌های فردی، اجتماعی و شهروندی دارد.

شایان ذکر است که در مصوبهٔ شورای عالی آموزش و پرورش مورخ ۱۳۹۰/۱۰/۱ در رابطه با جدول دروس و اهداف پایه ششم ابتدایی، به این درس عنوان «مطالعات اجتماعی و آداب زندگی» اطلاق گردیده است. لذا با توجه به آنچه گفته شد علاوه بر آنکه محتوا این درس باید با جهت‌گیری به سمت آداب و مهارت‌های زندگی، سازماندهی شود، شما معلمان عزیز نیز باید همواره بین مطالب و محتوا با زندگی روزمره دانش‌آموزان پیوند برقرار نمایید و فراموش نکنید که دانش‌آموزان باید بتوانند از درس مطالعات اجتماعی در جهت ارتقاء مهارت‌های زندگی کمک بگیرند و این درس قصد دارد تا به آنها کمک کند تا در زندگی خود عملکرد مؤثرتر و کارآئی داشته باشند. لذا در فرایندهای تدریس و ارزشیابی، یکی از اهداف مهم این درس یعنی آموزش مهارت‌های زندگی را به‌طور جدی مدنظر قرار دهید. در این چارچوب، حتی آموزش مفاهیم جغرافیایی، تاریخی و اجتماعی و مدنی نیز در راستای تحقق سواد جغرافیایی و تاریخی و آنچه که برای زندگی فردی و اجتماعی دانش‌آموز به کار می‌آید، معنا و مفهوم می‌یابد.

اخلاق

- در برنامه درسی مطالعات اجتماعی آموزش اخلاق جایگاه خاصی دارد.
با توجه به آنکه «اخلاق» یکی از پنج عنصر مهم در برنامه درسی ملی ذکر گردیده است، این برنامه سعی می‌کند که در سازماندهی محتوا، جهت‌گیری‌های اخلاقی و ارزشی به عنوان محور مهم آموزش مورد توجه قرار بگیرد لذا از شما معلمان عزیز نیز انتظار می‌رود که به مقوله «اخلاق و ارزش‌ها» در فرایند یاددهی – یادگیری بهای لازم را بدھید تا این درس به شیوهٔ سنتی فقط به انتقال اطلاعات تاریخی و جغرافیایی و انباشتن ذهن دانش‌آموزان از داده‌ها و دانستنی‌ها نپردازد و تغییر در نگرش‌ها و باورها و مجهز شدن بچه‌ها به اخلاق در کانون توجه قرار بگیرد.

همان‌طور که در نمودار (۱) و (۲) ملاحظه کردید در این درس، چهار گروه عمدۀ ارزش‌ها مدنظر است:

عدالت‌جویی: تمایل به برقراری عدالت در جامعه و ظلم‌ستیزی در سطوح مختلف، محلی، ملی و جهانی.

مسئولیت‌پذیری و حق‌طلبی: شناخت حقوق و تکالیف فردی و اجتماعی و تمایل به احفاظ حق در سطوح مختلف.

تعاون: داشتن تمایل و علاقه به همکاری و مشارکت در سطوح مختلف اجتماعی توأم با احسان و رأفت نسبت به همنوعان.

میهن دوستی : علاقه‌مندی به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن و احساس تعلق و افتخار نسبت به میهن اسلامی. باید توجه کرد که هر گروه از ارزش‌های فوق، تعداد زیادی از ارزش‌ها را در خود جای می‌دهد برای مثال حق طلبی و مسئولیت‌پذیری شامل رعایت حقوق دیگران، دفاع از مظلوم، شهادت به حق، فدایکاری، امر به معروف و نهی از منکر، پاییندی به قانون و نظایر آن را دربردارد. به علاوه بسیاری از مفاهیم در حوزهٔ دانستنی‌ها و مهارت‌های برنامه نیز، عین آموزش ارزش‌ها است و به توسعهٔ آنها می‌انجامد. برای مثال مفاهیمی چون همکاری در خانواده، دفاع مقدس یا مهارت‌هایی چون مشارکت و برقراری ارتباط. با توجه به اهمیت و جایگاه اخلاق و ارزش‌ها در برنامهٔ درسی مطالعات اجتماعی، شایسته است شما معلمان عزیز با روش‌های آموزش این مقوله‌ها نیز آشنایی کافی داشته باشید.^۱

۲- معلم مطالعات اجتماعی باید چه صلاحیت‌هایی داشته باشد؟^۲

همان طور که گفته شد درس مطالعات اجتماعی نقش مهمی در تربیت اجتماعی فرآگیران به عهده دارد و در این زمینه صلاحیت‌ها و شایستگی‌هایی که معلم مطالعات اجتماعی باید واجد آن باشد، اهمیت زیادی دارد. نخست آنکه معلم درس مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید هم صلاحیت‌های عام حرفه‌ای یعنی سلطه به دانش و اطلاعات تخصصی موضوع تدریس، توانایی و مهارت در امر تدریس و اداره کلاس و هم صلاحیت‌های عاطفی یعنی علاقه به امر تعلیم و تربیت داشش آموزان را داشته باشد. با این حال، معلم مطالعات اجتماعی به دلیل رویکرد و ماهیت این درس، علاوه بر صلاحیت عمومی باید الگوی مؤثر و کارآمد تربیت اجتماعی باشد. در این زمینه، فضای حاکم بر روابط متقابل عاطفی میان معلم و دانش آموزان از یکسو و دانش آموزان با یکدیگر در کلاس درس مطالعات اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

- **الگو بودن** : معلم الگوی دانش آموزان است و آنچه در شخصیت معلم جلوه دارد در وجود دانش آموزان نیز جلوه‌گر می‌شود؛ برهمین اساس، معلم مطالعات اجتماعی نمونهٔ عینی ارزش‌ها، صلاحیت‌ها و مهارت‌های اجتماعی برای دانش آموزان است. معلم مطالعات اجتماعی فردی است مسئول و متعهد، قانون‌گرا، علاقمند به پیشرفت کشور خود، منظم، اهل مطالعه و تحقیق، صاحب تفکر، خلاق و نقاد، باروچیه و بانتساط و پاییند به ارزش‌ها و اخلاق اسلامی.
- برای مثال، معلم نامنظم یا بی‌اعتنای به قانون نمی‌تواند نظم و قانون‌گرایی را در دانش آموزان تقویت کند یا معلمی که نسبت به آینده حس بی‌اعتمادی و ناامیدی دارد، این احساسات خود را نسبت به آینده یا پیشرفت جامعهٔ خود، به دانش آموزان منتقل می‌کند.
- معلم مطالعات اجتماعی به عنوان الگوی عملی بچه‌ها، باید رفتار و گفتار مناسب و همسوی داشته باشد تا از آثار سوء دوگانگی در رفتار و گفتار و نتایج معکوس این امر جلوگیری شود.

- **برقراری ارتباط مؤثر با دانش آموزان در فرایند آموزش** : معلم مطالعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش آموزان آن چنان مؤثر و سازنده عمل کند که آثار آن در شخصیت و نگرش دانش آموز و حتی روابط و یا خانواده و گروه همسالانش نیز متجلی شود. نخست، معلم باید به کرامت انسانی و ارزش شخصیت هریک از دانش آموزان احترام بگذارد و به این نکته که همه آنها دارای استعداد و توان رشدند، معتقد باشد. به وجود آوردن فضای اعتماد و احترام متقابل و به کارگیری شیوه‌های مشارکتی در فرایند و مراحل مختلف آموزش، مهم‌ترین رکن روابط معلم و دانش آموز در کلاس درس مطالعات اجتماعی است. از آنجا که این درس در تقویت گرایش‌ها و باورهای اجتماعی و حس مسئولیت‌پذیری نقش مهمی ایفا می‌کند، عمل مسئولانه معلم در همه شرایط و سازماندهی مطلوب فعالیت‌های

۱- برای مطالعه پیشتر درباره آموزش ارزش‌ها رجوع کنید به کتاب روش آموزش مطالعات اجتماعی کد ۶۰۰۰ صص ۵۲-۴۷ (ویژه تربیت معلم) سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی ۱۳۸۹.

۲- منبع پیشین، صص ۱۴-۱۲.

مشارکتی در فرایند آموزشی، حس مسئولیت‌پذیری و بایکدیگر کار کردن توانم با محبت را به دانش آموزان منتقل می‌کند. فراهم آوردن فضای مناسب برای ارائه نظرها و ایده‌های دانش آموزان و گوش دادن به حرف‌های آنها به‌ویژه برای کودکان دوره ابتدایی که به تقویت اعتماد به نفس و خودبازرگاری نیاز دارند، از ویژگی‌ها و مسئولیت‌های مهم معلم مطالعات اجتماعی است. معلم مطالعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش آموزان به‌گونه‌ای مؤثر و سازنده عمل کند که آثار آن به خوبی در روابط میان دانش آموزان با خانواده، گروه همسالان و غیره متجلی شود.

معلم درس مطالعات اجتماعی باید نقش اوضاع و احوال فرهنگی و جغرافیایی محل زندگی دانش آموزان را برای طرح مباحث مختلف در نظر بگیرد و برآن اساس، به فهماندن مطالعه اقدام کند. توجه به تفاوت‌های فردی و مشکلات خاص کودکان به‌ویژه برای معلم این درس، ضروری است، براین اساس، معلم مطالعات اجتماعی باید برآیند و مجموعه‌ای از تحقق اهداف را با توجه به استعدادها و توان‌های مختلف دانش آموزان پیگیری و طلب کند و از تأکید بر توانایی همه افراد برهمه چیز بپرهیزد. آموزش شیوه صحیح فکر کردن و تقویت مهارت‌های فرایند تفکر در زمینه مسائل و روابط اجتماعی و تصمیم‌گیری‌ها باید از طریق تعامل مناسب معلمان با دانش آموزان در موقعیت‌های مختلف در کلاس به شیوه‌ای غیرمستقیم و مؤثر تحقق یابد.

● **ایجاد رابطه مؤثر بین دانش آموزان :** معلم درس مطالعات اجتماعی باید علاوه بر فراری رابطه مناسب و مؤثر با دانش آموزان، ارتباطات مفید و مؤثر میان آنها بایکدیگر را تقویت کند. معلم با توجه به ماهیت درس مطالعات اجتماعی و فعالیت‌ها و مهارت‌های مربوط به آن، تمرین زندگی اجتماعی را در محیط مدرسه پایه‌ریزی کرده و با اتخاذ شیوه‌های مناسب هنگام کارهای گروهی، موانع موجود در راه ارتباط مؤثر در گروه همسالان را از میان بر می‌دارد و روابط دوستانه و همکاری و مسئولیت‌پذیری را در بین چهه‌ها تقویت می‌کند.

● **به روز بودن و مطالعه مستمر :** درس مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت خود با مسائل و موضوعات اجتماعی سرو کار دارد و این امور به طور مداوم تغییر و تحول می‌یابد؛ اخبار و گزارش‌های روزمره، تحولات مربوط به دیدگاهها و نگرش‌ها، تغییرات محیطی، تصمیم‌گیری‌های سیاسی - اقتصادی و تغییرات اجتماعی که عموماً در مطبوعات و نشریات انکاس می‌یابد.

معلم مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت این درس باید فردی اهل مطالعه باشد و با مطالعه مستمر رویدادهای جاری و مسائل اجتماعی، محیطی، اقتصادی و فرهنگی، از آگاهی‌های لازم در این زمینه برخوردار شود، به عبارت دیگر، به روز بودن برای معلم مطالعات اجتماعی اولویت خاص دارد.

۳- بسته آموزشی درس مطالعات اجتماعی

امروزه در بین صاحبنظران آموزش و پژوهش توجه خاص به مواد آموزشی مختلف در قالب بسته آموزشی افزایش یافته است و یکی از سیاست‌های متولیان آموزش و پژوهش در تولید برنامه‌های جدید درسی نیز توجه به اجزا و عناصر بسته آموزشی است. بسته آموزشی می‌تواند مجموعه‌ای از نرم افزارها (راهندها، تکالیف، آزمون‌ها و ...) و سخت افزارها (رسانه‌ها، وسایل، تجهیزات، منابع و ...) باشد که با توجه به اهداف یاددهی - یادگیری برنامه درسی سازماندهی شوند.

برخی از صاحب نظران اجزای بسته آموزشی را با توجه به نقشی که ایفا می‌کنند به دو گروه منابع اصلی و منابع تکمیلی تقسیم‌بندی کرده‌اند. منابع اصلی شامل:

۱- کتاب درسی دانش آموز؛ ۲- کتاب کار دانش آموز؛ ۳- کتاب راهنمای معلم؛ ۴- کتاب ارزشیابی است.

از منابع تکمیلی می‌توان منابع چاپی (کتاب‌های آموزشی و داستانی، مجله‌ها، کارت‌های آموزشی، اطلس‌ها و کتاب‌های مرجع و ...)، منابع ابزاری معلم (ویدئو، DVD، آلبوم‌های عکس و اسلاید، نقشه، صوتی و ...) و منابع رایانه‌ای (سی‌دی‌های تست و تمرین، وب‌سایت‌های مربوط به موضوع و ...) را مثال زد.

از آنجایی که درس مطالعات اجتماعی با توجه به ماهیت خود با طیف گسترده‌ای موضوعات محیطی تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی سروکار دارد و معلم و دانشآموز در حین تدریس و فرایند کاوشگری دانشآموزان به منابع زیاد و متنوعی نیاز پیدا می‌کنند، لذا اجزا و عناصر بسته آموزشی مطالعات اجتماعی از وسعت و تنوع بالایی برخوردار است.

از منابع اصلی ذکر شده در بسته آموزشی، کتاب درسی، کتاب کار دانشآموز و راهنمای تدریس در اختیار شما قرار گرفته است. شایان ذکر است که تعداد دیگری از اجزا و عناصر بسته آموزشی در حال تولید می‌باشد. به همین منظور در صفحات خاصی از کتاب درسی شما با لوگوی عکس، فیلم، بازدید علمی، پخش سرود و مانند آن برخورد می‌کنید که نمایانگر آن است که معلم در این بخش باید از این عناصر در کلاس استفاده کند.

اگرچه بخش‌هایی از ساختار رسمی وزارت آموزش و پرورش تولیدکننده بسته آموزشی است اما نکته‌ای که باید به آن توجه نمود این است که شما معلمان گرامی نیز می‌توانید در تولید و تکمیل اجزا و عناصر بسته آموزشی و هم در تهیه و فراهم کردن آن به وسیله مدرسه نقش مؤثری ایفا نمایید. برای مثال شما ممکن است خودتان آلبوم‌های عکس و اسلاید مناسب با موضوعات درسی را فراهم و در کلاس نمایش بدهید یا مدل‌ها و ماقات‌ها و چارت‌هایی را به کمک دانشآموزان بسازید و در هنگام تدریس برای نمایش ارتباط پذیردها از آنها استفاده کنید یا از مناظر طبیعی و جغرافیایی یا موزه‌ها و مانند آن فیلم تهیه کنید.

شما می‌توانید اطلس‌ها و نقشه‌های جغرافیایی مورد نیاز در قطع دیواری را فهرست کنید و از مدرسه بخواهید که آنها را خریداری کنند و در اختیار کلاس قرار دهند و یا کتاب‌های آموزشی مناسب با سطح مخاطبان را بخند و

در کتابخانه مدرسه نگهداری کنند تا داشش آموزان در فعالیت‌های کاوشنگری بتوانند از آنها استفاده کنند.

همان‌طور که در کتاب درسی ملاحظه کرده‌اید، در طرح برخی از فعالیت‌های تحقیقی مندرج در کتاب مانند گردآوری اطلاعات درباره کشورهای همسایه، گردآوری اطلاعات درباره حکیمان مسلمان، تحقیق درباره شهدای جنگ تحملی، تحقیق درباره کسانی که با استعمار مبارزه کرده‌اند و نظایر آن با راهنمایی و کمک معلم قید شده است. به این منظور که ما در انجام تحقیقات باید داشش آموزان را به اندازه کافی راهنمایی کنیم و منابع را به آنها معرفی و در اختیارشان قرار بدهیم. نحوه خلاصه کردن و استخراج اطلاعات مورد نیاز از کتاب حدود و غور تحقیق و سوالات آن باید برای داشش آموز روشن باشد. به همین دلیل شما باید برای استفاده از منابع اینترنتی (مانند شبکه رشد مدارس؛ دانشنامه رشد) یا منابع چاپی (کتاب‌های آموزشی و داستانی مربوط به موضوعات کتاب) به داشش آموزان آموزش دهید که چطور از این منابع استفاده کنند و از سوی دیگر مدیریت مدرسه را مجاب کنید که وسائل و لوازم را تهیه و در اختیار شما بگذارند.

شایان ذکر است که در این کتاب نیز در پایان آموزش هر فصل، مواد و منابعی برای مطالعه پیشتر معلمان یا استفاده در کلاس و همچنین مطالعه یا استفاده داشش آموز معرفی شده است. این منابع را که مرتبط با محتوای آن فصل است از طریق مدیریت مدرسه تهیه و در جای مناسبی در مدرسه نگهداری کنید.

۴- ساختار و محتوای کتاب درسی و کتاب کار پایه ششم ابتدایی

کتاب درسی مطالعات اجتماعی شامل ۱۲ فصل و ۲۴ درس است. به عبارت دیگر هر فصل از ۲ درس تشکیل شده است که همان‌طور که ملاحظه کرده‌اید موضوعات آن مرتبط است. روی جلد هر فصل از کتاب درسی، در گوشه سمت راست، نوشته شده که محتوای این فصل با تکیه بر کدام حوزه‌های موضوعی طراحی و سازماندهی شده است. این کادر فقط به منظور اطلاع معلم از رویکرد تلفیقی درس و به جهت نو بودن کتاب ذکر شده است و توضیح یا بیان این حوزه‌ها، برای بچه‌ها هیچ ضرورتی ندارد.

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید روی جلد هر فصل یک تصویر، مقدمه‌ای کوتاه و تعدادی سؤال درج شده است. به‌طور کلی با توجه به رویکرد کاوشنگری کتاب، هدف این است که در شروع کلاس معلم با طراحی فعالیتی، فضای طرح سؤال و پرسش در کلاس پدید بیاورد. زیرا اگر به راستی در ذهن داشش آموز سؤال ایجاد شود، آنگاه زمینه مساعد برای جستجو و یافتن پاسخ و در نتیجه یادگیری مطالب پدید می‌آید. لذا از شما معلم عزیز انتظار می‌رود که با الهام گرفتن از صفحه آغازین هر فصل، اجازه بدهید که ابتدا پرسش‌های مختلفی، حتی فراتر از پرسش‌های نوشته شده در کلاس مطرح شوند.

فعالیت‌های نظامدار

فعالیت ۱
 کارکش، آبکش و نباتکاری و آرزوی از دوستیانان تدبیرهای نظامداری پاک، مهربان، کشاورزی سبز، محیط‌گردانی و انسانی
فعالیت ۲
 کارکش، آبکش و نباتکاری و آرزوی از دوستیانان تدبیرهای نظامداری پاک، مهربان، کشاورزی سبز، محیط‌گردانی و انسانی
فعالیت ۳
 کارکش، آبکش و نباتکاری و آرزوی از دوستیانان تدبیرهای نظامداری پاک، مهربان، کشاورزی سبز، محیط‌گردانی و انسانی
فعالیت ۴
 کارکش، آبکش و نباتکاری و آرزوی از دوستیانان تدبیرهای نظامداری پاک، مهربان، کشاورزی سبز، محیط‌گردانی و انسانی

- متن هر درس شامل محتوای نوشتاری و محتوای تصویری است. محتوای تصویری (عکس، نقشه، نمودار، کاریکاتور، نقاشی و ...) همراه با متن نوشتاری، موضوع مورد نظر را قابل درک و فهم می‌سازد. لذا محتوای تصویری از محتوای نوشتاری جدا نیست و در فرایند تدریس باید نمودارها، نقشه‌ها و عکس‌ها و ... توسط دانشآموزان مشاهده و بررسی شود.

- برای هر فصل، فعالیت‌های نظامدار طراحی شده است. به طوری که انجام هر فعالیت توسط دانشآموزان، آنها را برای یادگیری مطالب مرحله بعد آماده می‌کند. از شما انتظار می‌رود که به انجام درست فعالیت‌ها اهتمام بورزید.

بخش عمده‌ای از فعالیت‌های کتاب باید در حین فرایند یاددهی – یادگیری انجام شوند. برای مثال انجام فعالیت شماره (۱) درس ۵ در کلاس دانشآموزان را آماده می‌کند تا عوامل طبیعی و انسانی مؤثر در کشاورزی ایران و جنبه‌های مختلف آن را بفهمند و سپس مجدداً با انجام فعالیت شماره (۲) که کاربرگه است، دانشآموز در موقعیتی قرار می‌گیرد که به طور کاربردی با این عوامل برخورد نماید و سپس نتیجه‌گیری و دسته‌بندی نهایی را خلاصه و در قالب نمودار بیان نماید. البته برخی فعالیت‌ها نیز خارج از کلاس طراحی شده است و انجام آنها به زمان بیشتر نیاز دارد. اگرچه جمع‌بندی و ارائه آن فعالیت باید در کلاس مدنظر قرار گیرد.

● **کاربرگه‌ها** : در پایان کتاب درسی کاربرگه‌های فعالیت (کتاب کار) وجود دارد. در این کاربرگه‌ها، فعالیت‌های متنوعی طراحی شده است (رسم، نمودار، نقشه‌خوانی، بحث، خط زمان و ...) این کاربرگه‌ها مازاد بر کتاب و به عنوان برنامه اضافی نیستند بلکه بخشی از محتوای کتاب درسی محسوب می‌شوند و کتاب با آنها تکمیل می‌شود. به طوری که انجام فعالیت هر یک از کاربرگه‌ها، در متن کتاب درسی ارجاع داده شده است. به علاوه کاربرگه‌ها بیشتر فعالیت‌هایی را مانند نقشه، نمودار، و ... دربرمی‌گیرند که به جای زیادتری برای پاسخ نیاز دارند و در کتب درسی امکان درج آنها وجود ندارد.

– اغلب کاربرگه‌های فعالیت در فرایند تدریس و در کلاس درس اجرا می‌شوند. البته برخی از آنها نظری جمع‌آوری عکس و چسباندن در جای مخصوص، یا پرس‌وجو و ... که به زمان بیشتری برای انجام نیاز دارند مخصوص خارج از کلاس هستند.

کاربرگه

انرژی	وسایل	نحوه
کاربرگه	آب، هوا، آتی، گاز، نفت	پمپ، پمپ
		حمل و نقل
		گرم کردن ساختمان
		کشاورزی
		وسایل فناوری
		کارخانه

آموزنده بخوبی می‌دانند که این نمونه از کدام منابع انرژی استفاده می‌نمود.

۱۱

مهارت‌های خارج از کلاس

فناوری

- ۱) آنلاین بازیها را بازی می‌کنند.
- ۲) اینترنت را برای تحقیق می‌کنند.
- ۳) اینترنت را برای اینستاگرام می‌کنند.
- ۴) اینترنت را برای اینستاگرام می‌کنند.

رسانیدن

۱) اینترنت را برای شرکت کردن در اینستاگرام می‌کنند.

آموزش

۱) کاربرگه شماره ۱۷ را آشنایی کرده‌اند.

۲) با این ادوات فنی کار و فعالیت‌های خانه را تقویت کرده‌اند.

۳) گردآوری و تدوین محتوا را با این ادوات آغاز کرده‌اند.

۴) آنلاین است. پاکسازی زمین و محوطه از نوچه را تقویت کرده‌اند.

۵۰

فعالیت ۶
کاربرگه شماره ۱۳ کتاب کار را انجام دهد.

فعالیت ۷
با استفاده از اطلاعات که درباره داشمندان و حکیمان و آنها (فعالیت درس قبل) گردآوری کردید، یک روزنامه دیواری درست کنید و به دووار هدر سه بزنید.

اگر کسی این کتاب را خواهد نداشت، می‌تواند این کتاب را در کتابخانه ملی ایران خرید.

۵۶

طرح پرسش‌هایی جدید در بیان درس

– تمرين‌های کاربرگه‌ها طوری طراحی شده است که دانش و شناخت و مهارت‌های دانش‌آموزان را توسعه می‌دهد و آنها را به تلاش و پویایی و امی دارد. به دانش‌آموزان انگیزه می‌بخشد و به عبارت دیگری بخشی از محتوای آموزشی است که به تکمیل، تثبیت یا تعمیق یادگیری کمک می‌کند.

– تمرين‌های کاربرگه‌ها در ارزشیابی آموخته‌های دانش‌آموزان نیز ابزاری مناسب به شمار می‌آید. به همین دلیل پیشنهاد می‌شود که آنها در ابتدای سال یک کمک از کاربرگه‌ها تهیه کنند و پس از پاکنویس نمودن فعالیت روی کاربرگه کمک شده، آن را به معلم برای قرار دادن در پوشة کار تحويل دهند.

● در پایان هر فصل از کتاب درسی یک کادر باریک درج شده که بر روی آن از دانش‌آموزان خواسته شده است تا مجدداً اگر سوالاتی درباره موضوع دارند، بنویسند و به معلم بدهند. توجه کنید که این درخواست به منظور پرورش روحیه پرسشگری و مهارت طرح سؤال‌های مناسب است. همان‌طور که می‌دانید اصولاً طرح سؤال خود یک مهارت و حتی خلاقیت

است. به همین منظور باید به دانشآموزان برای طرح پرسش‌های مناسب، امتیاز بدهد. با انجام این فعالیت به دانشآموزان می‌فهمانیم که با آموختن این فصل نه تنها پرونده یادگیری در موضوع مورد بحث بسته نمی‌شود بلکه در ذهن شما سؤالات دیگری پدید می‌آید که می‌توانید برای یافتن پاسخ‌های آنها تلاش کنید.

نکته : متن همه درس‌های کتاب دربردارنده تمامی محتوای مورد نظر و مطابق با اهداف درس نیست. همان‌طور که گفته شد بخشی از محتوا از طریق سایر اجزا و عناصر بسته آموزشی ارائه می‌شود. به علاوه نقش مؤثر معلم به عنوان مدیر یادگیری و تسهیل‌کننده آن بهگونه‌ای است که برای تحقق اهداف درس باید محتوای رسمی ارائه شده را بشناسد، ابعاد گوناگون آن را تحلیل کند و سپس خود به اصلاح، تکمیل و سازماندهی مجدد آن بپردازد.

به عبارت دیگر شکل نهایی محتوا، آمیزه‌ای از محتوای کتاب درسی و کتاب کار، سایر اجزاء عناصر بسته آموزشی (فیلم، اسلاید، بازدید علمی و ...) و اشکال سازماندهی مجدد و انطباق محتوا با شرایط و زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی هر منطقه است و معلم است که با فراهم‌آوردن امکانات و طراحی فعالیت‌های مناسب این انطباق و تحقق اهداف را میسر می‌سازد.

بر همین مبنای، هم و غم معلمان مبنی بر تدریس مو به موی همه مطالب کتاب یا پیگیری ایرادات به اینکه برخی مطالب باید در کتاب توضیح بیشتری داشته باشد و پافشاری برای کامل و بی‌نقص نمودن عبارات یا مطالب کتاب به روای سنتی پسندیده نیست و ناشی از این امر است که معلم تصور کند محتوای کتاب درسی همه محتوای اصلی را تشکیل می‌دهد، حال اینکه چنین نیست.

جدول ۱ – اهداف (پیامدهای یادگیری) درس مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی

مهارت‌های کاوشگری درونی‌سازی ارزش‌ها	اهداف	حوزه‌های موضوعی
	۱- دانش آموزان در موقعیت‌های فرضی برای انجام فعالیت‌های گوناگون تصمیم‌گیری و اثرات و پیامدهای تصمیم‌ها را بررسی و مراحل تصمیم‌گیری را رعایت می‌کنند و نشان می‌دهند. ۲- دانش آموزان برنامه روزانه خود را نقد و می‌توانند در آن تجدید نظر کنند و برنامه‌ریزی مناسبی برای اوقات فراغت خود داشته باشند و اطلاعاتی درباره چگونگی گذران اوقات فراغت در محل زندگی شان شناسایی و جمع‌آوری کنند. ۳- دانش آموزان نقش و تأثیرات دوستی را ارزیابی و ملاک‌ها و معیارهای عقلانی و دینی را برای انتخاب دوست به کار می‌گیرند و راهکارهای حفظ دوستی و حقوق متقابل دوستی را نشان می‌دهند.	نظام اجتماعی
	۴- دانش آموزان عوامل طبیعی و انسانی مؤثر در کشاورزی و پرکنگی جغروفایی و تنوع محصولات کشاورزی در ایران را دسته‌بندی می‌کنند و نشان می‌دهند و برای کار کشاورزی ارزش قائل می‌شوند. ۵- دانش آموزان موقعیت جغروفایی و ویژگی‌های دریاهای ایران را شناسایی و رابطه انسان و دریا را در ابعاد مختلف تشریح و لزوم حفاظت از دریاهای را به عنوان یک نعمت خداوندی بیان می‌کنند. ۶- دانش آموزان انواع ویژگی‌ها و ضرورت‌های مرز را شناسایی و درباره برخی کشورهای همسایه ایران اطلاعاتی جمع‌آوری و تشابهات و تفاوت‌های آنها را مقایسه می‌کنند و نشان می‌دهند.	فضاء و مکان
● زیستی و اکتشافی، آزادی، حقوقی و مسئولیت‌پذیری، تعامل، مهندسی و فناوری ارتباطی، اکتشافی و علمی و فناوری	۷- دانش آموزان علل و عوامل و برخی شیوه‌های استعمارگران را در نفوذ به ایران (در دوره‌های معاصر) بررسی و در این باره اظهار نظر می‌کنند. و تلاش‌های مردم ایران و شخصیت‌های مبارز با استعمارگری را نشان می‌دهند. ۸- دانش آموزان علل و عوامل دفاع مقدس و ویژگی‌های حمامه آزاداسازی خرم‌شهر را از طریق مراجعة به شواهد و مدارک و منابع، بررسی و نسبت به قدردانی از شهدا و ایثارگران و دفاع از تمامیت ارضی ایران، واکنش نشان می‌دهند. ۹- دانش آموزان تغییر و تحول و تداوم را در برخی پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی (مانند پوشاش، گذران اوقات فراغت و ...) شناسایی و بیان می‌کنند.	زمان، تداوم و تغییر
	۱۰- دانش آموزان از طریق بررسی شواهد و مدارک، میراث فرهنگی به جای مانده از دوره صفویه و علل شکوفایی فرهنگ و هنر را در این دوره بررسی می‌کنند و به حفظ و نمایش این آثار علاقه نشان می‌دهند. ۱۱- دانش آموزان آثار و مفاخر دوره اسلامی را مطالعه و اطلاعاتی در این باره گردآوری می‌کنند و علل و عوامل شکوفایی علوم و فنون در دوره اسلامی را بیان و نسبت به مفاخر کشور خود احساس تعلق و افتخار می‌کنند.	فرهنگ و هویت
	۱۲- دانش آموزان لزوم رعایت آداب اخلاقی و آموزه‌های دینی را در مسائل مختلف (پوشاش، مصرف غذا، مصرف منابع و ...) تجزیه و تحلیل می‌کنند و نسبت به رعایت این آموزه‌ها در زندگی فردی و اجتماعی تمایل نشان می‌دهند.	
	۱۳- دانش آموزان انواع نقش‌ها و کار برخی گروه‌های شغلی را در فعالیت‌های مختلف اقتصادی (کشاورزی، پوشاش، دریا و ...) شناسایی و بررسی می‌کنند.	
	۱۴- دانش آموزان فرایند تولید برخی کالاها را از منبع تامصرف، شناسایی و به طور متواتی نشان می‌دهند و مفهوم خط تولید را بیان می‌کنند. آنها شیوه‌های صحیح تصمیم‌گیری در خرید و مصرف کالاها را از خود بروز می‌دهند.	منابع و فعالیت‌های اقتصادی
	۱۵- دانش آموزان انواع منابع مورد استفاده اثری را شناسایی و با یکدیگر مقایسه می‌کنند و پرکنگی جغروفایی آنها را در کشور نشان می‌دهند و ضرورت‌های محافظت از منابع اثری را تجزیه و تحلیل و نسبت به مصرف بهینه تمایل نشان می‌دهند.	

۵- در آموزش موضوعات مختلف در درس مطالعات اجتماعی به چه نکاتی توجه کنیم؟

توجه به تربیت اجتماعی و مهارت‌های زندگی

هدف از آموزش مطالعات اجتماعی تربیت اجتماعی و مجہز نمودن دانشآموزان به مهارت‌های زندگی و به عبارت دیگر کسب صلاحیت‌های لازم برای زندگی است. این هدف را همواره در حین تدریس و ارزشیابی مد نظر قرار دهید. این موضوع موجب می‌شود که دنبال این نباشیم که فقط دانشآموزانی داشته باشیم که ذهن آنها گنجینه‌ای از اطلاعات و دانستنی‌ها است و به همه پرسش‌ها خوب جواب می‌دهند. به عبارت دیگر اگر در دانشآموز شما در پایان سال مهارت‌ها و کاوشنگی (بررسی، کاوشن، خلاقیت، اظهارنظر، مشارکت) بروز و ظهرور می‌کند اگر می‌تواند مصرف بهینه‌غذا، پوشاسک، انژری، و... لازم را رعایت کند، اگر می‌تواند دوستان خود را براساس ملاک‌های صحیح انتخاب کند، اگر آداب دوستی را رعایت می‌کند، اگر می‌تواند خوب تصمیم بگیرد، اگر می‌تواند برای اوقات فراغت خود برنامه‌ریزی کند و... اگر آموزش این درس‌ها موجب شده است که دانشآموز به دانش و مهارت‌های موردنیاز برای زندگی اش مجہز شود، آن وقت می‌توانید بگویید که از آموزش این درس خرسند هستید و به تحقق اهداف برنامه کمک کرده‌اید.

استفاده از روش‌ها و ابزار متنوع

* از آنجایی که در درس مطالعات اجتماعی، با موضوعات متنوع و گوناگونی سروکار داریم، لازم است که از انواع روش‌ها و وسائل در آموزش استفاده کنیم.

اگر بخواهیم به شیوه بسیار سنتی کلاس‌ها را به عرصه سخنرانی معلم و ساكت و خموش بودن بچه‌ها تبدیل کنیم و یا به روش بسیار غلط از آنها بخواهیم جزو بنویسند یا این درس را به محدوده یادداشت نمودن سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای روی کتاب تبدیل کنیم خطای بزرگ مرتكب شده‌ایم.

از شما معلم عزیز انتظار می‌رود که از روش‌های فعال استفاده کنید و به انجام تک تک فعالیت‌ها که هریک با هدف خاص طراحی شده‌اند^۱ همت گمارید. فراموش نکنید که رویکرد این برنامه درسی رویکرد کاوشنگی است باید اجازه دهید که مرحله به مرحله دانشآموزان از طریق جمع‌آوری اطلاعات و بررسی آنها به کمک شما، پاسخ سؤال‌ها را پیدا و جمع‌بندی کنند، این فعالیت‌ها باید در حین فرایند تدریس انجام شوند و دانشآموزان در فرایند یادگیری حضور فعال داشته باشند.

از فضاهای مختلف برای آموزش این درس کمک بگیریم.

«با توجه به اهداف و ماهیت درسی مطالعات اجتماعی و در نظر گرفتن اینکه مطالعات اجتماعی دانشآموزان را برای زندگی در اجتماع آماده می‌سازد، بدیهی است که مؤثرترین فضای آموزشی برای این درس، محیط‌های واقعی زندگی دانشآموزان است. دانشآموزان در انواع اجتماعات محلی پیرامون خود خواهند توانست به تجربیات دست اول، دست یابند و به طور ملموس و عینی با واقعیات و پدیده‌های محیطی و اجتماعی روبرو شوند؛ به همین منظور، بازدید از محیط‌های اطراف مدرسه و برگزاری جلساتی از درس مطالعات اجتماعی در فضای خارج از مدرسه کاملاً ضروری است. مکان‌های اوقات فراغت در محل زندگی دانشآموزان چون پارک‌ها، فرهنگ‌سراها، موزه‌ها و مساجد، نهادها و مراکز خدماتی چون آش‌نشانی و دفاتر پست، مراکز تولیدی و خدماتی چون کارگاه‌های تولید پوشاسک و غذا و فروشگاه‌ها، ایستگاه‌های مسافربری و پایانه‌های حمل و نقل عمومی، واقعی ترین فضاهای برای آموزش مفاهیم و موضوعات درسی مطالعات اجتماعی‌اند.

برای مثال، آموزش مضمونی نظیر تولید و مصرف پوشاسک را در نظر بگیرید. در این زمینه، می‌توان دانشآموزان را به یک فروشگاه (ترجیحاً فروشگاه‌های زنجیره‌ای چند طبقه) برد و نحوه خرید لباس از جمله انتخاب لباس، رعایت نکات لازم در حین خرید،

۱- برای بی‌بردن بیشتر به اهداف و عرصه فعالیت‌های کتاب به جدول (۲) همین کتاب رجوع کنید.

علاوه شست و شو یا نگهداری لباس و برگه قیمت را آموزش داد. در همان محل می‌توان ساختار فروشگاه، تعداد کارکنان و وظایف آنها، مشاغلی را که با فروشگاه سر و کار دارند اعم از فروشنده‌گان، حسابدار، مدیر، نظافتچی و نگهبان کنترل و همچنین نحوه چیدن وسایل و لوازم و طبقه‌بندی کالاهای موقعيت مکانی فروشگاه و نحوه دسترسی به آن در منطقه و ... را آموزش داد. قبل از بازدید علمی از یک کارگاه تولید لباس باید از داشتن آموzan خواست تا سؤالاتی را به طور گروهی طراحی و یادداشت کنند.

در حین بازدید از کارگاه، بچه‌ها می‌توانند درباره وسایل و ابزار کار، خط تولید و مشاغلی که با یکدیگر همکاری می‌کنند چون برش زن، طراح الگو، خیاط، دگمه‌دوز، اتوکش و ... و نحوه همکاری آنها، میزان دستمزد کارکنان، نحوه ارسال لباس‌ها به مراکز فروش و توزیع پوشاس، نحوه تهیه مواد اولیه چون پارچه و نخ، میزان تولید لباس در روز و مسائل بهداشتی و ایمنی کارگاه چون نور کافی و لباس کار و بسیاری مسائل دیگر پرس و جو کند و با مشاهده عینی و به طور مستقیم، به پاسخ سؤالات خود دست یابند. مهم‌ترین فایده آموzan در محیط‌های واقعی زندگی، همان مواردی است که نظریه پردازان یادگیری به آنها تأکید کرده‌اند. این موارد عبارتند از: یادگیری پایدار به دلیل عینی بودن و استفاده از تجربه‌های حسی و لمسی مستقیم مسائل و پدیده‌ها، عدم تحمل فضاهای خستگی آور و ملالت‌بار کلاس‌های رسمی، ایجاد انگیزش برای یادگیری و مشاهده دقیق. به علاوه این شبکه از آموzan یعنی آموzan در محیط‌های واقعی به دلیل پیوند میان درس و زندگی، موجب کاربردی تر شدن محتواهی آموzan می‌شود.^۱

«در کلاس‌های رسمی مدرسه نیز از آنجا که درس مطالعات اجتماعی بر تعامل گروهی تأکید دارد، از نظر فضای کالبدی، نحوه آرایش و چیدن میز و نیمکت‌های کلاس باید به گونه‌ای باشد که امکان کار گروهی داشتن آموzan را فراهم آورد، بدین منظور باید بتوان در موقع لزوم به راحتی و با سرعت، آرایش موردنظر را برای دور هم نشستن گروه‌های داشتن آموzan در کلاس، ایجاد کرد. دیوارها و فضای کلاس مطالعات اجتماعی باید جذابیت لازم را برای داشتن آموzan ایجاد کند و نباید خالی از تصویر، افسرده و بی‌روح باشد. در این زمینه، تابلوهای مخصوص برای نصب آثار و کارها و فعالیت‌های داشتن آموzan و به نمایش گذاشتن نتایج و گزارش‌های کار گروهی، قفسه‌ها و ویترین‌های مناسب برای نگهداری نقشه‌ها، آلبوم‌ها، اطلس‌ها و مدل‌ها، نرم‌افزارها، فیلم و اسلاید، عکس‌ها، کره جغرافیایی یا ماکت‌ها و مدل‌هایی که توسط داشتن آموzan ساخته شده است، به جذابیت و کیفیت فضای آموزنی کمک می‌کند. به طور کلی، معلم مطالعات اجتماعی باید با توجه به تنوع و مضامون درس‌ها و با توجه به استفاده بهینه و مؤثر از امکاناتی که در اختیار دارد، فضای مطلوب و مؤثری را برای تدریس هر موضوع پیش‌بینی و تدارک بییند.

شایسته است معلم برای نیل به این منظور، به تنوع بخشیدن فضای کالبدی یادگیری توجه کرده، با ایجاد آرایش‌های مختلف میز و نیمکت‌ها یا آموzan برخی واحدهای یادگیری در فضاهای خارج از کلاس و خارج از مدرسه، از تکرار و یکنواختی جلوگیری کند.

پس، فضای کلاس درس مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید برانگیزانده باشد و مجموعه عوامل بتواند داشتن آموزن را به کاوشنگری و تفکر ترغیب کند^۲.

انطباق درس با شرایط بومی و محلی

از شما معلمان عزیز انتظار می‌رود که تدریس موضوعات را با شرایط محلی و بومی منطبق کنید. توجه داشته باشید که کتاب و فعالیت‌های آن تنها الگوها و کلیاتی را در اختیار شما قرار می‌دهد. برای مثال در درس کشاورزی در ایران، اگر شما در یک روستا به تدریس مشغول هستید و داشتن آموzan کمایش با فعالیت‌های کشاورزی آشنایی دارند می‌توانید در نوع فعالیت‌ها تغییراتی به وجود بیاورید که آموزن آنها برای زندگی داشتن آموzan مفیدتر باشد. برای مثال کمبودهای آنها را در داشن یا مهارت کشاورزی جبران نمایید. اگر در آموzan درس انرژی، در منطقه‌ای زندگی می‌کنید که برای گرم کردن خانه از نفت و گاز استفاده نمی‌شود و منبع دیگری

۱،۲- منبع پیشین ص ۱۱

مثل زغال یا چوب مورد استفاده قرار می‌گیرد شما باید نکات مربوط به مصرف بهینه همان منبع و همچنین نکات اینمی مربوط به آن را آموزش دهید.

توجه به تفاوت‌های فردی

* علاوه بر طراحی فعالیت‌های مناسب برای پاسخ‌گویی به نیازهای خاص مناطق، شما معلم عزیز باید پیش‌زمینه‌های تحصیلی و آموزشی و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان را در نظر بگیرید و آموزش خود را با آن منطبق و هماهنگ سازید.

تنوع فعالیت‌ها در این کتاب حاکی از توجه همین موضوع است. برای مثال ممکن است دانش‌آموز شما در بیان شفاهی یا نوشتن یک متن کوتاه درباره یک موضوع ضعیف‌تر عمل کند اما در درست کردن یک کارت پستال یا پوستر و نمایش پیام به صورت نقاشی، قوی‌تر باشد. در ترتیجه شما باید نقاط قوت را در نظر بگیرید و اجازه دهید دانش‌آموز، آموخته‌های خود را با روشنی که به آن علاقه‌مندتر و مسلط‌تر است، بیان نماید. اگرچه تلاش کنید که دانش‌آموز بتواند نقاط ضعف خود را نیز برطرف نماید. همان‌طور که در جدول (۱) این کتاب مشاهده می‌کنید هریک از فعالیت‌های طراحی شده در این کتاب یکی از هوش‌های چندگانه را تقویت می‌کند.

مشارکت جلب خانواده‌ها

* مشارکت خانواده‌ها را جلب کنید. همان‌طور که گفتیم هدف عمدۀ بعضی از فعالیت‌های این کتاب مهارت‌های زندگی و تربیت اجتماعی است و بدون همراهی و همکاری خانواده‌ها این امر به درستی تحقق نمی‌یابد. البته ناگفته نماند که تضاد میان آموزش‌های مدرسه و خانه نیز اثرات نامطلوبی بر دانش‌آموز به جای می‌گذارد. برای مثال وقتی خریدن لباس، نحوه صحیح تصمیم‌گیری، مصرف صحیح انرژی، پرهیز از اسراف موادغذایی، انتخاب دوستی، مهارت نه گفتن در موقعیت‌هایی که لازم است فرد قاطع‌انه مخالفت نماید را آموزش می‌دهید، خانواده‌ها قطعاً از این آموزش حمایت می‌کنند و شما می‌توانید از طریق تشکیل جلسات (حداقل سه جلسه در طی سال) مستمر با خانواده‌ها، نوشتن پیام برای آنها و سایر روش‌ها، اهداف درس را برای آنها تبیین کنید و از آنها بخواهید مثلاً در صرفه‌جویی و مصرف انرژی در منزل، دانش‌آموزان را راهنمایی و با آنها همراهی کنند.

شایان ذکر است که مشارکت خانواده‌ها در ارزشیابی دانش‌آموزان نیز نباید نادیده گرفته شود. در سنجهش بخشی از اهداف به ویژه اهداف مهارتی و نگرشی از والدین کمک بگیرید. آنها می‌توانند به شما بگویند که تغییرات و آثار مطلوب در دانش‌آموزان ظهور و بروز نموده یا نه؟

نقشه و نقشه‌خوانی و عکس‌خوانی و انواع نمودارها

* نقشه و نقشه‌خوانی : همان‌طور که می‌دانید نقشه در آموزش جغرافیا یک عنصر کلیدی است. به‌طور کلی هرآنچه را که بتوانیم بر روی نقشه به نمایش بگذاریم، جغرافیایی است. زیرا جغرافیا با پراکندگی یا نحوه توزیع پدیده‌ها در مکان سرو کار دارد. نخست آن که معلم باید برای آموزش موضوعات جغرافیایی به ویژه وقتی پراکندگی پدیده‌ها مطرح می‌شود. برای مثال پراکندگی محصولات کشاورزی، جمعیت، منابع نفتی و ... از انواع نقشه‌ها استفاده کند. این نقشه‌ها شامل نقشه‌های دیواری بزرگ که باید از مؤسسات مربوطه توسط مدرسه خریداری شود و نقشه‌هایی با سایز کوچک‌تر و نقشه‌های کتاب است.

دانش‌آموزان با استفاده از نقشه و نقشه‌خوانی یعنی آشنایی با عالم و نمادهای راهنمای رنگ‌ها و جهات جغرافیایی، بهتر موقعیت پدیده‌ها را به خاطر می‌سپارند. در فرایند تدریس از دانش‌آموزان بخواهید که به سؤالات شما درباره نقشه‌های کتاب پاسخ دهند، پدیده‌ها را روی نقشه پیدا کنند، علامت بزنند، رنگ کنند و از راهنمای نقشه استفاده کنند و یا حتی خود راهنمایی مناسب برای نقشه، ایجاد کنند. همین تمرین‌های را می‌توانید با نقشه‌های دیواری نیز انجام دهید. بخشی از کاربرگه‌های پایانی این کتاب به فعالیت‌های نقشه اختصاص دارد. سعی کنید در ارزشیابی‌های پایانی تنها در حیطه سؤالات نقشه‌خوانی کتاب عمل کنید و دانش‌آموزان را وادار به ترسیم نقشه‌های اضافی نکنید. اصولاً مهارت کپی کردن نقشه، خواندن مقیاس و مواردی از این قبیل در سال‌های بعد از دوره ابتدایی آموزش داده می‌شود.

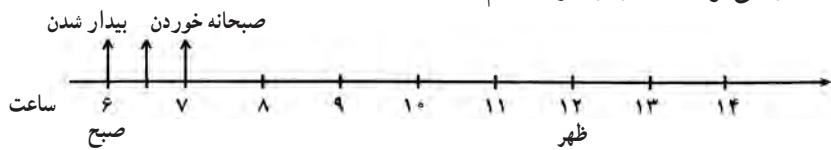
★ عکس‌خوانی : عکس‌ها نقش مهمی در آموزش مطالعات اجتماعی دارند. مشاهده و بررسی بعضی از عکس‌های کتاب آنقدر اهمیت دارند که با حذف آنها فرایند تدریس مختل می‌شود. برای مثال وقتی از دانش آموزان می‌خواهیم دو اثر تاریخی مسجد شیخ لطف الله و مسجد امام اصفهان را با هم مقایسه کنند.

از دانش آموزان بخواهید که به عکس‌های هر درس دقت کنند و جزئیات را روی عکس معین کنند. اصولاً بهره‌گیری صحیح از عکس نیز یک مهارت مورد نظر در این درس است. در مواردی که عکس‌های کتاب کیفیت لازم را از نظر وضوح و چاپ نداشته باشند شما می‌توانید خودتان در ارتباط با آن موضوع عکس‌هایی تهیه کنید و به کلاس ببرید.

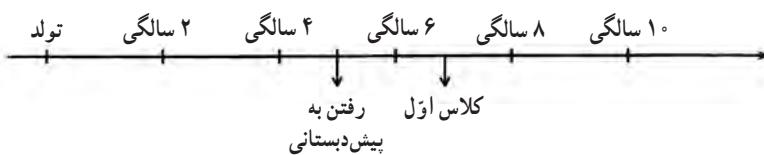
★ خواندن و ترسیم نمودارها : بسیاری از اطلاعات علمی به ویژه در مطالعات جغرافیایی به صورت ارقام و اعداد است که برای سهولت استفاده به صورت نمودار درمی‌آید. به منظور استفاده از نمودارها هم باید خواندن و فهمیدن نمودارها را آموزش دهید و هم ترسیم آنها را. در این کتاب شما از دانش آموزان می‌خواهید که نمودارهای دایره‌ای (برای مثال نمودار صفحه ۳۶ گروههای عمره ارزی) و نمودارهای ستونی (برای مثال نمودار تولید گندم در کشور، ص ۲۹) را بخوانند و به سوالات پاسخ دهند. همچنین به آنها آموزش می‌دهید که چگونه نمودار ستونی یا دایره‌ای رسم کنند و اطلاعات مورد نظر را توسط این نمودارها نمایش دهند. (برای مثال نمودار دایره‌ای کاربرگه شماره ۱۷ و نمودار ستونی کاربرگه شماره ۸)

★ خط زمان : به طور کلی برای درک زمان گذشته ما باید بتوانیم رویدادهای مختلف را بر حسب نظم زمانی (از قدیمی ترین به جدیدترین) مرتب کنیم که به آن «نظم کرونولوژیکی» می‌گویند.^۱

یکی از شیوه‌های مفید برای مرتب کردن و قایع بر حسب نظم زمانی، استفاده از خط زمان است. خطوط زمان ممکن است نظم رویدادها را در یک روز، یک هفته، یک سال، یک دهه، یک قرن یا ... هزاره نشان دهند. برای فهم خط زمان و آشنایی با آن ابتدا از دانش آموزان بخواهید خط زمانی برای یک روز خود تنظیم کنند.

از آنها بخواهید وقایع یک روز خود مثل بیدارشدن از خواب، خوردن صبحانه، مراسم صبحگاهی، درس‌هایی که در هر زنگ دارند، برگشتن به منزل و ... را روی خط زمان در جای مناسب بنویسند. به آنها بگویید که این خط بر اساس یک ساعت تنظیم شده می‌توانید هر ساعت را به دو نیم ساعت یا چهار ربع ساعت ($4 \times 15 = 60$) تقسیم کنید و وقایع را دقیق‌تر روی خط زمان بگذارید. سپس از آنها بخواهید نمودار یا خط زمان زندگی خودشان را بر حسب سال ترسیم کنند و وقایع مهم هر سال مثل رفتن به مهد کودک، کلاس اول، کلاس دوم، رفتن به خانه جدید و امثال‌هم را روی نمودار بگذارند.

با آشنایی کردن تدریجی دانش آموزان با خط زمان و ترسیم و طراحی آن، زمینه تقویت تفکر کرونولوژیکی و فهم ترتیب و توالی رویدادها پیدید می‌آید و دانش آموزان می‌توانند خط زمان‌هایی با تقسیمات سال، قرن، هزاره و ... را بخوانند و از آنها استفاده کنند. «به منظور آشنایی با تمرین‌های بیشتر در مورد خط زمان به بخش دوم همین کتاب درس (۹) مراجعه نمایید».

۱— Chronological Order

جدول ۳— توزیع انواع مهارت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه‌ششم

عنوان فصل	عنوان درس	شماره و شرح فعالیت	تذکر	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	پژوهش هوش‌های بینگانه
۱— نام دوستان خود را روی یک برویسند و پاید اشست کنند چرا دوستی با این افراد برايشان مهم بوده است؟	۱— دریاره دوستان خود فکر کنند و برویسند دوستی با آنها چه اثرات مشبت با منفی روی آنها داشته است؟	۱— نام دوستان خود را روی یک برویسند و پاید اشست کنند چرا دوستی با این افراد برايشان مهم بوده است؟	برقراری ارتباط	هوش درون‌فردی	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	کارشنگری
۲— بطرور گروهی خصوصیات یک دوست خوب را فهرست کنند و روی یک مقوا برویسند.	۲— بطرور گروهی خصوصیات یک دوست خوب را فهرست کنند و روی یک مقوا برویسند.	۲— بطرور گروهی خصوصیات یک دوست خوب را فهرست کنند و روی یک مقوا برویسند.	برقراری ارتباط	هوش پیانی — زبانی	مهارت‌های انتخاب دوست	خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی
۳— معنی اشعار مربوط به دوستی را توضیح دهند.	۳— معنی اشعار مربوط به دوستی را توضیح دهند.	۳— معنی اشعار مربوط به دوستی را توضیح دهند.	مشارکت	هوش بین فردی	مهارت‌های آداب دوستی	کارگاه‌های شماره ۱ و ۲ را درباره نه‌گفتن انجام دهند.
۴— کارگاه‌های شماره ۱ و ۲ را درباره نه‌گفتن انجام دهند.	۴— کارگاه‌های شماره ۱ و ۲ را درباره نه‌گفتن انجام دهند.	۴— کارگاه‌های شماره ۱ و ۲ را درباره نه‌گفتن انجام دهند.	برقراری ارتباط، بررسی، اظهار نظر	هوش بین فردی و هوش درون‌فردی	مهارت‌های آداب دوستی	خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی
۵— معنی شعر را توضیح دهند.	۵— معنی شعر را توضیح دهند.	۵— معنی شعر را توضیح دهند.	*	هوش پیانی — زبانی		

ادامه جدول ۲- توزع انواع مهارت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم

فصل دوم : تصمیم‌گیری					
عنوان	عنوان	درس	درس	فصل	عنوان
شماره و شرح فعالیت					
مهارت‌های سواد بودرشن هوش‌های چندگانه	مهارت‌های اجتماعی و خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	Mehārat-hāye-e-sawād Mehārat-hāye-e-ajtāmāyi va Khwāndan-e-dar Mehārat-hāye-e-zindāgi va Haṣabāyi-va-uddeyyi	Mehārat-hāye-e-ajtāmāyi va Mehārat-hāye-e-zindāgi Haṣabāyi-va-uddeyyi	Tanqīr Kašshāgri	تقریب کاوشگری
هوش بین‌فرمایی	هوش بین‌فرمایی و فکر کردن	* * * * *	مشارکت، برقراری ارتباط دریاده نتایج آن	*	آنچه و آثاری دارد؟ نتیجه و آثاری دارد؟
هوش بین‌فرمایی – زبانی	هوش درون‌فرمایی	*	*	*	آنچه و آثاری دارد؟ نتیجه و آثاری دارد؟
هوش درون‌فرمایی	هوش درون‌فرمایی و فکر کردن	*	اصطہاد نظر و و اکتشاف شخصی	*	آنچه و آثاری دارد؟ نتیجه و آثاری دارد؟
هوش درون‌فرمایی	هوش درون‌فرمایی و فکر کردن	*	اصطہاد نظر و مراحل آن	*	آنچه و آثاری دارد؟ نتیجه و آثاری دارد؟
هوش درون‌فرمایی	هوش درون‌فرمایی و فکر کردن	*	کاوش و بررسی ذی صلاح	*	آنچه و آثاری دارد؟ نتیجه و آثاری دارد؟
هوش درون‌فرمایی	هوش درون‌فرمایی و فکر کردن	*	فکر کردن دریاده رفاه خود	*	آنچه و آثاری دارد؟ نتیجه و آثاری دارد؟
هوش درون‌فرمایی	هوش درون‌فرمایی و فکر کردن	*	اصطہاد نظر و مراحل آن	*	آنچه و آثاری دارد؟ نتیجه و آثاری دارد؟
هوش درون‌فرمایی	هوش درون‌فرمایی و فکر کردن	*	خلاقیت	*	آنچه و آثاری دارد؟ نتیجه و آثاری دارد؟
هوش بین‌فرمایی	هوش بین‌فرمایی و فکر کردن	*	کاوش و بررسی	*	آنچه و آثاری دارد؟ نتیجه و آثاری دارد؟

ادامه جدول ۲ – توزیع انواع مهارت‌های در فعالیت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه‌ششم

۲۶

عنوان فصل درس	عنوان فصل درس	شماره و شرح فعالیت	تفکر	مهارت‌های کارشناسگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	پیورش هوش‌های جنگکانه
۱- سما دوستان تصمیم‌دارید کشاورزی کنید، هنفکری کنید و نیازهای خود را برای کشاورزی بتوسیله در کلاس بخوایند.	۱- سما دوستان تصمیم‌دارید کشاورزی کنید، هنفکری کنید و نیازهای خود را برای کشاورزی بتوسیله در کلاس بخوایند.	۱- شما دوستان تصمیم‌دارید کشاورزی کنید، هنفکری کنید و نیازهای خود را برای کشاورزی بتوسیله در کلاس بخوایند.	*	برقراری ارتباط، مشارت	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	پیورش هوش‌های جنگکانه
۲- کاربرگ‌هایی شماره ۵ درباره بروزناهه و دسته‌بندی عوامل.	۲- درباره غذای محلی خود و محصولات به کار رفته در آن برس و جو کنند (کاربرگ شماره ۶).	۲- درباره غذای محلی خود و محصولات به کار رفته در آن برس و جو کنند (کاربرگ شماره ۶).	*	بررسی - برقراری ارتباط	مهارت‌های انتخاب و طبخ غذا	مهارت‌های انتخاب و طبخ غذا	هوش طبیعت‌گرا
۳- از هر گروه غلات، حبوبات و محصولات جالبتری چند محصول نام بینند و هنفکری کنند.	۳- از هر گروه غلات، حبوبات و محصولات جالبتری چند محصول نام بینند و هنفکری کنند.	۳- از هر گروه غلات، حبوبات و محصولات جالبتری چند محصول نام بینند و هنفکری کنند.	*	برقراری ارتباط، مشارت	مهارت خرد	مهارت خرد	هوش طبیعت‌گرا
۴- از یک مغازه بینج فروشی نام انواع گونه‌های برقی ایرانی و قیمت آنها و از یک فروشنده میوه و سبزی محصولات گذخانه‌ای او را تحقیق کنند و برسند.	۴- از یک مغازه بینج فروشی نام انواع گونه‌های برقی ایرانی و قیمت آنها و از یک فروشنده میوه و سبزی محصولات گذخانه‌ای او را تحقیق کنند و برسند.	۴- از یک مغازه بینج فروشی نام انواع گونه‌های برقی ایرانی و قیمت آنها و از یک فروشنده میوه و سبزی محصولات گذخانه‌ای او را تحقیق کنند و برسند.	*	کوش و بررسی	مهارت خرد	مهارت خرد	هوش طبیعت‌گرا
۵- برای مصاحبه با یک باغدار فکر کنند و برسی های خودشان را روی یک برگه کاغذ بنویسند و به معلم بدهند.	۵- برای مصاحبه با یک باغدار فکر کنند و برسی های خودشان را روی یک برگه کاغذ بنویسند و به معلم بدهند.	۵- برای مصاحبه با یک باغدار فکر کنند و برسی های خودشان را روی یک برگه کاغذ بنویسند و به معلم بدهند.	*	برقراری ارتباط، خلاقیت، کوش	-	-	هوش بین‌فردي
۶- مساحت باغ آفای رضوانی را محاسبه کنند و نمودار محصول رارسم کنند (روی کاربرگ شماره ۷ کتاب کار).	۶- مساحت باغ آفای رضوانی را محاسبه کنند و نمودار محصول رارسم کنند (روی کاربرگ شماره ۷ کتاب کار).	۶- مساحت باغ آفای رضوانی را محاسبه کنند و نمودار محصول رارسم کنند (روی کاربرگ شماره ۷ کتاب کار).	*	حسابی و عددی	بررسی	مهارت منطقی - ریاضی	هوش منطقی - ریاضی
۷- روی نقشه ایران در کاربرگ شماره ۸ نواحی کشت خرما و پسته و ... را معین کنند.	۷- روی نقشه ایران در کاربرگ شماره ۸ نواحی کشت خرما و پسته و ... را معین کنند.	۷- روی نقشه ایران در کاربرگ شماره ۸ نواحی کشت خرما و پسته و ... را معین کنند.	*	بررسی	-	-	هوش بصری - فضایی

ادامه جدول ۲- توزیع انواع مهارت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه‌ششم

عنوان درسی	عنوان درسی	عنوان درسی	عنوان درسی	عنوان درسی	عنوان درسی	عنوان درسی	عنوان درسی	
فصل چهارم : ایران و منابع انرژی								
شماره و شرح فعالیت								
مهارت‌های سواد پرورش هوش‌های چندگانه	مهارت‌های زندگی و حسابی و عددی	مهارت‌های اجتماعی و خوبی‌نیزه	مهارت‌های زندگی و حسابی و عددی	مهارت‌های هنری کارگردانی	تفکر مهارت‌های کارگردانی	تفکر مهارت‌های کارگردانی	تفکر مهارت‌های کارگردانی	
-	-	-	-	-	*	*	*	
هوش طبیعت‌گرا	هوش بین‌فرمودی هوش منطقی - ریاضی	هوش بین‌فرمودی هوش منطقی - ریاضی	هوش طبیعت‌گرا	بررسی - مشارکت	بررسی - مشارکت	برقراری ارتباط - اظهار نظر	برقراری ارتباط - اظهار نظر	
-	-	-	-	-	*	*	*	
هوش بین‌فرمودی هوش منطقی - ریاضی	هوش بین‌فرمودی هوش منطقی - ریاضی	هوش طبیعت‌گرا	هوش طبیعت‌گرا	مهارت‌های مصرف انرژی	مهارت‌های مصرف انرژی	مهارت‌های مصرف انرژی	مهارت‌های مصرف انرژی	
-	-	-	-	-	-	-	-	
درس ۷ : طلای سیاه								
منابع آن را مشخص کنند.	او ۳- با توجه به آنچه درباره آب و هوا و رودهای ایران می‌دانند چگونه چرا در کشور ما تولید برق این کثیر از برق حرارتی است؟ برای حفظ محیط زیست برق آنی نهضت با محارزی؟	۱- هنرمند کنند و روی کارهای شماره ۱ کتاب کار مورد مصرف انرژی و منابع آن را مشخص کنند.	۱- هنرمند کنند و روی کارهای شماره ۱ کتاب کار مورد مصرف انرژی و منابع آن را مشخص کنند.	۲- بحث گروهی : درباره هفت یک میراث طبیعی، چرا تعلیم‌شدن آن باعث نگرانی است؟ چه اهمیتی دارد؟	۲- بحث گروهی : درباره هفت یک میراث طبیعی، چرا تعلیم‌شدن آن باعث نگرانی است؟ چه اهمیتی دارد؟	۳- بحث گروهی : شناسنامه ایران را در کتابهای معرفتی و تاریخی ایران می‌شود و کنند سوچنی که در حافظه شما برای گمراخت و یزد استفاده می‌شود چیست؟ از کجا تأثیر می‌شود و چگونه به دست شما می‌رسد؟	۳- بحث گروهی : شناسنامه ایران را در کتابهای معرفتی و تاریخی ایران می‌شود و کنند سوچنی که در حافظه شما برای گمراخت و یزد استفاده می‌شود چیست؟ از کجا تأثیر می‌شود و چگونه به دست شما می‌رسد؟	
کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی	کارشناسی	
-	-	-	-	-	-	-	-	
درس ۸ : انرژی را بهتر مصرف کنیم								
کلاس پیاره‌دید و ...	۱- کارگردان از سوابق که با ارزی خودشیدی کار می‌کنند استفاده کرده‌اید به کلاس پیاره‌دید و ...	۱- کارگردان از سوابق که با ارزی خودشیدی کار می‌کنند استفاده کرده‌اید به کلاس پیاره‌دید و ...	۲- کارگردان از سوابق که با ارزی خودشیدی کار می‌کنند استفاده کرده‌اید به کلاس پیاره‌دید و ...	۲- کارگردان از سوابق که با ارزی خودشیدی کار می‌کنند استفاده کرده‌اید به کلاس پیاره‌دید و ...	۳- استفاده از پوشش سرگرمی های ارزی را در گذشته و امروز مفاسده کنند.	۳- استفاده از پوشش سرگرمی های ارزی را در گذشته و امروز مفاسده کنند.	۴- بحث و جوگزینی : با افاده سالم‌مند خواهد یاد فاعل مصاحبه و مصرف انرژی را در گذشته و امروز مفاسده کنند.	۴- بحث و جوگزینی : با افاده سالم‌مند خواهد یاد فاعل مصاحبه و مصرف انرژی را در گذشته و امروز مفاسده کنند.
کاربرگه شماره ۱۱ مقایسه انواع ارزیها	کاربرگه شماره ۱۱ مقایسه انواع ارزیها	کاربرگه شماره ۱۱ مقایسه انواع ارزیها	کاربرگه شماره ۱۱ مقایسه انواع ارزیها	کاربرگه شماره ۱۱ مقایسه انواع ارزیها	کاربرگه شماره ۱۱ مقایسه انواع ارزیها	کاربرگه شماره ۱۱ مقایسه انواع ارزیها	کاربرگه شماره ۱۱ مقایسه انواع ارزیها	
-	-	-	-	-	-	-	-	
هوش طبیعت‌گرا	هوش طبیعت‌گرا	هوش طبیعت‌گرا	هوش طبیعت‌گرا	هوش طبیعت‌گرا	هوش طبیعت‌گرا	هوش طبیعت‌گرا	هوش طبیعت‌گرا	
-	-	-	-	-	-	-	-	
درس ۹ : کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)								
کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)	کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)	کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)	کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)	کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)	کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)	کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)	کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)	
-	-	-	-	-	-	-	-	
بررسی قضاوت بر قرآن	بررسی قضاوت بر قرآن	بررسی قضاوت بر قرآن	بررسی قضاوت بر قرآن	بررسی قضاوت بر قرآن	بررسی قضاوت بر قرآن	بررسی قضاوت بر قرآن	بررسی قضاوت بر قرآن	
-	-	-	-	-	-	-	-	
هوش بین‌فرمودی - زبانی	هوش بین‌فرمودی - زبانی	هوش بین‌فرمودی - زبانی	هوش بین‌فرمودی - زبانی	هوش بین‌فرمودی - زبانی	هوش بین‌فرمودی - زبانی	هوش بین‌فرمودی - زبانی	هوش بین‌فرمودی - زبانی	
-	-	-	-	-	-	-	-	
درس ۱۰ : تصور کنید در ۵ سال بعد به دنیا آمدید و ساختهای فضیلی تمام شده...								
یک روز خود را توجه به ارزی های تو شرح دهد.	۷- تصور کنید در ۵ سال بعد به دنیا آمدید و ساختهای فضیلی تمام شده...	۶- بررسی قضاوت بر قرآن	۵- کاربرگه شماره ۱۲ کتاب کار (مراقبت از مصرف انرژی)	۴- بحث و جوگزینی : با افاده سالم‌مند خواهد یاد فاعل مصاحبه و مصرف انرژی را در گذشته و امروز مفاسده کنند.	۳- استفاده از پوشش سرگرمی های ارزی را در گذشته و امروز مفاسده کنند.	۲- کارگردان از سوابق که با ارزی خودشیدی کار می‌کنند استفاده کرده‌اید به کلاس پیاره‌دید و ...	۱- هنرمند کنند و روی کارهای شماره ۱ کتاب کار مورد مصرف انرژی و منابع آن را مشخص کنند.	
-	-	-	-	-	-	-	-	

ادامه جدول ۳— توزیع انواع مهارت‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم

عنوان فصل	عنوان درس	شماره و شرح فعالیت	تفکر	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی	برورش هوش‌های چندگانه
۱- به نقشه توجه کنید، دین اسلام در کدام قاره‌ها گسترش یافته است؟	-	بررسی و کاوشن	-	*	-	-	-	هوش بصری - فضایی
۲- (الف) چرا در دوره اسلامی به دانشمندان حکیم می گفتند؟	*	برقراری ارتباط	*	*	-	-	-	هوش بصری - فضایی
۳- (ب) چرا در این دوره دانشمندان کتاب‌های خود را به زبان عربی می نوشتند؟	*	برقراری ارتباط	-	-	-	-	-	هوش بصری - فضایی
۴- به چند گروه تقسیم شویه و هر گروه درباره یکی از حکیمان مسلمان و آثار او اطلاعاتی جمع آوری کنید.	-	مسارکت، کاوش و بررسی و برقراری ارتباط	-	-	-	-	-	هوش منطقی - ریاضی
۵- کاربرگه شماره ۱۳ کتاب کار را انجام دهید (تکمیل نمودار عادات و معمول)	*	بررسی	-	*	-	-	-	هوش بین فردی
۶- به طور گروهی باستفاده از اطلاعاتی که درباره دانشمندان مسلمان گردآوری کردید یک روزنامه دیواری درست کنید و به دیوار مدرسه نمایید.								

ادامه جدول ۲- توزع انواع مهارت‌ها در فعالیت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم

فصل عنوان درس	شماره و شرح فعالیت	فصل ششم : سفری به اصفهان	درس ۱۲ : چرا فرهنگ و هنر در دوره صفویه شکوفا شد؟
پژوهش هوش‌های بین‌گانه	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی حسابی و عددی	درس ۱۱ : اصفهان، نصف جهان
هوش بصری - فضایی	-	Mehārat-hāy-e gāshgāri و سفر	۱- شما و دوستانان می‌خواهید از اصفهان بین کنید و آن نقشه را خریده‌اید. همنگری کنید و روی نقشه مکان‌های تاریخی و دینی و مساجد و بازار را بیدا کنید.
هوش بصری - فضایی	-	Mehārat-hāy-e gāshgāri و سفر	۲- آگر بخواهید مهمان‌سازی انتخاب کنید که به آثار تاریخی نزدیک باشد کدام را انتخاب می‌کنید؟
هوش بصری - فضایی	-	-	۳- به تصاویر مسجد امام و مسجد شیخ لطف‌الله دفت کنید مهم‌ترین تفاوتی که در این دو مسجد مشاهده می‌کنید چیست؟
-	-	-	۴- با توجه به مطالبی که در این درس آموختید انواع فنون و هنرهای را که در ساختن بنای‌های تاریخی اصفهان به کار رفته است فهرست کنید.
هوش حرکتی - جسمانی	-	Mehārat-hāy-e makāneh	۵- فرض کنید دوستی در خارج از ایران دارد که خواهید به ایران بیاید، به طور گروهی کارت پستالی با شناسه‌های از شهر اصفهان درست کنید ...
هوش منطقی - ریاضی	* حسابی و عددی	-	فعالیت ۱- کارگاه شماره ۱۴ کتاب کار (خط زمان).
هوش منطقی - ریاضی	*	-	فعالیت ۲- به طور گروهی روگه کاشف نمودار علت و معلول را رسم کنید و سپس علل رونق هنر و معماری دوره صفویه را بتوانید.
هوش عدی - فضایی	*	-	فعالیت ۳- کارگاه ۱۶ و ۱۷ کتاب کار. (بررسی سفرنامه و ...)
هوش بیانی - زبانی	-	-	-

ادامه جدول ۲—توزيع انواع مهارت‌های در فعالیت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم

عنوان درس	عنوان فصل	شماره و شرح فعالیت	تفکر	مهارت‌های کارشکری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
۱- نمودار زندگی روزانه خودتان را روی کاربرگه شماره ۱۷ کتاب کار ترسیم کنید.	۱- نمودار خودتان را با نمودار همکلاسی هایتان مقایسه کنید چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی وجود دارد؟	برقراری ارتباط مشترک -	مهارت‌های برآمده‌زی برای زندگی	* حسابی عددی	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
۲- در گروه گفت و گو کنید.	۳- در نظر شما ارتباط با خداوند از طریق نیاز و دعا و تلاوت قرآن چه تأثیری بر زندگی روزانه‌ما دارد؟	برقراری ارتباط	واکنش شخصی و اظهار نظر	-	-	-	هوش بین فردی
۴- منظور از عبارتی که حضرت علی بن ابیطالب (ع) فرمودند: (از دستدادن فرصت موجب تدامت و اندوه است) چیست؟ این سخن امام را با خط خوش نویسید و با نقش‌های زیبا ترین کنید و به دیوار کلاس یا خانه نصب کنید.	۱- روی یک کاغذ کارها و فعالیت‌های را که تاکنون برای پر کردن روزهای تعطیل انجام داده‌اید فهرست کنید. برگه خودتان را با دوستان مقایسه کنید. تفاوت و شباهت‌ها را بین کنید.	برقراری ارتباط و خلاقیت	-	-	-	-	هوش حرکی - جسمانی
۵- با راهنمایی معلم یک جدول هفتگی برای زمان حال با یام تابستان طراحی کنید و ...	۶- با جدول هفتگی برای زمان حال با یام تابستان طراحی	خلاقیت	مهارت‌های برآمده‌زی برای زندگی	*	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های درون فردی هوش بین فردی	مهارت‌های برآمده‌زی برای زندگی

ادامه جدول ۲—توزيع انواع مهارت‌ها در فعالیت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه‌ششم

عنوان فصل درس	عنوان درس	شماره و شرح فعالیت
مهارت‌های سواد خواندن و بودرش هوش‌های چندگانه	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های کارگری
-	مهارت‌های حسابی و عددی	تفکر
-	مهارت‌های برگردان اوقات فراغت	مهارت‌های خلاقت، اظهار نظر
-	مهارت‌های استفاده از بازی‌های سالم	اظهار نظر
هوش میان‌فرودی	-	کاوش و بررسی، برقراری ارتباط
هوش جسمانی- حرکتی	*	کاوش و بررسی
هوش زبانی- پیانی	مهارت‌های گذراندن اوقات فراغت	کاوش و بررسی، مشارکت و برقراری ارتباط
هوش بینی- زبانی	مهارت‌های مشارکت در محل زندگی	اظهار نظر و خلاقت
هوش درون‌فرودی	مهارت‌های حضور در مکان‌های عمومی	اظهار نظر، مشارکت، برقراری ارتباط
هوش میان‌فرودی	مهارت‌های گذراندن اوقات فراغت	کاوش و بررسی

فصل هفتم : اوقات فراغت

درس ۱۴ : گذراندن اوقات فراغت

- ۳- فکر کنید: چند شووه خوب و جالب برای برگردان اوقات فراغت که کمترین هزنه و امکانات را نیاز داشته باشد، پیشنهاد کنید.
- ۴- گفت‌گو کنید: به نظر شما استفاده زیاد بازی‌های رایانه‌ای جهه ضروری هست ممکن است داشته باشد؟
- ۵- با پسر یا مادر بزرگ یا یک نفر از افراد سال‌الحوره فامیل مصاحبه کنید و از او بخواهید درباره چیزی که گذراندن اوقات فراغت در گذشته برای شما صحبت کند.
- ۶- ثامن بازی محلی را از بزرگ‌ترها بوس و جو کنید و چیزی که انجام آن را در کلاس تعریف کنید و نمایش دهد.
- ۷- لایه چندگاهی محلی را از بزرگ‌ترها بوس و جو کنید و نام و نشانی آنها را ثبوسیدد.
- ۸- به چند گروه تقسیم شوید و همنگری کنید. در محل زندگی شما امکاناتی برای گذراندن اوقات فراغت وجود دارد: بوس و جو کنید و نام و نشانی آنها را ثبوسیدد.
- ۹- فرض کنید فرار است مسشوون شهری یا روستایی در محل زندگی شما امکاناتی برای گذراندن اوقات فراغت نجود آیان فراهم کنید و از شما خواهید ساخت اظهار نظر کنید چه پیشنهادهایی دیده‌دید؟
- ۱۰- کاربرگ شماره ۱۸ کتاب کار را درباره آداب و مقررات برخی مکان‌های عمومی گذران اوقات فراغت تکثیر کنید.
- ۱۱- اگر به اینترنت دسترسی دارید با اینسانی و نظارت معلم به پایگاه اینترنتی یکی از مؤسسات و سازمان‌های مربوط به اوقات فراغت بروید و برنامه‌های آنها را مشاهده کنید.

ادامه جدول ۲ – توزیع انواع مهارت‌ها در فعالیت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه‌ششم

عنوان درس	عنوان درس	تفصیل	تفکر	مهارت‌های کارشناسگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	پورش هوش‌های پنده‌گانه
شماره و شرح فعالیت				مشارکت و برسی	*	-	هوش بصری – فضایی
۱- همنکری کنید و به جز مواردی که در تصویرها می‌بینید سه گروه اجتماعی با شغلی دیگر نام ببرید که بالس مخصوص به تن می‌کنند و بگویند بالس‌های هر گروه چه ویژگی‌هایی دارد؟	۲- شما در کدام استان زندگی می‌کنید؟ از بزرگترها در ریاهه لباس محلی خودتان برس و جو کنید ...	۳- به نظر شما چرا بالس‌های محلی را در موزه مردم‌شناسی حفظ و نگهداری می‌کنند؟	۴- کاربرگه شماره ۱۹ جمع آوری تصویر لباس‌های تاریخی	کوش و برسی	*	-	هوش بصری – فضایی
۱- همنکری کنید و جند کالا یا محصول دیگر نام ببرید که در گذشته به تعداد کم و توسعه یک نفر تولید می‌شد اما امروزه به صورت انواع در کارگاههای کارخانه‌ها تولید می‌شود؟	۲- مقاڑدارها بالس‌های را با مبلغی بیشتر از آنچه که خریده‌اند می‌فروشند چرا؟	۳- کاربرگه شماره ۲۰ کتاب کار تولید تا صرف لباس.	۴- معاشره کارگاه تولید تا صرف لباس.	مسارکت و برقاری ارتباط	*	-	کوش و برسی و برقاری ارتباط، اظهار نظر
۱- همنکری کنید و جند کالا یا محصول دیگر نام ببرید که در گذشته به تعداد کم و توسعه یک نفر تولید می‌شد اما امروزه به صورت انواع در کارگاههای کارخانه‌ها تولید می‌شود؟	۲- مقاڑدارها بالس‌های را با مبلغی بیشتر از آنچه که خریده‌اند می‌فروشند چرا؟	۳- کاربرگه شماره ۲۰ کتاب کار تولید تا صرف لباس.	۴- معاشره کارگاه تولید تا صرف لباس.	مسارکت و برقاری ارتباط	*	-	کوش و برسی و برقاری ارتباط، اظهار نظر
۱- همنکری کنید و جند کالا یا محصول دیگر نام ببرید که در گذشته به تعداد کم و توسعه یک نفر تولید می‌شد اما امروزه به صورت انواع در کارگاههای کارخانه‌ها تولید می‌شود؟	۲- مقاڑدارها بالس‌های را با مبلغی بیشتر از آنچه که خریده‌اند می‌فروشند چرا؟	۳- کاربرگه شماره ۲۰ کتاب کار تولید تا صرف لباس.	۴- معاشره کارگاه تولید تا صرف لباس.	مسارکت و برقاری ارتباط	*	-	کوش و برسی و برقاری ارتباط، اظهار نظر
۱- همنکری کنید و جند کالا یا محصول دیگر نام ببرید که در گذشته به تعداد کم و توسعه یک نفر تولید می‌شد اما امروزه به صورت انواع در کارگاههای کارخانه‌ها تولید می‌شود؟	۲- مقاڑدارها بالس‌های را با مبلغی بیشتر از آنچه که خریده‌اند می‌فروشند چرا؟	۳- کاربرگه شماره ۲۰ کتاب کار تولید تا صرف لباس.	۴- معاشره کارگاه تولید تا صرف لباس.	مسارکت و برقاری ارتباط	*	-	کوش و برسی و برقاری ارتباط، اظهار نظر
۱- در کلاس گفت و گو کنید بعضی بچه‌ها بدون در نظر گرفتن میراث دارند خواهند کنید.	۲- با اجتماعی معلم در ریاهه موضوع حباب و یوشن مناسب در کلاس گفت و گو کنید.	۳- با اجتماعی معلم در ریاهه موضوع حباب و یوشن مناسب در کلاس گفت و گو کنید.	۴- در کلاس گفت و گو کنید این کار درست است؟	مشارکت، برقاری ارتباط، اظهار نظر	*	-	مهارت‌های خرد لباس

ادامه جدول ۳- توزیع انواع مهارت‌ها در فعالیت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم

فصل عنوان	فصل عنوان	شماره و شرح فعالیت	درس
مهارت‌های سعاد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	پژوهش هوش‌های چندگانه	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
مهارت‌های حسابی و عددی	-	مهارت‌های کارکشگری	Mehdi
مهارت‌های سعاد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	-	مهارت‌های کارکشگری	Mehdi
هوش بصری - فضایی	-	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
هوش بصیری - حسکی	-	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
هوش جسمانی - حرکتی	-	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
هوش مکانی - فضایی	-	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
هوش بینی - زبانی	-	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
هوش درونفودی	-	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
هوش زبانی - بینی	-	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
هوش میان‌فرودی	-	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
هوش جسمانی - حرکتی	-	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	Mehdi
فصل نهم : دریاهای ایران			
درس ۱۷ : ویژگی‌های دریاهای ایران	-	۱- روز ۱۰ اردیبهشت در تقویم روز ملی خلیج فارس نامیده شده است. علت چیست؟ پرس و جو کنید.	درس
-	-	۲- کاربرگه شماره ۲۱، ۲۲ و ۲۳ کتاب کار را انجام دهید (نقشه‌خوانی و ترسم نقشه).	درس
-	-	۳- به طور گروهی با راهنمای معلم با چوب نعدادی کاغذ و ... مثل خلیج فارس و دریای عمان بسازد.	درس
-	-	۱- یک گره بضرایفی با نقشه جهان نما به کلاس پیاویده و به کمک معلم مسیر کشترانی از خلیج فارس و تنگه هرمز تا آفغانستان را دنبال کنید و کشورهای اطراف را نشان دهید.	درس
-	-	۲- چرا خلیج فارس از دریاباز مورد توجه کشورهای قدرمند بوده و ...	درس
-	-	۳- یک سکسرو ماهی را به کلاس پیاویده و با راهنمای معلم بر حسب مشخصات آن را بررسی کنید و ...	درس
-	-	۴- هنرکری کنید و دشغله را که بدرس و کار دارد هفته کنید.	درس
-	-	۵- فرض کنید شما و دوستانان بزندگانی سفر در روزهای دریا شده‌اید. به همینگر مکانی را انتساب کنید و بزای نظر خود دلیل پیاویده.	درس
-	-	۶- به آن دو تصویر نگاه کنید. هر یک از آن سازمان‌های در چه اموری فعالیت می‌کنند؟	درس
-	-	۷- با راهنمای معلم و به طور گروهی پوسترهای دریا را حفاظت از دریا طراحی کنید.	درس
-	-	ب) هنرکری کنید و قفلات‌های را که به دریا آسیب می‌رسانند بیان کنید.	درس

ادامه جدول ۳—توزيع انواع مهارت‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه‌ششم

عنوان فصل	عنوان درس	شماره و شرح فعالیت	تهربرد	مهارت‌های کارشنگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	برورش هوش‌های جنگ‌گانه
۷. چالش‌ها	۱۰. درست	۱- کاربرگه سهاره ۲۶ را در کلاس کامل کنید (نقشه‌خوانی).	-	بررسی	-	-	-
۸. اینستاگرام	۱۱. در کدام	۲- خانه کعبه، حرم مطهر پیامبر (ص)، حرم حضرت علی (ع)، و ... در کدام کشورهای همسایه قرار دارد روی نقشه پیدا کنید و علامت بزنید.	-	بررسی	-	-	-
۹. اینستاگرام	۱۲. کنید.	۳- آیا تاکتون به یکی از کشورهای همسایه سفر کرده‌اید؟ اگر بله تعریف کنید.	-	-	*	-	-
۱۰. اینستاگرام	۱۳. انتخاب	۴- اگر قرار باشد از یکی از کشورهای همسایه ایران دیلن کنید، کدام را انتخاب می‌کنید؟ دلایل شما برای سفر به آن کشور چیست؟	*	اطلاعات، نظر	*	-	-
۱۱. اینستاگرام	۱۴. فکر کنید	۵- فکر کنید چرا فوروز که بک جشن امراهی است در کشورهای همسایه ما نیز وجود دارد؟	*	بررسی	*	-	-
۱۲. اینستاگرام	۱۵. فعالیت ۱	۶- فعالیت ۱: مقایسه کنید (کشورهای پاکستان و افغانستان).	*	برقراری ارتباط بروزی، اظهار نظر	*	-	-
۱۳. اینستاگرام	۱۶. درست	۷- ۱- یکی از دو فعالیت زیر را انجام دهید: - فرض کنید دوستی در یکی از کشورهای همسایه دارید که می‌خواهد به ایران سفر کند، نامه‌ای در کاربرگه شماره ۲۵ به او بنویسید و ایران را به او معرفی کنید. - بدترین گزوه‌ی و باکمک معلم و استفاده از کتابخانه مدرسی پاسخ منابع درباره یکی از کشورهای همسایه مطالعی جمع‌آوری و یک روزنامه دیواری درست کنید و ...	*	مهارت‌های مکاتبه	هوش بیانی - زبانی هوش میان فردی هوش جسمانی - حرکتی	*	*

ادامه جدول ۲—توزيع انواع مهارت‌های کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم

عنوان درس	عنوان فصل	عنوان فصل	عنوان درس
پژوهش هوش‌های جنگانه	مهارت‌های سواد خواندن و مهارت‌های حسابی و عددی	Mehārat-hāye Ajtāmāgi و Māhārat-hāye Zindagi	Nafkhar
هوش بصری - فضایی	-	مسارکت - بررسی	* مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی کاوشنگری
هوش منطقی - ریاضی	*	مسارکت - بررسی	۱- هنفکری کنید از روی نقشه مسیرهای دریایی را دربال کنید و بتوانید در هو مسیر کدام سرزمین‌ها باقی‌های کدام کشورها به دریاورد مسئول بودند؟
هوش بینایی	*	مسارکت، اظهار نظر و واکنش شخصی	۲- به طور گروهی کارگرگه شماره ۲۶ را کامل کنید (علی پیداپیش استعمارگری).
	*	بررسی، اظهار نظر و کاوش	۳- بحث گوهي - چرا ایران مورد توجه کشورهای استعمارگر بوده است؟ کدام کشورها در امور ایران ...
	-	کاوش و بررسی	۱- شرح حال شخصیت‌های این درس را بخوانید چه خصوصیت مشترکی در همه آنها وجود دارد فهموت کنید. از مطالعه این سرگذشت‌ها ...
	-	اظهار نظر	۲- الف) آیا کوچه و خیابانی را می‌شناسید که به نام این شخصیت‌ها نامگذاری شده باشد؟
	-	کاوش	ب) به طور گروهی دریاواریکی از قهرمانان مبارزه با استعمار تحقیق کنید.
	-	بررسی	۳- به نظر شما چرا امیرکبیر چند کارخانه تأسیس کرد؟
هوش بصری - فضایی	-	اظهار نظر	۴- کاربرگه شماره ۲۷ کتاب کار را تکمیل کنید (نقشه قلمرو فرادرادهای استعماری).
	-	بررسی	۵- یک جمله از امام (ره) دریاره قدرت‌های استعماری پیدا کنید و به کلاس پیاوید.
	-	کاوش - برقراری ارتباط	۶- یک تقویم مراججه کنید و روزی شدن صفت نفت را در آن پیاوید.

ادامه جدول ۲ — توزیع انواع مهارت‌های کتاب در فعالیت‌های اجتماعی پایششم

جداول انتظامی

۳۶

عنوان فصل	عنوان درس	تفکر	شماره و شرح فعالیت
مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های ساده خواندن و مهارت‌های حسابی و عددي	کارشنگی	پژوهش هوش‌های چندگانه
—	—	بررسی	۱— با توجه به نقشه چند شهر را که مورد هجوم زمینی ارتش عراق گرفته‌اند را نام ببرید.
*	—	کاروش و بررسی	۲— به کمک معلم و با استفاده از یک نقشه استان‌های کشور، استان‌های هم‌مرز عراق را بیندازید و بنویسید.
*	—	کاروش و بررسی	۳— خرم‌شهر در کدام استان قرار دارد؟ روی نقشه موقعیت آن را نشان دهید.
*	—	بررسی و اظهار نظر و کارش	۴— پیام خصبی را در آغاز جنگ تحمیلی بخوانید و معنی و مفهوم آن را بنویسید.
*	—	مشارکت	۵— شعر معروف مهد نبودی را که به شهید جهان آرا اشاره می‌کند در کلاس بخشن کنید و بخوانید.
*	—	بررسی، خلاقیت	۶— روی یک پوستر نمودار علت و معلول رسم کنید و عال جنگ تحمیلی را در آن بنویسید.
هوش منطقی - ریاضی	هوش موسیقیایی	—	۷— برای احترام و شادی در سه‌اهای جنگ تحمیلی در کلاس صلوات پیروستید و فاتحه بخوانید.
—	هوش درون‌فرودی	و اکتشن شخصی	۸— درباره زندگی یکی از شهیدهای جنگ تحمیلی تحقیق کنید (درباره شهید بهنام محمدی تحقیق کنید).
—	هوش میان‌فرزی	کاروش و بررسی	۹— چرا امام خمینی بس از نتیج خرسنگ فرمودند: خرسنگ را خدا آزاد کرد؟
—	هوش اینترنت	برقراری ارتباط	۱۰— اگر شهید زمان جنگ تحمیلی به ذی‌آمدہ بوده با حمله دشمن به خاک ایران روبرو می‌شدید چه کارهایی می‌کردید؟
هوش درون‌فرودی	هوش مهارت‌های حسابی و عددي	اطهار نظر و اکتشن شخصی	۱۱— کاربرگه شماره ۲۸ خط زمان را در کلاس انجام دهید.
هوش مصنقی - ریاضی	بررسی	برقراری ارتباط	۱۲— کاربرگه شماره ۲۹ خط زمان را در کلاس انجام دهید.

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانشآموزان

ارزشیابی یکی از مهم‌ترین بخش‌ها در فرایند آموزش محسوب می‌شود و مانند آینه‌ای می‌تواند پیشرفت دانشآموزان و معلمان را در تحقق اهداف برنامه درسی نشان دهد.

● «ارزشیابی» را فرایند جمع‌آوری اطلاعات از آموخته‌های دانشآموزان و قضاوت در مورد حدود آموخته‌ها تعریف کرده‌اند. «سنجدش» فرایند جمع‌آوری اطلاعات از دانشآموز و مقایسه عملکرد با معیار معین است. در مورد ارزشیابی و سنجدش دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. برای آنکه بدانیم دیدگاه برنامه درسی مطالعات اجتماعی درباره ارزشیابی چیست و در ارزشیابی مناسب از این درس چه انتظاراتی وجود دارد، ابتدا اصول و ویژگی‌های مربوط به ارزشیابی مناسب و مورد نظر مختصراً بیان می‌شود:

● ارزشیابی و ثبت و ضبط وضعیت یادگیری دانشآموزان تنها برای تعیین برنامه‌ها و فعالیت‌های یاددهی – یادگیری بعدی انجام می‌شود نه کشف و نمایان ساختن نتایج یادگیری دانشآموزان برای خودشان و دیگران. ارزشیابی شروع کار تلقی می‌شود و نقطه پایان نیست. در واقع با ارزشیابی می‌خواهیم جریان یادگیری را به سمت رفع کمبودها و نواقص هدایت کنیم و ارزشیابی باید راه جبران را باز کند. ارزشیابی نقطه شروع برای یادگیری‌های بعدی به حساب می‌آید.

● ارزشیابی باید اطلاعات موثق و معتبری از دانشآموز را در ارتباط با تحقق نتایج یادگیری فراهم نماید.

● ارزشیابی باید مبتنی بر عدالت اجتماعی باشد و به دانشآموزان اجازه دهد با شیوه‌های مختلف نتایج یادگیری را بروز و ظهر دهند. بر همین مبنای در طراحی ارزشیابی‌ها باید سبک‌های یادگیری مختلف و سوابق و زمینه‌های اقتصادی – اجتماعی و فرهنگی دانشآموزان مدنظر قرار گیرد.

● ارزشیابی باید در تناسب کامل با اهداف، رویکرد و دیدگاه حاکم بر برنامه درسی باشد. همان‌طور که گفته شد، اهداف اصلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی، تربیت فردی و اجتماعی و مجهرشدن به مهارت‌های زندگی، کسب مهارت‌های کاوشگری به منظور یادگیری مستمر و مدام‌العمر و تربیت شهروند مطلوب است. با این دیدگاه بدیهی است صرفاً به خاطرسپردن مجموعه‌ای از اطلاعات ارزش چندانی ندارد و آنگاه این دانستنی‌ها مطلوب هستند که پشتوانه‌ای داشته باشند و این پشتوانه همانا عمل و ایمان است. لذا ارزشیابی باید محدود به اهداف شناختی و دانشی شود.

● ارزشیابی باید با محتوای آموزشی، تجارب و فعالیت‌های یادگیری و روش‌های تدریس هماهنگی و تناسب داشته باشد. به همین دلیل ما حق نداریم چیزی را ارزشیابی کنیم که آن را آموزش نداده‌ایم. برای مثال نمی‌توانیم به دانشآموزانی که در بحث کلاسی ضعیف هستند نمره کمی اختصاص بدیم درحالی که روش مباحثه کردن را به آنها نیاموخته‌ایم.

● در ارزشیابی باید از ابزار و موقعیت‌های متنوع و مناسب برای جنبه‌های گوناگون یادگیری استفاده کرد. محدود کردن آن به استفاده از یک ابزار، کار صحیحی نیست.

● ارزشیابی وسیله‌ای باشد برای تحریک و تشویق دانشآموزان به یادگیری بیشتر^۱.

● دانشآموزان و اولیاء باید از محورها، چگونگی و ابزار ارزشیابی درس اطلاع کافی داشته باشند.

خلاصه آنکه نباید با آزمون‌ها و امتحانات مشکل و دلهره‌آور، پرسش کردن از جزئیات و مانند آن احساس ناخوشایندی نسبت به درس مطالعات اجتماعی پدید آید. به عبارت دیگر دانشآموزان باید در این درس که به منظور توأم‌مند کردن آنها در زندگی فردی و اجتماعی برنامه‌ریزی شده است، احساس ناتوانی و شکست بکنند. بلکه به عکس انتظار می‌رود که دانشآموزان به‌طور سرزنده و پویا در کلاس‌های درس مطالعات اجتماعی شرکت و از آموختن درس‌ها لذت ببرند.

۱- مطالب این بخش اقتباسی است از بخش ارزشیابی راهنمای تدریس هدیه‌های آسمان، علیرضا رحیمی و فاطمه رمضانی ۱۳۸۳ و کتاب راهنمای تدریس علوم تجربی، ظاهر رستگار و دیگران ۱۳۸۱ و راهنمای برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی ۱۳۸۹.

ارزشیابی از درس مطالعات اجتماعی

بارم‌بندی از ارزشیابی از درس مطالعات اجتماعی در هر نوبت به صورت زیر است :

ارزشیابی مستمر ۲۰ نمره و ارزشیابی پایانی ۲۰ نمره و نمره نهایی دانش‌آموzan میانگین این دو نمره است.

ارزشیابی مستمر

نخستین نکته‌ای که از معلمان عزیز انتظار می‌رود به آن توجه کنند، اهمیت ارزشیابی مستمر است. ارزشیابی مستمر معادل فارسی «formative assessment» است که معنی آن «تکوینی» «سازنده» و «رشددهنده» می‌باشد. متأسفانه برخی کلمه مستمر را با مکرر اشتباه گرفته و ارزشیابی مستمر را همان انجام آزمون‌های کتبی مکرر و یا پرسش و پاسخ‌های کلاسی سوء تعبیر کرده‌اند در حالی که مهم‌ترین ویژگی مستمر، پویایی و گسترده‌گی آن است. خصلتی که متمایز‌کننده این ارزشیابی از ارزشیابی پایانی است.

اگر ما به کودکان خود مانند گیاهان بیندیشیم، سنجش پایانی به مثابه اندازه‌گیری و بررسی این گیاهان است. این اندازه‌گیری برای مقایسه و یا تجزیه و تحلیل و ارزیابی وضعیت فعلی گیاه مناسب است ولی در رشد گیاه تأثیری ندارد. اما سنجش مستمر، سازنده و رشددهنده، فرایند جمع‌آوری اطلاعات از گیاه با هدف باغیانی کردن آن است. کوددادن، آب دادن، هرس کردن، علف‌های هرز را از آن دور کردن و انجام هرچه که باعث رشد گیاه شود.

(شرمی کلارک ۱۰۰)

منبع : طاهره رستگار، ارزشیابی در خدمت آموزش ۱۳۸۲

ارزشیابی مستمر باید بازخورد مناسبی به معلم بدهد تا بتواند فعالیت‌های مناسب‌تری برای دانش‌آموز طراحی کند. ارزشیابی مستمر نباید به رتبه‌بندی و دسته‌بندی دانش‌آموزان بینجامد و یا معلم از طریق آن دانش‌آموز را به ناتوانی متهم کند، بلکه باید به معلم و دانش‌آموز بفهماند که دانش‌آموز در کجا قرار دارد و برای پیشرفت او در یادگیری، چه تمهیداتی باید اندیشیده شود.

ارزشیابی مستمر یا سازنده بخشی از فرایند آموزش است که معلم و دانش‌آموز به‌طور مرتب با آن درگیر هستند.

ارزشیابی مستمر چگونه صورت می‌گیرد؟ : ارزشیابی مستمر براساس فعالیت‌هایی که دانش‌آموز در کلاس یا خارج از کلاس در طی یک دوره آموزشی انجام می‌دهد صورت می‌گیرد و هدف آن این است که به معلم بفهماند که نقاط قوت و ضعف دانش‌آموز چیست و برای مراحل بعدی تدریس، چه کارهایی لازم است و چگونه باید به دانش‌آموز کمک شود تا نقاط ضعف خود را رفع نماید. از آنجایی که فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی انجام می‌دهند، متعدد و گوناگون می‌باشد، لذا ارزشیابی مستمر از این درس نیز محورهای مختلف و همچنین شیوه‌ها و ابزارهای متنوع را می‌طلبد.

به‌طور کلی مراحل عمده ارزشیابی مستمر را می‌توان به شرح زیر در نظر گرفت :

مرحله (۱) : اهداف و انتظارات یادگیری هر درس را به‌خوبی و به‌طور دقیق مد نظر قرار دهید.

برای سهولت کار اهداف و انتظارات یادگیری هر فصل کتاب در این راهنمای تدریس درج شده است. توجه و اطلاع کافی از ماهیت اهداف و انتظارات موجب می‌شود تا ارزشیابی با اهداف پیوند برقرار کند و به بیراهه نرود.

مرحله (۲) : انواع فعالیت‌های یاددهی – یادگیری را که برای تحقق اهداف و انتظارات طراحی شده‌اند در نظر بگیرید.

به طور کلی فعالیت‌های این درس را به چند گروه می‌توان تقسیم کرد.

(الف) فعالیت‌های کتاب درسی

- هم‌فکری، مشارکت، گفتگو و تبادل نظر، بحث، بیان ایده‌ها و اظهارنظر و
- پرس‌وجو و تحقیق، گردآوری اطلاعات، مصاحبه، رسم جدول و نمودار و نقشه
- درست کردن مراکت و مدل، پوستر، روزنامه دیواری، کارت پستال، نوشتن متن و نامه و گزارش، برپایی نمایشگاه و
- به کاربستن آموخته‌ها در زندگی روزمره و ... (برای مثال مصرف صحیح انرژی، خرید لباس و ...)

(ب) فعالیت‌های کاربرگه‌های پایان کتاب

این فعالیت‌ها نیز انواع فعالیت‌های فوق را شامل می‌شوند.

(ج) فعالیت‌هایی که توسط معلم برای داخل یا خارج از کلاس طراحی می‌شود.

«همه این فعالیت‌ها ممکن است به طور گروهی یا فردی طراحی شده باشند».

مرحله (۳) : شیوه‌ها و ابزار مناسب را برای جمع‌آوری اطلاعات درباره انجام فعالیت‌ها توسط دانش‌آموزان طراحی کنید.

دانستید که فعالیت‌های متنوعی به منظور آموزش طراحی می‌شود. لذا برای ارزشیابی مستمر از این فعالیت‌ها به شیوه‌ها و ابزار گوناگون نیاز داریم.

از چه ابزارها و شیوه‌هایی استفاده می‌کنیم؟

انواع فهرست مشاهدات (سیاهه‌های ارزیابی) که توسط معلم طراحی و تکمیل می‌شود، برگه‌های خودارزیابی که توسط دانش‌آموزان پر می‌شود، برگه‌های ارزیابی توسط والدین که توسط خانواده‌ها تکمیل می‌شوند. آزمون‌های کتبی و شفاهی و پرسش‌های کلاسی که توسط معلم طراحی و توسط دانش‌آموزان پاسخ داده می‌شوند، از عمدترين ابزارها به شمار می‌آيند. اگر به انواع فعالیت‌هایی که در مرحله قبلی توضیح داده شد، توجه کنید، ملاحظه می‌کنید که برای ارزشیابی مستمر بسیاری از فعالیت‌ها نیاز به «فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی» نیاز داریم.

دقت کنید که هیچ الگوی مشخصی برای تنظیم فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی از فعالیت‌های دانش‌آموزان وجود ندارد و مهم این است که معلم در انجام یک فعالیت معین از حدود انتظارات خود از دانش‌آموزان، آگاه باشد. معلم از طریق تنظیم فهرست‌ها وادر می‌شود تا به جزئیات فرایند آموزش دقیق کند و اطلاعات حاصل از آن به معلم کمک می‌کند تا گام بعدی را برای تدریس بهتر بردارد. در اینجا نمونه‌ای برای هریک از انواع فعالیت‌ها ذکر می‌شود :

نمونه (۱) درس ۱۶، لباس از تولید تا مصرف

— در کلاس گفت‌و‌گو کنید. بعضی بچه‌ها بدون درنظر گرفتن میزان درآمد خانواده تقاضای لباس‌های جدید یا گران‌قیمت می‌کنند. آیا به نظر شما این کار درست است؟ چگونه باید تصمیم گیری کرد؟

	نتیجه گفته شده با پیشنهاد نیازمند تلاش بیشتر	نمایش سخنان دیگران دقت و وجه دارد.	نمایش نیز و نمایش میکند.	نمایش درآمد موضعی نمایش	انتظارات معلم
نظر معلم	(۴)	(۳)	(۲)	(۱)	نام داش آموز
در مورد (۱) و (۴) پیشرفت داشته است.	(+)	-	*	(+)	۱- زیبا عظیمی
					۲- ندا محبی
					۳- زهرا بیاتانی

سطوح قراردادی : همیشه، گاهی، به ندرت - هرگز
(-) (*) (+)

* نمونه (۲) درس ۱۴ گذراندن اوقات فراغت

به چند گروه تقسیم شوید و همفکری کنید در محل زندگی شما چه امکانات عمومی برای گذراندن اوقات فراغت وجود دارد؟ پرس و جو کنید و نام و نشانی آنها را بنویسید.

فرم (۱)

سطح قراردادی	انتظارات معلم	نظر معلم	گروه
خوب	از منابع مختلف و معتبر پرس و جو کرده و اطلاعات کامل درباره امکانات محل زندگی خود فراهم کرده و نام و نشانی را به دقت یادداشت کرده اند.	نمونه کامل فراهم کرده اند. برای استفاده دیگران به جلوی کلاس نصب می شود.	(الف) صابر حمدید مصطفی
متوسط	از منابع محدودی استفاده کرده و اطلاعات نسبتاً کاملی درباره امکانات کل فراهم کرده اما در نوشتن نام و نشانی دقیق و شماره تلفن مراکز کاستی هایی وجود دارد.	درباره اینکه نام و نشانی دقیق مراکز را از چه منابعی بدست بیاورند، راهنمایی شدند.	(ب) جواد سینا پاشا
نیازمند تلاش بیشتر	در انجام فعالیت و فهم و چگونگی اجرا مشکل داشته است.		

سطوح قراردادی : (خوب) (متوسط) (نیازمند تلاش بیشتر)

* نمونه (۳) درس ۱۱ اصفهان، نصف جهان

فرض کنید دوستی در خارج از ایران دارید که می خواهد به ایران بیاید و از اصفهان دیدن کند. به طور گروهی یک کارت پستال

با نشانه‌هایی از شهر اصفهان درست کنید و او را به دیدن اصفهان دعوت کنید.

کارت دعوت گروه خود را به تابلوی کلاس نصب کنید.

نظر معلم	سطح	انتظارات معلم	نام و اعضای گروه
در نوشتمن متن یک دعوتنامه مشکل دارند و باید در این زمینه راهنمایی شوند و تمرینات بیشتری انجام گیرد.	خوب نیازمند تلاش بیشتر عالی	روی کارت خود از نمادهای مناسب که شهر اصفهان را نشان می‌دهد، استفاده کرده‌اند. از جملات و عبارات صحیح در نوشتمن دعوتنامه استفاده کرده‌اند. ابتکار و نوآوری دارد. در کار خود از تزئینات و جلوه‌های هنری استفاده کرده‌اند.	B زهرا مینا پروانه
	خوب		

- توجه کنید که برای بعضی از فعالیت‌های مشابه که موارد انتظار یکسان است (مثلًاً همه فعالیت‌های بحث گروهی و اظهار نظر) می‌توانید یک فهرست مشاهده طراحی کنید.
- فهرست انتظارات خود را به چند مورد محدود کنید. زیرا ارزشیابی مستمر دانش‌آموzan براساس فهرست‌های طولانی غیرممکن و خسته‌کننده می‌شود. به علاوه سعی کنید فقط رفتارها یا ویژگی‌های مهم را منظور نمایید.
- اگرچه تنظیم فهرست ارزشیابی برای معلم کار وقت‌گیر و پرزمتی است اما این زحمت، ارزشمند است و معلم دارای ملاک‌های معتبر برای یافتن نقاط قوت و ضعف می‌باشد. به علاوه معلم در سال‌های بعد می‌تواند از این فهرست‌ها استفاده کند.
- قبل از انجام ارزشیابی با فهرست، باید موارد یا انتظارات خود را به دانش‌آموzan بگویید. به عبارت دیگر دانش‌آموzan باید به خوبی بدانند که شما در انجام یک فعالیت چه انتظاراتی از آنها دارید.
- مواردی را که در فهرست ثبت می‌کنید به اطلاع دانش‌آموzan برسانید تا بفهمند در چه مواردی پیشرفت کرده‌اند و از نقاط ضعف خود نیز مطلع شوند.

- والدین را در جریان فهرست ارزشیابی و ملاک‌ها و معیارهای آن قرار دهید.
- برای معیارهای بخش قراردادی خودتان می‌توانید از عبارات کیفی استفاده کنید مانند عالی، خوب، کامل، قابل قبول. مرتب‌نشان، نامربوط، در حال تلاش و ... پس شما می‌توانید این معیارها را به صورت کمی نیز درآورید. اگرچه تبدیل قضاؤت کیفی به کمی کار ساده‌ای نیست.

- در ارزشیابی مستمر براساس فهرست‌های ارزشیابی به این نکته توجه کنید اگر مقایسه فهرست‌ها نشان می‌دهد که دانش‌آموzan پیشرفت کرده است، آخرین ارزشیابی ملاک قضاؤت قرار بگیرد. در غیر این صورت، معلم میانگین ارزشیابی‌ها را در قضاؤت خود در نظر بگیرد.

- * یکی دیگر از شیوه‌ها و ابزار مناسب برای ارزشیابی مستمر دانش‌آموzan، خودارزشیابی یا خودسنجدی و طراحی برگه‌های مربوط به آن است. شما می‌توانید برای بعضی از بخش‌های کتاب سؤالاتی طراحی کنید و به این وسیله دانستنی‌ها، مفاهیم و مهارت‌ها و همچنین نگرش دانش‌آموzan یا حتی کاربرد آموخته‌ها در زندگی را از خود آنها بپرسید.

(۱) نمونه برگه خودارزشیابی و خودسنجدی از درس ۷ طلای سیاه

نام و نام خانوادگی : حسن امیدی				
کلاس : ششم الف				
اصلاً	کم	تا حدی (نیاز به مرور بیشتر)	کاملاً	من می‌دانم / من می‌توانم
	✓		✓	- من می‌توانم منابع عمده تأمین انرژی را به ترتیب میزان صرف نام ببرم.
	✓		✓	- من می‌توانم چگونگی تشکیل نفت را توضیح دهم. - من می‌توانم برق آبی و حرارتی را با هم مقایسه کنم و نسبت استفاده از آنها را در ایران با دلیل بیان کنم.
			✓	- من می‌توانم منابع عمده نفتی ایران را روی نقشه شان بدهم و نام ببرم.
			✓	- من می‌توانم منابع عمده گاز ایران را روی نقشه شان بدهم و نام ببرم.
		✓		- من اهمیت صادرات و واردات نفت را در دنیای امروز فهمیده‌ام.
			✓	- من علت اینکه باید در مصرف نفت و گاز صرفه‌جویی کنیم را فهمیده‌ام.

شما در بخش ستون‌ها می‌توانید از سطوح دیگری استفاده کنید. برای مثال، (می‌دانم و فهمیدم) (نیاز به مرور بیشتر دارم)
(مشکل دارم و نفهمیدم)

* (۲) نمونه برگه خودارزشیابی از فصل اول و دوم (دوستی و تصمیم‌گیری)

نام و نام خانوادگی : آزیتا یوسفی پور			
کلاس : ششم			
تا حدی	خیر	بله	
✓			• اگر خطای در دوستم دیدم عیب‌جویی نمی‌کنم و با رفتار محبت‌آمیز به او تذکر می‌دهم.
	✓		• من با دوستانم با ادب و احترام برخورد می‌کنم.
	✓		• من در انتخاب دوست، فکر می‌کنم و سعی می‌کنم با افراد با ایمان و نیکوکار دوست شوم.
✓	✓		• من قبل از هر تصمیم‌گیری خوب فکر می‌کنم.
	✓		• من افرادی را که شناستگی مشورت دارند شناسایی کرده‌ام و برای مشورت در مسائل مهم به آنها مراجعه می‌کنم.
	✓		• من به دوستانم کمک می‌کنم.
	✓		• اگر تصمیمی باعث نگرانی و نارضایتی خانواده‌ام بشود آن را انجام نمی‌دهم.
			...

- در اجرای «خودارزیابی» به وسیله دانشآموزان نگران عدم صداقت آنها نباشد و به آنها اعتماد کنید و صبور باشید. از آنها بخواهید که صادقانه پاسخ دهند و به آنها اطمینان دهید که خودشان باید روی کاستی‌ها و ضعف‌ها قضاوت کنند و پیشنهاد بدهند برای برطرف کردن آن ضعف چه باید بکنند و شما این آزمون‌ها را برای کمک به آنها طراحی کرده‌اید تا مشکلات خود را تشخیص بدهنند.
- در نمونه شماره (۱) خودارزیابی، شما می‌توانید مواردی را که بیانگر نقاط ضعف دانشآموزان است، مشخص و با خود آنها صحبت کنید و راهکارهایی برای برطرف کردن موانع یادگیری بیاید. برای مثال دانشآموزی که در توضیح درباره چگونگی تشکیل نفت، ضعف دارد ممکن است با توضیح شما یا مرور مجدد مطلب، مشکل خود را برطرف نماید.
- برگه‌های خودارزیابی، بازخوردن از کار معلم به خودش ارائه می‌دهد. برای مثال اگر معلمی ببیند که در مواردی، اکثربت دانشآموزان ستون کم یا اصلاً را علامت زده‌اند، بیانگر آن است که معلم توانسته آن مورد را خوب تفهیم نماید و اکثریت کلاس با مشکل موافق می‌باشند.
- توجه داشته باشید که در نمونه‌هایی مانند نمونه شماره (۲) خودارزیابی که بیشتر به نگرش‌های دانشآموزان می‌پردازد، معلم در واقع با طراحی عبارات تأکیدی، نگرش‌های مطلوب و مورد نظر را نیز به دانشآموزان القا می‌کند و چه بسا فرد با تفکر بر روی این عبارات، متوجه کاستی‌های خود شود و سعی در تغییر نگرش و رفتار خود بنماید.
- * از دیگر ابزار مناسب برای ارزشیابی مستمر، ارزشیابی از طریق والدین است. بهویژه درباره کاربرد مفاهیم و مهارت‌ها در زندگی روزمره، از آنجا که معلم نمی‌تواند در فضای خارج از کلاس و محیط‌های واقعی دانشآموز را مشاهده کند و این خانواده است که در تمام لحظات در جریان دقیق رفتار و اعمال بچه‌ها قرار می‌گیرد، ارزشیابی از طریق والدین می‌تواند اطلاعات خوبی برای تصمیم‌گیری‌ها و آغاز تمهدات مناسب توسط معلم، فراهم نماید.

* نمونه برگه ارزشیابی از طریق والدین (فصل پوشاك ما)

نام و نام خانوادگی دانشآموز :

پرسش‌ها	بلی	خیر	تا حدی	توضیح
– آیا فرزند شما در مرتب کردن و نظافت پوشاك خود با شما همکاری دارد؟ – آیا فرزند شما در خریدن لباس، بودجه خانواده را رعایت می‌کند و در نظر می‌گیرد؟ – آیا در خرید و استفاده از لباس در نگرش یا رفتار فرزند شما تغییری به وجود آمده است؟				

والدین گرامی

همان‌طور که مستحضرید فرزند شما از طریق فصل هشتم کتاب مطالعات اجتماعی با پوشاك و استفاده صحیح و انتخاب درست آشنایی شود و انتظار می‌رود تغییراتی در نگرش‌ها و رفتار وی به وجود بیاید. درباره این تغییرات قبلاً در جلسه حضوری با شما گفتگو کرده‌ایم. اکنون خواهشمندیم فرم ارسالی را تکمیل و به مدرسه بازگردانید.

* ارزشیابی مستمر تنها به فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس که در کتاب درج شده است، منحصر نمی‌شود. گاه معلم در حین فرایند تدریس به آموزش مفاهیم از طریق پرسش و پاسخ می‌پردازد. ارزشیابی از مشارکت دانش‌آموزان در پرسش و پاسخ‌های کلاسی و از طریق فهرست مشاهدات، اطلاعات خوبی برای اتخاذ خط‌مشی‌های مناسب توسط معلم فراهم می‌آورد.

نمره آزمون‌های کتبی نیز می‌تواند در ارزشیابی مستمر لحاظ گردد. اما توجه نمایید که اولاً^۱ تعداد این آزمون‌ها زیاد نباشد به‌طوری که مانع از انجام فعالیت‌ها شده و ثانياً این آزمون‌ها نیز منبعی برای برطرف کردن نقاط ضعف دانش‌آموزان تلقی شود.

آزمون‌های عملکردی^۱ : «نظریه‌های شناختی جدید بر جنبه‌های فکری و خودنظم‌دهی فراگیر تأکید می‌کنند. بنابراین امروزه توجه بیشتر معطوف به این است که چگونه فراگیران دانش را تفسیر می‌کنند و به کار می‌گیرند تا مسائل پیچیده را حل کنند. این گونه مهارت‌ها با آزمون‌های سنتی مثل آزمون چندگزینه‌ای، قابل سنجش نیستند.^۲

ارائه یک سخنرانی، تولید یک مدل یا ماتک، تولید یک روزنامه دیواری، رسم نقشه و نمودار، تهیه یک پوستر نمونه‌هایی از تکالیف عملکردی هستند.

تکالیف عملکردی می‌تواند تکالیفی باشد که در زمان کوتاه یا طولانی قابل انجام است. برای مثال اگر در یک آزمون عملکردی کتبی از دانش‌آموز بخواهیم اطلاعات داده شده را به صورت نمودار نشان دهد، از آزمون عملکردی کوتاه مدت استفاده کرده‌ایم. اما اگر بخواهیم در خارج از مدرسه به منابع مختلفی مراجعه کند و مثلاً درباره شخصیت‌هایی که با استعمار مبارزه کرده‌اند یک روزنامه دیواری درست کنند. این کار به زمان طولانی تری نیاز دارد.

● در طراحی آزمون‌های عملکردی نیز ابتدا باید اهداف و انتظارات درس را مطالعه کنیم. بخشی از اهداف را می‌توانیم از طریق آزمون‌های کتبی اندازه‌گیری کنیم اما برای مهارت‌هایی مثل ترسیم یک نمودار یا تولید یک کارت پستال، باید ابزار بخش مناسب عملکردی طراحی کنیم.

سپس معیارهایی برای ارزیابی در نظر بگیریم و به عبارت دیگر «فهرست ارزیابی» از آن عملکرد را تهیه کنیم. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که تهیه ملاک‌های یکسان برای همه دانش‌آموزان کار صحیحی نیست و باید تفاوت‌های فردی در نظر گرفته شود. به علاوه نمره دانش‌آموز باید نشانگر مقایسه‌اش با قبل و پیشرفت او باشد.

مثال : نامه‌ای به یک دوست فرضی در کشور همسایه بنویسید و کشور ایران را به او معرفی کنید.

نمونه فهرست ارزیابی از آزمون عملکردی فصل دهم کاربرگه شماره ۲۵

نام و نام خانوادگی : بهروز امیری

معیارها	سطح	تلاش دانش‌آموز
– صحبت اطلاعاتی که درباره ایران ارائه کرده است.	(۲)	
– کامل و مناسب بودن اطلاعاتی که درباره ایران داده است.	(۳)	اگرچه در بعضی موارد
– رعایت قواعد نگارش و دیکته	(۲)	موفق نبوده اما تلاش
– انسجام مطالب و نتیجه‌گیری و سازماندهی	(۴)	خود را کرده است.
– رعایت زمان	(۱)	

(۱) ضعیف (۲) متوسط (۳) خوب (۴) عالی

بعضی از صاحبنظران آموزش معتقدند که در ارزشیابی‌های عملکردی باید فرایند انجام کار و تلاش دانشآموز به اندازه نتیجه کار او در نظر گرفته شود.

پوشۀ کار^۱ : «پوشۀ کار مجموعه‌ای از کارهای دانشآموزان است که به معلم و دانشآموز کمک می‌کند تا در مورد روند یادگیری قضاوت کنند. معمولاً انتخاب کارهایی که در پوشۀ قرار می‌گیرد باید با توجه به انعکاس پیشرفت دانشآموز باشد. روی نمونه‌های انتخابی، تاریخ و اظهار نظر معلم ثبت شده باشد. موارد مختلفی را می‌توان در پوشۀ کار گذاشت :

تصاویری از فعالیت‌های عملی دانشآموزان که امکان نگهداری آنها در پوشۀ نیست مثل روزنامه دیواری، نمونه تحقیق دانشآموز، کاربرگه‌های فعالیت، نتایج آزمون‌ها یا فهرست‌های مشاهده و بررسی کارها با اظهار نظر معلم، نمونه‌های نوشتاری دانشآموز مثل مقاله، متن و

شایسته است معلم در پایان هر ماه محتوای پوشۀ کار هر دانشآموز را در حضور خود او بررسی کند و با هم برای بهبود فرایند آموزش تصمیم بگیرند. محتوای این پوشۀ همچنین باید با والدین بررسی و مشاهده شود. پوشۀ کار می‌تواند بر علاقه و انگیزه یادگیری آنان تأثیرات مثبتی داشته باشد.

مرحله (۴) : اطلاعات جمع‌آوری شده را بررسی و جمع‌بندی کنید و برای کمک به دانشآموز در رفع نقاط ضعف و مرحله بعدی آموزش تصمیم گیری کنید.

در این مرحله درباره پیشرفت و نقاط قوت و ضعف دانشآموز متناسب با ملاک‌ها و معیارها و انتظارات، جمع‌بندی و قضاوت می‌شود. این قضاوت ممکن است در قالب نمره یا به صورت کیفی و توصیفی باشد. به نظر می‌رسد قضاوت کیفی برای معلمان راحت‌تر و عملی‌تر است. به هر ترتیب ارائه بازخورد مناسب به دانشآموز، والدین و معلم به خود مهتم‌ترین بخش این مرحله است.

دفتر نمره کلاس : دفتر کلاس صرفاً ابزاری برای ثبت نمرات است در صورتی که ملزم هستید از این دفتر استفاده کنید می‌توانید حاصل قضاوت‌های نهایی خودتان را از فعالیت‌های مختلف دانشآموزان در قالب توصیفی یا به صورت نمره در دفتر کلاس ثبت کنید.

ارزشیابی پایانی

ارزشیابی پایانی معمولاً در پایان یک دوره آموزشی انجام می‌شود و از طریق آن مجموعه‌ای از آموخته‌های دانشآموزان در یک دوره اندازه گیری می‌شود.

در سال‌های اخیر آزمون‌های پایانی به ویژه آزمون‌های هماهنگ یا آزمون‌های ورودی مدارس خاص، مشکلاتی را در سیستم آموزشی ایجاد کرده‌اند. یکی از این مشکلات توجه بیش از حد معلمان و حساسیت بحث به نتایج آزمون‌های پایانی است که موجب می‌شود نقش ارزشیابی مستمر کم‌رنگ شود و معلم نیز بیش از آنکه برای فعالیت‌های یادگیری برنامه‌ریزی کند، بیشتر وقت خود را به آنچه قرار است ارزشیابی شود معطوف نماید. ارائه سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای به دانشآموزان، ترغیب به خرید کتاب‌های تست و سؤال، استقبال غیرآگاهانه خانواده‌ها از کتاب‌های تست و رویکرد حافظه مدار منجر به این می‌شود که تفکر، شیوه صحیح انجام فعالیت‌های آموزشی و بالاخره تحقق اهداف مهارتی و نگرش برنامه بر زمین گذاشته شده و همه توجه و تمرکز به امتحان پایانی معطوف شود. البته در این میان سودجویی بعضی افراد برای کسب درآمد نیز به این مشکل دامن می‌زنند.

در ارزشیابی پایانی به چه ویژگی‌ها و نکاتی توجه کنیم؟

● ارزشیابی پایانی ممکن است شفاهی، کتبی یا تلفیقی از هر دو باشد. در ارزشیابی پایانی نیز باید اهداف و انتظارات یادگیری از هر بخش کتاب را مشخص کیم و سؤالات را براساس آنها طراحی نماییم. (نهیه جدول دو بعدی هدف و محتوا)

- آزمون‌های پایانی کتبی ابزاری هستند که تنها می‌توانند برخی از آموخته‌ها را اندازه‌گیری کنند و سنجش همه آموخته‌ها از طریق این آزمون‌ها امکان‌پذیر نمی‌باشد.
- آزمون خوب، آزمونی است که معنکس کننده تمامی هدف‌های آموزشی و محتوای برنامه باشد اما چون این کار عملاً میسر نیست، معلم با انتخاب سوال‌ها در واقع نمونه‌هایی فراهم می‌کند تا با آنها کل آموخته‌ها را بسنجد. این نمونه‌ها باید نمونه‌های معتبری باشند. لذا پرسش‌های غیرمربوط و نادرست از روایی و اعتبار امتحان می‌کاهد.
- پرسش‌ها به زبان ساده و قابل درک باشند.
- صورت ظاهری برگه‌های امتحانی زیبا و خوانا باشد و بارم سوالات مشخص باشد.
- به منظور توجه به تفاوت‌های فردی از سوالات انتخابی نیز استفاده کنید.
- به داشت آموزان فرصت کافی برای پاسخگویی بدهید.
- «بلانکاو فوگارتی» (۱۹۹۱) تصویری تهیه کرده‌اند که آن را «خرد در سه طبقه» می‌خوانند. آنها نشان می‌دهند که معلمان در طرح سوال در هر طبقه از چه افعالی می‌توانند استفاده کنند:
 - طبقه ۱ ← بشمار، وصل کن، نام ببر، جور کن، به خاطر بیاور و ... (جمع آوری) که متکی بر حافظه است.
 - طبقه ۲ ← مقایسه کن، دلیل بیاور، تجزیه و تحلیل کن، طبقه‌بندی کن (پردازش) که دانش‌آموز باید در پاسخ، اطلاعات را پردازش کند.
 - طبقه ۳ ← پیش‌بینی کن، به کار بیند، قضاؤت کن، (کاربرد) که دانش‌آموز اطلاعات را به کار می‌برد.^۱
 لذا توصیه می‌شود در آزمون کتبی پایانی معلم ساخته، پرسش‌هایی طراحی شوند که افعال هر سه طبقه را داشته باشند.
- در ارزشیابی پایانی نیز باید از بازخورد مناسب به دانش‌آموزان استفاده کرد. یعنی تنها به اعلام نمره بسته نکرد و معلم باید پیشنهاداتی درباره بیهود کار و فعالیت به دانش‌آموز بدهد.
- بازخورد نباید موجب شکست، پریشانی و سرخوردگی دانش‌آموز شود. به طور کلی آزمون‌های پایانی را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد:
- ۱- آزمون‌های عینی که نظر مصحح در بررسی نتایج دخالت ندارد. مانند آزمون‌های چندگزینه‌ای (تسنی)، جور کردنی، تکمیل کردنی، صحیح و غلط و
- ۲- آزمون‌های تشریحی یا انشایی که خود به دو دسته کوتاه پاسخ (در حد یک کلمه یا عبارت) و گسترده پاسخ تقسیم می‌شوند.
- * در طرح پرسش‌های صحیح و غلط، سوال یا عبارتی بنویسید که یا کاملاً صحیح یا غلط باشد می‌توان از دانش‌آموزان خواست اگر سوال غلط است صحیح آن را در مقابل بنویسند. این کار احتمال تأثیر شناسی در پاسخدادن را کم می‌کند.
- * در طرح پرسش‌های جور کردنی، باید دستورالعمل‌ها واضح و تعداد پاسخ‌ها بیشتر از پرسش‌ها باشد.
- * در پرسش‌های تکمیل کردنی، برای هر عبارت فقط یک جای خالی در نظر بگیرید. ضمناً پرسش باید یک پاسخ صحیح داشته باشد و پاسخ حافظه‌ای نباشد.
- * در پرسش‌های چندگزینه‌ای، بهتر است طول عبارت گزینه‌ها یکسان باشد و پاسخ‌های غلط نیز تا حدودی منطقی باشند نه

۱- منبع پیشین صص ۱۳۷-۱۳۸

این که آنقدر نامربوط باشند که بتوان با حدس به غلط بودن آنها بی برد.

* در آزمون‌های تشریحی یا انشایی، دامنه و حدود و ثغور سؤال باید روشن و واضح باشد و دانش‌آموز به خوبی راهنمایی شود. همان‌طور که قبل‌گفته شد در طرح سؤال از طبقات یا حیطه مختلف استفاده کنید.

به این پرسش‌ها که غلط طراحی شده‌اند، توجه کنید :

۱— کدام عامل در کشاورزی مؤثر است؟

خاک □ میوه‌های ایرانی □ سرمايه □ منطقه خشک □

* غلط است زیرا دو گزینه خاک (عامل طبیعی) و سرمايه (عامل انسانی) هر دو صحیح و در کشاورزی مؤثرند.

به علاوه دو گزینه دیگر بسیار نامربوط طراحی شده است.

۲— امیرکبیر مردی بود.

* غلط است. در جای خالی بیش از یک مورد و چه بسا ده‌ها مورد پاسخ می‌توان نوشت و ممکن است از دانش‌آموز خواسته شود عین عبارت کتاب را حفظ کند که کار نادرستی است.

۳— روابط ما با کشورهای همسایه روابط بازرگانی است.

* پرسش نادرستی است زیرا این عبارت هم صحیح است و هم کامل نیست— چون ما تنها با کشورهای همسایه روابط بازرگانی نداریم.

۴— در شهر اصفهان بنای تاریخی باشکوهی وجود دارد.

* پرسش نادرستی است چون موضوع بسیار بدیهی است و دانش‌آموز می‌تواند با حدس به آن پاسخ بدهد.

۵— علل مربوط به گسترش علوم و فنون در دوره اسلامی را بنویسید و مسلمانان فن کاغذسازی را از چه کسانی آموخته بودند؟

* پرسش نادرستی است. زیرا اولاً دو سؤال غیرمرتبط در قالب یک سؤال طراحی شده، به علاوه بخش دوم راهنمایی جواب برای بخش اول است. ضمناً بهتر است در پرسش‌های طولانی پاسخ حدود و ثغور پاسخ را مشخص کنیم برای مثال قید کنیم که چند مورد از علل را بنویسند.

● در این بخش به نمونه‌هایی از انواع پرسش‌های آزمون کتبی پایانی توجه کنید :

نمونه سوالات آزمون پایانی

صحیح و غلط

در محل مناسب علامت ✗ بزنید.

- ۱- روی برچسب انرژی هرچه فلش از رنگ سبز پرنگ دورتر باشد، آن وسیله بهتر است. صحیح غلط
- ۲- در کشور ما تولید برق آبی سیار کمتر از برق حرارتی است. صحیح غلط
- ۳- انرژی هسته‌ای قابل تجدید است. صحیح غلط

جای خالی

۴- خلیج فارس و دریای عمان به وسیله به هم مربوط می‌شوند.

۵- به مقدار پولی که می‌توانیم برای انجام یک کار یا خرید یک چیز بپردازیم می‌گویند.

۶- برای مسافرت به یک کشور دیگر باید از آن کشور اجازه گرفت. به این اجازه می‌گویند.

۷- در کناره‌های خلیج فارس بریدگی‌های عمیقی وجود دارد که ساکنان اطراف به آنها می‌گویند.

۸- آفای پرتوی می‌خواهد گوجه‌فرنگی و خیار کشت کند و بفروشد اما خاک و آب و هوای منطقه‌ای که در آن زندگی می‌کند برای کشت این محصولات مناسب نیست، و نمی‌تواند منطقه زندگی خودش را عوض کند. چه کاری می‌تواند بکند که به هدف خودش برسد؟ توضیح دهید.

۹- روی نمودار عوامل طبیعی و استانی مؤثر در کشاورزی را بنویسید. نمودار را تکمیل کنید :

۱- به زهره کمک کنید مراحل تصمیم‌گیری را رعایت کند.

۱- درباره موضوع خوب تر برس و جو کند.

۲-

۳- بهترین راه حل را انتخاب کند.

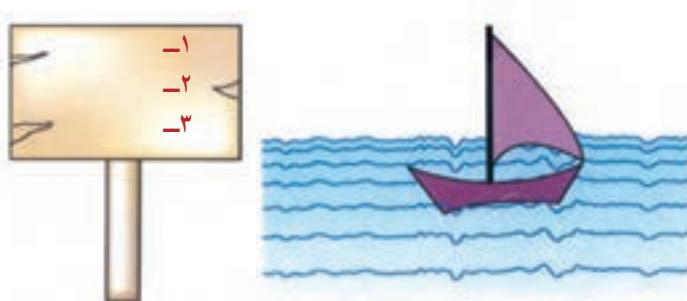
۱۱- یک مثال بزنید که نشان دهد تصمیم‌گیری کار مهمی است؟

۱۲- وقتی می‌خواهید یک دوست خوب برای خودتان انتخاب کنید چه ویژگی‌هایی در نظر می‌گیرید؟ حداقل چهار مورد بنویسید.

۱۳- به نظر شما چرا ایران تلاش می‌کند از منابع نفت و گاز محافظت کند و از مصرف بی‌رویه آن جلوگیری کند؟ دو دلیل بیاورید. (تجزیه و تحلیل)

انرژی خورشیدی	سوخت‌های فسیلی	
		از نظرهینه
		از نظرآلدگی
		از نظر تمام شدن

۱۴- در جدول زیر سوخت‌های فسیلی و انرژی خورشید را با هم مقایسه کنید.

۱۵- فرض کنید از شما خواسته‌اند برای محافظت از دریاها چند دستورالعمل بنویسید تا روی تابلو در کنار ساحل نصب کنند. شما چه مواردی را می‌نویسید؟ (۳ مورد بنویسید.)

۱۶- روی نقشه موارد را بنویسید.

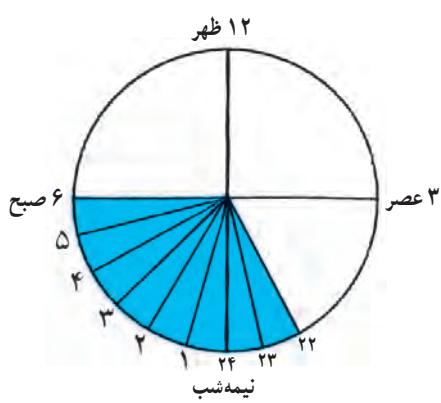
نام تنگه

نام بزرگترین جزیره

نام بنادر

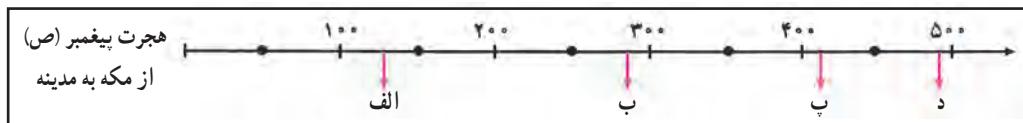
نام دریا

۱۷- روی شکل زیر نمودار زندگی روزانه حسین را طبق ساعات داده شده کامل کنید. بعد نمودار را رنگ‌آمیزی کنید.

- 8 ساعت خواب
- 6 ساعت مدرسه و رفت و آمد
- 3 ساعت غذاخوردن و بازی
- 3 ساعت تماشای تلویزیون و استراحت
- 4 ساعت انجام تکاليف درسي

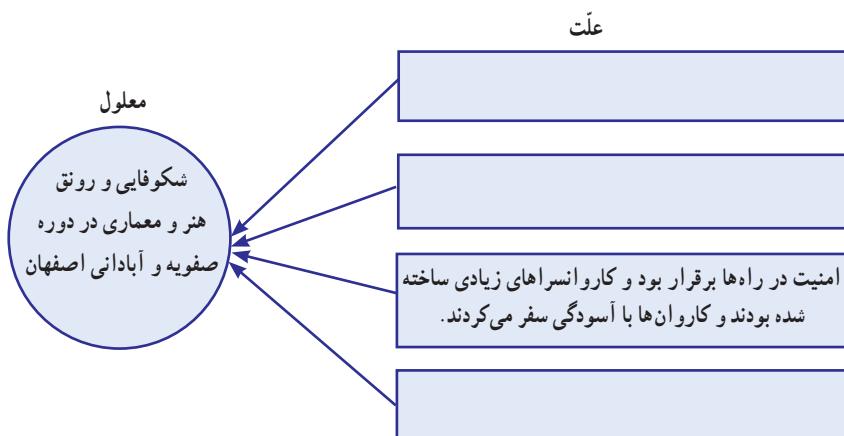
۱۸- خط زمان را بخوانید و جای خالی را تکمیل کنید.

فرض کنید چهار کتاب از چهار دانشمند به جای مانده که هر کدام در یکی از سال‌ها نوشته شده است. بگویید. هر کتاب مربوط به کدام قرن است؟

الف	کتاب	۱۴۰ هجری ← نیمة اول قرن دوم هجری
ب	کتاب	۴۲۰ هجری ←
پ	کتاب	۲۹۵ هجری ←
د	کتاب	۴۷۳ هجری ←

۱۹- نمودار علت و معلول را تکمیل کنید.

۲۰- در کدام عملیات، رزمندگان اسلام موفق شدند خرمشهر را آزاد کنند؟

فتحالمبین والفجر محمد رسول الله بیت المقدس

۲۱- کدام شهر ایران دارای نیروگاه اتمی است؟

خرمشهر آبادان بوشهر بیزد

۲۲- فرزاد به شهری مسافت کرده و یک نقشه‌گردشگری آن شهر را خریده است. از این نقشه چه استفاده‌هایی می‌تواند بکند؟

۲۳- فرض کنید مردم یک منطقه از شما خواسته‌اند به آنها بگویید چه کنند تا هزینهٔ مصرف برق آنها کمتر شود. شما چه توصیه‌هایی به آنها می‌کنید؟ (۳ مورد بنویسید)

در مصرف برق صرفه‌جویی کنید!

- - ۱
- - ۲
- - ۳

۲

بخش

راهنمای تدریس فصول کتاب

۱ : دوستان ما

درس ۲: آداب دوستی	درس ۱: دوستی		
حقوق و قوانین، مسئولیت‌ها و تکاليف میراث فرهنگی، تعلق و هویت	مفاهیم کلیدی	نظام اجتماعی فرهنگ و هویت	حوزه‌های موضوعی

مهارت‌های کاوشگری: کاوش و بررسی، مشارکت، خلاقیت، برقراری ارتباط، واکنش شخصی و اظهارنظر

ارزش‌ها و نگرش‌ها: پیروی از دستورات دینی در موضوع دوستی، تمایل به ایجاد رابطه دوستی صحیح و رعایت آداب دوستی

اهداف کلی: اهداف ۳ و ۱۲ جدول اهداف.

انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانشآموزان با یادگیری این درس بتوانند:

- ویژگی‌های یک دوست خوب را فهرست کنند.
- در مورد تأثیرات دوستی بر جنبه‌های مختلف زندگی انسان اظهارنظر کنند و توضیح دهند.
- در موقعیت‌های فرضی در مورد روابط با دوستان مختلف تصمیم‌گیری مناسب نموده و مهارت نه گفتن را در برخورد با موقعیت‌های نامناسب بروز دهند.
- با توجه به ملاک‌های عقلانی و دینی دوستان خود را انتخاب و روابط با آنها را تنظیم و آداب دوستی را رعایت کنند.
- حقوق متقابل دوستی را بشناسند.

فصل در یک نگاه

نوجوانی دوره گذر و مرحله انتقال به بزرگسالی است. نوجوان به سرعت از محرك‌های محیطی متأثر می‌شود و رفتارهای خطرگوی را انجام می‌دهد. گروه همسالان در دوره نوجوانی از حیث سن تقویمی و عقلی به هم نزدیک هستند و می‌توانند فشار روان شناختی خواسته یا ناخواسته‌ای را از طریق گروه بر اعضاء وارد کنند. رفتارهای پر خطر معمولاً در این گروه‌های دوستی شکل می‌گیرد. اما دوستی یک نیاز نیز هست. لذا اگر در این سن شیوه‌های صحیح دوستی و انتخاب دوست و مهارت‌های اجتماعی به طور صحیح به نوجوانان آموزش داده شود می‌توانند این دوستی‌ها را به فرسته‌های خوب برای سازندگی و ارتقاء شخصیت خود مبدل کنند.

در این فصل دانشآموزان با جنبه‌های مختلف تأثیرات دوستی بر زندگی آنها، شیوه‌ها و ملاک‌های عقلانی - دینی برای انتخاب دوست و آداب دوستی آشنا می‌شوند.

مواد و وسائل لازم

کتاب درسی، کاربرگ‌های فعالیت

در صورت امکان نمایش فیلم‌های مناسب آموزشی، کتاب‌های آموزشی که درباره دوستی مناسب با سطح مخاطبان نوشته شده است.

درس

دوستی

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:

(فضای طرح سوال را به وجود بیاورید.)

- برای شروع اگر فیلم یا داستان جالبی در اختیار داشته باشد، انگیزه خوبی برای دانشآموزان و شروع بحث، به وجود می‌آورید. در صورتی که داستانی ندارید می‌توانید قبلاً تعدادی از دانشآموزان فعال را آموزش دهید تا از طریق ایفای نقش، موضوع دوستی را در کلاس به نمایش بگذارند.

بعد از دانشآموزان بخواهید درباره شخصیت‌ها و گفتار و رفتار آنان، سؤالاتی را مطرح کنند. در ادامه بپرسید چه سؤالاتی درباره موضوع دوستی دارند؟

به این ترتیب هم با پیش‌دانسته‌های بچه‌ها آشنا می‌شوید و هم در می‌یابید که نقاط ابهام آنها در مسئله دوستی چیست و یا چه انتظاراتی از دوستان خود دارند.

- اکنون فعالیت (۱) کتاب را انجام دهید. از دانشآموزان بخواهید یک صفحه کاغذ سفید آماده کنند و نام یکی از دوستان خود را بر روی آن بنویسند و سپس علت دوستی خود را با او ذکر کنند. (لازم نیست که بچه‌ها حتماً به همکلاسی‌های خود اشاره کنند و ممکن است نام دوستان دوران بچگی، فamilی و همسایه را نیز بنویسند).

برای جمع‌بندی موضوع، ابتدا علی را که دانشآموزان به آنها اشاره کرده‌اند، روی تخته بنویسید. این علل در واقع همان کارکردهای مختلف دوستی است که در صفحه ۱۱ کتاب به آن اشاره شده است. بعد، می‌توانید از بچه‌ها بخواهید این کارکردها را که تحت عنوان اهمیت دوستی آمده است از روی کتاب بخوانند.

- در مرحله بعد باید بچه‌ها را آماده کنید تا در مورد اثرات مثبت و منفی دوستی بر زندگی فکر کنند. به این منظور دوباره از آنها بخواهید که اسم یکی یا دو نفر از دوستانشان را بنویسند و بگویند چه تأثیری در زندگی آنها داشته‌اند؟

مثال: دوستی با حسن باعث شده من به فوتبال علاقه‌مند بشوم. ◀

دوستی با بهرام موجب شده که من به تمیزی لباس اهمیت بدهم.

چون فرهاد همیشه از من می‌خواست که تا دیروقت در پارک بازی کنیم، باعث نگرانی خانواده من می‌شد.

درس ۲

آداب دوستی

● برای شروع درس آداب دوستی می‌توانید قبلًاً دو گروه داوطلب را برای ایفای نقش آموزش دهید تا دو نقش متفاوت را بازی کنند. در یک سناریوی مشابه در دو مرحله شخصیت‌ها رفتار متفاوتی از خود بروز دهند. در یک صحنه، دوستان بهم کمک کنند و حقوق متقابل دوستی را رعایت کنند. در سناریوی دیگر در موقعیت مشابه، دوستان رفتار نامناسب و خودخواهانه که موجب برهم خوردن دوستی می‌شود از خود بروز دهند.

سپس از دانشآموزان بخواهید درباره این دو سناریو گفت و گو کنند. بدیهی است در این بخش باید هم به دانشآموزانی که ایفای نقش می‌کنند و هم بچه‌هایی که رفتارهای در بحث شرکت می‌کنند، امتیاز بدهید.

● در این مرحله دانشآموزان برای انجام فعالیت (۱) آماده می‌شوند و رفتارهایی را که موجب ناراحتی دوستان از یکدیگر می‌شود فهرست می‌کنند.

(نباید بچه‌ها اسم کسی را بیان کنند. بهتر است برگه‌ها را بگیرید و بدون ذکر اسم فقط تأثیراتی را که هر کس نوشته بخوانید.)
چند تأثیر مثبت و چند تأثیر منفی را در کلاس بیان کنید.
با کمک آنها نتیجه بگیرید که چقدر دوستی بر زندگی ما تأثیر دارد.
برای فهم بهتر موضوع، داستان یا خاطره‌ای درباره خودتان و تأثیرات دوستی بر زندگی تان در کلاس تعریف کنید. معمولاً بچه‌ها دوست دارند در این گونه موارد تجربه بزرگترها را بشنوند.

- در مرحله بعد دانشآموزان را گروه‌بندی کنید و از آنها بخواهید خصوصیات یک دوست خوب را روی یک کاغذ بنویسن.
(حداقل ۵ ویژگی)

پس از پایان وقت نماینده هر گروه خصوصیات را بخوانند. نکات مشترکی را که همه بچه‌ها به آنها اشاره کرده‌اند با کمک خودشان استخراج کنید.

سپس به بچه‌ها بگویید ما برای انتخاب دوست باید به سخنان بزرگان دینی خود توجه کنیم. اکنون فهرست خودتان را با مطالبی که در کتاب از قول پیامبر اکرم (ص) و امام بزرگوار حضرت علی (ع) نوشته شده مقایسه کنید. کدام یک از خصوصیاتی را که پیامبر (ص) و امام (ع) فرموده‌اند در فهرست شما نیز وجود دارد؟ کدام یک را شما اشاره نکرده‌اید. به این ترتیب بچه‌ها با خواندن متن صفحه ۱۲ و ۱۳ و مقایسه آن با نظرات خود، به ملاک‌های عقلانی و دینی برای انتخاب دوست پی‌می‌برند.

- به عنوان تکلیف خارج از کلاس از دانشآموزان بخواهید فعالیت ۳ و ۴ را انجام دهند. فعالیت ۴ به منظور تقویت مهارت‌های زبانی و سواد خواندن طراحی شده است. فعالیت ۳ تقویت کننده مهارت مشارکت است.
کارهای برتر گروه‌ها را روی دیوار کلاس نصب کنید و بگذارید چند ماهی روی دیوار بماند. به این ترتیب ویژگی‌های دوست خوب تا مدت‌ها جلوی چشم دانشآموزان خواهد بود.

نکته: از شما معلم عزیز انتظار می‌رود رفتارهای نامناسبی را که در کلاس یا محل زندگی شما رواج دارد شناسایی و در جهت اصلاح و رفع آن‌ها بکوشید. زیرا هدف از این برنامه درسی همان طور که گفته شد، تربیت اجتماعی است. برای مثال مسخره‌کردن یا غیبت و بدگویی دوستان از مواردی است که باید در کلاس به بحث گذاشته شود تا بچه‌ها نسبت به اصلاح رفتار و روابط خود با دیگران حساس شوند.

از جمله رفتارهای نامناسب در دوستی، دوستی‌های افرادی و یا شوخی‌های بیش از حد است که حتی گاه منجر به پرخاشگری و نزاع می‌شود. آموزش‌های صحیح بایستی در تمام سال پیگیری شود و منحصر به آموزش در یک جلسه یا یک درس نباشد.

● برای تعمیق موضوع آداب دوستی از دانشآموزان بخواهید موقعیت‌های کاربرگه (۱) را در کلاس بخوانند و درباره آنها اظهارنظر کنند. این موقعیت‌ها ممکن است چالش برانگیز باشند و بچه‌ها نظرات مختلفی ارائه کنند. دانشآموزان را هدایت کنید که مستدل صحبت کنند و از زود قضاوت کردن و القای سریع نظرات خودتان بپرهیزند.

● مهارت نه گفتن: همان‌طور که گفته شد دوران نوجوانی دورانی است که فرد از محرك‌های محیطی بسیار متأثر می‌شود و فشار گروه همسالان در این دوره بسیار زیاد است و ممکن است دانشآموزان خیلی زود به دام آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر سوق یابند.

این بخش از کتاب با همین نگرش تدوین شده و از شما معلم عزیز انتظار می‌رود مهارت نه گفتن را به اویزه با توجه به شرایط و مقتضیات بومی و محلی خود و آسیب‌هایی که نوجوانان آن منطقه را تهدید می‌کند تقویت کنید.

معمولًاً بچه‌ها صداقت و پاکی و سادگی خاصی دارند و ممکن است به راحتی گول بخورند. بهخصوص در مناطقی که ممکن است پدر و مادر نظارت کافی بر روابط و آمد و رفت کودکان نداشته باشند. یا از آگاهی لازم برخوردار نباشند، توصیه می‌شود که معلم این نقش را به عهده بگیرد.

برای آموزش این بخش می‌توانید یک داستان تخیلی یا خاطره‌ای واقعی تعریف کنید. از بچه‌ها بخواهید موقعیت رضا و مجید را در کتاب بخوانند و نظر بدهند.

از آنها بپرسید تاکنون در کدام موقعیت‌های مشابه قرار گرفته‌اند که نه گفتن برایشان سخت بوده است؟

منظور از نه گفتن، مقاومت در مقابل موقعیت‌های نابهجا و درخواست‌های نامناسب است.

برای تدریس این بخش از کتاب، بهترین روش «بحث گروهی» است. بحث را با صبوری نظارت و هدایت کنید. از دانشآموزان بخواهید موقعیت‌های کاربرگه (۲) تمرین نه گفتن را بخوانند و درباره هر یک نظر بدهند.

توجه کنید دو مورد از موقعیت‌های کاربرگه‌ها مربوط به برخورد با افراد غریبه در کوچه و خیابان است که ممکن است آثار سوء به دنبال داشته باشد. از طرح این موقعیت‌ها استفاده کنید و به دانشآموزان آگاهی دهید که چه خطراتی ممکن است آنها را در کوچه و خیابان تهدید کند. برای مثال سوار شدن به ماشین افراد غریبه یا رفتن به دنبال آنها و همراهی کردن با آنها.

در این بخش به موقعیت‌های مطرح شده در کتاب بسته نکنید. بلکه متناسب با شرایط محیطی (مدرسه دخترانه، مدرسه پسرانه، روستا، شهر و ...) موقعیت‌های را مطرح و دانش‌آموزان را با شرایط، لزوم و چگونگی نه گفتن، آشنا کنید.

نکته: در آموزش این بخش از کتاب می‌توانید از افراد صاحب نظر مثلًا از نیروی انتظامی به کلاس دعوت کنید تا متناسب با سن و شرایط بچه‌ها آنها را نسبت به آسیب‌های اجتماعی آگاه نمایند.

- محورها و ابزارهای ارزشیابی : برای تعیین محورهای ارزشیابی این فصل به اهداف و انتظارات یادگیری این فصل (مندرج در جدول ۱) مراجعه کنید و همه فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس دانش‌آموزان را در نظر بگیرید.
نمونه ابزارهای ارزشیابی از این فصل :
 - فهرست مشاهدات از انجام فعالیت‌های کلاسی (نمایشنامه، گفت‌وگو و ...)
 - برگه خود ارزیابی که توسط معلم طراحی می‌شود و در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. (به نمونه برگه در بخش اول همین کتاب مراجعه کنید).
 - فهرست بررسی تکالیف و کارگروهی (برای مثال درست کردن مقوایی با درج خصوصیات دوست خوب)
 - انجام کار برگه‌های فعالیت
 - فهرست مشاهده رفتار دانش‌آموزان در مدت طولانی.

معرفی منابع برای مطالعه

- ۱- یعقوب‌زاده، حسین، محرم آقازاده و منوچهر فضلی خانی، دوستی و دوست‌یابی، انتشارات دفتر آموزش و پژوهش راهنمای تحصیلی معاونت آموزش عمومی و امور تربیتی آموزش و پژوهش، ۱۳۷۹.
- ۲- قابلی، علی، آئین دوست‌یابی از دیدگاه معصومین (ع)، انتشارات نسیم حیات.
- ۳- محمدی، بگو همنشینت کیست تا بگوییم کیستی، انتشارات عابد.
- ۴- عل‌سوند، فریبا، مهارت‌های زندگی با رویکرد دینی، نشر سروش هدایت، ۱۳۸۶.
- ۵- جواد محدثی، دوستی، درس‌هایی از نهج البلاغه، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، مشهد، ۱۳۸۵.

یامبر اکرم (صلی الله علیہ وآلہ) فرمودند : بدترین افراد کسانی هستند که میان مردم سخن چینی نموده و بین دوستان جدایی می اندازند.

اصول کافی ج ۲ ص ۳۶۹

حضرت علی (علیه السلام) فرمودند : کسی را برای دوستی انتخاب کن که تو را از بدی‌ها و کارهای نامناسب باز دارد. زیرا چنین دوستانی به تو یاری رسانده و سبب پیشرفت تو می‌گردد.

غرض الحكم ص ۴۸۲

و لاغَلَ لِمَنْ لَا ادْبَرَ لَهُ

کسی که ادب ندارد عقل هم ندارد.

میزان الحكم ج ۱۰ ص ۶۰۳

حضرت علی (علیه السلام) در سخنی دیگر فرمودند :

الصَّدِيقُ مَنْ صَدَقَ عَيْبُهُ

دوست کسی است که در پشت سر هم صادق باشد و حقوق دوست خود را صادقانه رعایت کند.

نهج البلاغه نامه ۳۱

شَرُّ الْأَخْوَانِ مَنْ تَكَلَّفَ لَهُ

بدترین دوستان کسی است که دیگران به خاطر او به زحمت بیفتند.

نهج البلاغه حکمت ۴۷۹

حضرت علی (علیه السلام) در نامه پندامیز به فرزندشان امام حسن (علیه السلام) می‌فرماید :

قَارِنُ أَهْلِ الْخَيْرِ تَكُنْ مِنْهُمْ وَ بَايِئُ أَهْلَ الْقَرْبَاتِ عَنْهُمْ

با نیکان همدی و رفاقت کن تا از آنان باشی و از بدان جدا شو تا از آنها جدایی داشته باشی.

نهج البلاغه نامه ۳۱

۲: تصمیم‌گیری

درس ۴ : چگونه تصمیم بگیریم.	درس ۳ : تصمیم‌گیری چیست؟		
مسئولیت‌ها و تکالیف میراث فرهنگی	مفاهیم کلیدی	نظام اجتماعی فرهنگ و هویت	حوزه‌های موضوعی
مهارت‌های کاوشگری : کاوش و بررسی، مشارکت، خلاقیت، برقراری ارتباط، واکنش شخصی و اظهارنظر ارزش‌ها و نگرش‌ها : تمایل به رعایت اصول و مراحل تصمیم‌گیری و تفکر قبل از تصمیم‌گیری، علاوه‌مندی به مشورت با افراد ذی صلاح و مراجعه به آنها.			
اهداف کلی : اهداف ۱ و ۱۲ جدول اهداف انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانشآموزان با یادگیری این درس بتوانند: • با افراد خانواده یا اولیای مدرسه درباره یکی از تصمیمات آنها در زندگی، پرس‌وجو (مصاحبه) کنند. • در مورد تصمیماتی که گرفته‌اند، فکر کنند. • مراحل تصمیم‌گیری را در موقعیت‌های فرضی رعایت کنند. • افراد ذیصلاح برای مشاوره را شناسایی و نام و نشانی آنها را ثبت کنند. • یک تصمیم خوب بگیرند و آن را یادداشت کنند. • درباره تصمیمات و اثرات خوب و بد آن اظهارنظر کنند. • خاطره‌ای درباره پیامدهای یکی از تصمیمات خود بنویسند یا بیان کنند.			

فصل در یک نگاه

بسیاری از موقفيت‌ها و یا ناکامی‌ها انسان‌ها به تصمیم‌گیری و چگونگی انتخاب یک راه یا یک کار بر می‌گردد که این موضوع لزوم توجه و اهمیت دادن به انتخاب راه مناسب از میان راه‌های گوناگون و اثرات آنها و گرفتن یک تصمیم صحیح و به موقع را به ما نشان می‌دهد. از این‌رو از سینین کودکی و نوجوانی ضرورت دارد تا دانشآموزان ما با این مقوله یک برخورده جدی و آگاهانه داشته باشند. اگرچه برخی از تصمیم‌گیری‌ها ساده و عادی هستند ولی همیشه این گونه نیست. گاه تصمیم‌گیری فرایند تولید و به کارگیری ملاک‌ها است برای انتخاب میان گزینه‌هایی که به نظر مشابه و برابر هستند. هنگامی که دانشآموزان مهارت تصمیم‌گیری را کسب می‌کنند و آن را در تصمیمات روزانه خود مورد استفاده قرار می‌دهند، در می‌یابند که برای موقعیت‌هایی تصمیم‌گیری، نیازمند کسب اطلاعات جدید درباره ملاک‌ها و گزینه‌ها، هستند. تصمیمات باید با ارزش‌های دینی و معیارهای عقلی هماهنگی داشته باشد از این‌رو مشورت کردن با افراد بزرگ‌تر و افراد با تجربه و پخته بسیار حائز اهمیت است.

در این فصل دانشآموزان با مراحل تصمیم‌گیری آشنا می‌شوند و تمرین‌ها و فعالیت‌هایی را به منظور رعایت جنبه‌های مختلف تصمیم‌گیری انجام می‌دهند.

مواد و وسائل لازم

کتاب درسی، کاربرگه‌های فعالیت

در صورت امکان کتاب‌های آموزشی و داستانی یا فیلم‌های داستانی که اثرات و جنبه‌های تصمیم‌گیری را نشان بدهد.

۳

درس

تصمیم‌گیری چیست؟

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:

(فضای طرح سؤال را به وجود بیاورید.)

- بهتر است بچه‌ها را با یک موقعیت تصمیم‌گیری مواجه کنید. مثلاً به آنها بگویید تصمیم بگیرند که جلسه درس امروز در حیاط یا کلاس یا کتابخانه برگزار شود یا در رابطه با تعیین یک مکان برای بازدید علمی تصمیم‌گیری کنند. گفت‌وگویی ترتیب دهید و بگذارید دانش‌آموزان نظرات خود را با دلیل بیان کنند. سپس برسید آیا تصمیم‌گیری کار مهمی است؟ اجازه دهید هر سؤال و پرسشی راجع به تصمیم‌گیری دارند مطرح کنند بدون آنکه پاسخی به آنها بدهید.
- از دانش‌آموزان برسید در چه کارهایی ما تصمیم‌گیری می‌کنیم و چه کارهایی اجباری است و تصمیم‌نمی‌گیریم. پاسخ‌ها را روی تابلو یادداشت کنید.

کارهای اختیاری	کارهای اجباری
-۱	-۱
-۲	-۲
-۳	-۳

توضیح دهید که ما در مورد کارهای اجباری مانند آمدن به موقع به مدرسه، مراقبت کردن خود در هنگام عبور از خیابان نیاز به انتخاب یک راه از میان راه‌های مختلف نداریم. انتخاب مربوط به زمانی است که برای انجام یک کار اختیاری راه‌های متعددی پیش‌رو داریم.

دانش‌آموزان را به چند گروه تقسیم کرده و از آنها بخواهید سه موقعیت درس سوم را مطالعه و انواع راه حل‌هایی را که وجود دارد ارائه دهند.

◀ **مثال:** موقعیت (۱)

گزینه‌ها و راه حل‌های متعددی وجود دارد :

- با مادر خود همراه شود و از درس خواندن صرف نظر کند.

- به مادرش بگویید زودتر برگردیم که هم به دکتر برود و هم به درس برسد.
- با مادر خود نرود و در خانه درس بخواند.
- کتاب خود را همراه ببرد و در مطب دکتر مطالعه کند.

.....

در این بخش، هدف اصلی بی‌بردن به این نکته است که در هر موضوع انتخاب‌ها یا گزینه‌های مختلفی وجود دارد. اجازه بدھید دانشآموzan همه راه حل‌ها را بیان کنند.

- اکنون باید دانشآموzan را متوجه کنید که تصمیم‌گیری آثار و نتایجی دارد.
برای این کار فعالیت (۱) کتاب را انجام دهید یا فعالیت‌های مشابهی طراحی کنید.
بهتر است از خودتان شروع کنید و خاطره‌ای درباره یکی از تصمیمات مهم خودتان در زندگی و آثاری که بر جای گذاشته تعریف کنید. بچه‌ها معمولاً دوست دارند از زیان معلمشان با زندگی او بیشتر آشنا بشوند. سپس از دانشآموzan بخواهید آنها خاطره‌ای تعریف کنند و یا طبق فعالیت شماره ۲ این کار را به خارج از کلاس موکول کنید و اجازه بدھید با فکر کردن روی تصمیمات خودشان، خاطره‌ای بنویسند و به کلاس بیاورند.
- دانشآموzan با انجام فعالیت (۱) برای هر یک از موارد، آثار مثبت یا منفی ذکر می‌کنند. شما به این فهرست اضافه کنید.
در پایان جمع‌بندی کنید که اولاً در هر موقعیت راه حل‌های متعددی برای تصمیم‌گیری وجود دارد. دوماً هر تصمیم، آثار و نتایج مثبت یا منفی به دنبال دارد.

درس ۴

چگونه تصمیم بگیریم.

برای شروع این درس نیز بهتر است دانشآموzan را در یک موقعیت تصمیم‌گیری قرار دهید.
موقعیت (۱) و (۲) درس ۴ را بخوانید و از دانشآموzan بخواهید اظهار نظر کنند. در موقعیت شماره (۱) باید بچه‌ها را به این نکته برسانید که قبل از تصمیم‌گیری باید فکر کرد و تصمیم‌گیری عجله‌لانه کار صحیحی نیست.

نکته: دقت کنید که گاهی مشکلات یا حوادث جبران ناپذیری که در زندگی افراد به وجود می‌آید

ناشی از فکر نکردن به عواقب تصمیم خود، تحقیق نکردن، عصبانیت و عجله کردن است.

به موقعیت‌های کتاب بسنده نکنید و موقعیت‌های دیگری را مثال بزنید تا دانشآموzan عواقب تصمیمات ناگهانی و به‌ویژه با عصبانیت را خوب بفهمند. به آنها آموزش بدھید که با خشم و عجله هیچ تصمیم عاقلانه و درستی نمی‌توان گرفت.

بگذارید دانشآموزان راه حل‌های متعدد برای موقعیت (۲) را از نظر پیامدها و آثاری که دارد، بررسی کنند. برای مثال، اگر با دوستاش دعوا کند ممکن است آنها آسیب بینند و حوادث تلخی به وجود بیاید. اگر جواب سلام او را نهد ممکن است دوستی را برای همیشه از دست بدهد و

آموزش دهید که در مرحله بعد باید بهترین راه را انتخاب کنیم. از بچه‌ها بخواهید که این دستورالعمل را حفظ کنند و به خاطر بسپارند و

- برخلاف تصورات دینی است؟
- برخلاف مقررات و قوانین خانه و مدرسه و اجتماع است؟
- آیا این تصمیم : باعث نگرانی و نارضایتی خانواده‌ام می‌شود؟
- به سلامتی من یا دیگران لطفه می‌زند؟
- برای دیگران یا خودم مشکل و دردرس به وجود می‌آورد؟

هر وقت می‌خواهند تصمیم بگیرند این سؤالات را از خود پرسند و اگر پاسخ یکی هم ثابت بود نباید آن کار را انجام دهند.

● به منظور تعمیق یادگیری این بخش کار برگه‌های ۳ و ۴ طراحی شده است.
کاربرگه‌ها را به‌طور گروهی با همفرکری و در جریان بحث در کلاس اجرا نمایید. زیرا دانشآموزان از طریق گفت‌وگو بهتر به موضوع بی‌می‌برند و از ارائه پاسخ‌های کلیشه‌ای خودداری می‌شود. در هر موقعیت دانشآموزان را وادار نمایید گزینه‌های مختلف را بیان کنند.

در هنگام انجام فعالیت‌ها، دانشآموزان را طبق فهرست مشاهده رفتار ارزیابی کنید و سپس برای رفع نقاط ضعف آنها برنامه‌ریزی نمایید.

توجه کنید هر یک از موقعیت‌های کاربرگه‌های ۳ و ۴ با یک یا دو یا چند مورد از سؤالاتی که قرار است بچه‌ها حفظ کنند و از خود پرسند، تعارضی را نمایان می‌سازد که راهنمای تصمیم‌گیری است.

◀ مثال : موقعیت ۲

پرونین باید به مغازه برگرد و شکلات را به مغازه‌دار بدهد یا پول آن را حساب کند زیرا اگر این کار را انجام ندهد و توجهی نکند، این تصمیم برخلاف دستورات دینی و مقررات اجتماعی است.

نکته : آموزش و تمرین مهارت تصمیم‌گیری را تنها در یکی دو جلسه آموزشی خلاصه نکنید. از شما انتظار

می‌رود در طی سال همواره نکات و مراحل تصمیم‌گیری صحیح را هم از جانب خود و هم دانشآموزان رعایت و آن را به تمرین مستمر بدل نمایید.

● توجه به نکات مهم در آموزش تصمیم‌گیری

فشار روانی گروه همسالان : در این سن فشار روانی گروه همسالان زیاد است. با انجام فعالیت‌های کتاب یا فعالیت‌هایی که خودتان طراحی می‌کنید، سعی کنید که این فشار و مهارت مقابله با آن را به بچه‌ها بشناسانید. گفت‌وگو و بحث گروهی باعث می‌شود

که حاکمیت این فشار بر روابط بچه‌ها کاهش یابد.

مشاوره: یکی از آسیب‌هایی که دانشآموزان را تهدید می‌کند، این است که در مسائل خود با افراد ذی‌صلاح مشورت نمی‌کنند و اصولاً به آنها آموزش داده نشده که مراجعه به مشاور یک مهارت مهم زندگی است.

به منظور پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و بهویژه این که دانشآموزی مثلاً با طلاق والدین، تزاع در خانه، افراد معتمد در فامیل و مسائلی از این قبیل رو به رو است به همسالان خود پناه نبرد و به بزرگ‌ترها مراجعه کند. فعالیت ۲ را انجام دهید و بی‌گیری کنید و مطمئن شوید که همه دانشآموزان مشاوران ذی‌صلاحی برای خود شناسایی کرده‌اند:

پدر و مادر، روحانیون مسجد محل، معلم و مشاور مدرسه، یا بزرگ‌ترهای فامیل که صلاحیت دارند و مانند آنها.

ایفای نقش: با هماهنگی قبلی، یکی دو نفر از دانشآموزان مستعد را فراخوانده و با آنها برای اجرای نقش یک دوست که می‌خواهد دوست دیگر را تحت فشار قرار داده و او را به سمت و سوی نامناسبی بکشد و دوست موردنظر به شکل ضعیفی برخورد می‌کند و در سناریوی دیگر آن فرد، علیرغم میل باطنی خود قاطع ایستاده و جواب رد به خواهش نامناسب او داده و دلیل می‌آورد. برای کسانی که نقش بازی می‌کنند امتیاز درنظر بگیرید.

بیان خاطره: شما به عنوان معلم می‌توانید خاطره‌ای از دوران کودکی خود که در موقعیتی نه گفته‌اید تعریف کنید و از دانشآموزان نیز بخواهید خاطره‌ای را بازگو کنند.

روخوانی: از یکی از دانشآموزان بخواهید مطلب صفحه ۲۳ «به موقع تصمیم بگیرید» را بلند بخواند و دانشآموزان دیگر آن مطالب را توضیح دهند و نظرشان را بگویند.

فعالیت ۳ و ۴ به عنوان فعالیت خارج از کلاس درنظر گرفته می‌شود.

فعالیت ۵ نیز برای منزل و با کمک بزرگ‌ترها انجام می‌گیرد.

کار بچه‌ها را در این فعالیت‌ها در پوشه کار قرار دهید و به آن‌ها امتیاز بدهید.

● محورها و ابزارهای ارزشیابی: برای تعیین محورهای ارزشیابی این فصل به اهداف و انتظارات یادگیری این فصل (مندرج در جدول) استفاده کنید و کلیه فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس دانشآموزان را درنظر بگیرید.

نمونه ابزارهای ارزشیابی از این فصل:

● فهرست مشاهدات از انجام فعالیت‌های کلاسی و بحث و گفت و گو.

● برگه خود ارزیابی که توسط معلم طراحی می‌شود و در اختیار دانشآموزان قرار می‌گیرد.

● فهرست بررسی تکالیف محوله مثلاً مصاحبه با افراد، شناسایی افراد ذی‌صلاح برای مشاوره و تکمیل کاربرگه‌ها.

معرفی منابع برای مطالعه

۱- آن ورنون، آموزش مهارت‌های زندگی (رشد هیجانی، اجتماعی، شناختی خود) ترجمه مهرداد فیروز بخت، انتشارات نشر

دانش، تهران ۱۳۸۷

۲- رحیمی، عزیزالله، مسئولیت‌پذیری و مشارکت جدی، انتشارات صالح، مشهد، ۱۳۷۷

۳- محلasonد، فریبا، مهارت‌های زندگی با رویکرد دینی، سروش هدایت، ۱۳۸۶

۴- کتاب کار روان‌شناسی سلامت، درس اختیاری (کلیه رشته‌ها) کد ۲/۴، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۶

۵- شهیدی، سپیده، مهارت نه گفتن را بی‌اموزیم، مجله رشد آموزش راهنمایی تحصیلی، شماره ۹۲، آبان ماه، سازمان پژوهش

و برنامه‌ریزی آموزشی، ۱۳۹۰

۳ : کشاورزی در ایران

درس ۶ : محصولات کشاورزی از تولید تا مصرف		درس ۵ : عوامل مؤثر در کشاورزی	
پراکندگی رابطه انسان و محیط ، کار و کارآفرینی، منابع و نظامهای اقتصادی ، میراث فرهنگی	مفاهیم کلیدی	فضا و مکان منابع و فعالیت‌های اقتصادی ، فرهنگ و هوبت	حوزه‌های موضوعی
مهارت‌های کاوشگری : کاوش و بررسی، مشارکت، خلاقیت، برقراری ارتباط، واکنش شخصی و اظهارنظر ارزش‌ها و نگرش‌ها : پرهیز از اسراف مواد غذایی، مصرف بهینه، کمک به گرسنگان، تمایل و احترام به کشاورزی و قشر کشاورز، شکرگزاری از موهاب الهی			
اهداف کلی : هدف شماره ۴ و ۱۴ و ۱۳ جدول اهداف انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش‌آموزان با یادگیری این درس بتوانند: عوامل مؤثر بر کشاورزی را بشناسند و دسته‌بندی کنند. (عوامل طبیعی و انسانی) درباره غذای محلی خود و برخی محصولات کشاورزی پرس‌وجو و تحقیق کنند. پراکندگی محصولات مهم کشاورزی را روی نقشه نشان دهند و راهنمای مناسب برای نقشه ترسیم کنند. نمودارهای مربوط به محصولات کشاورزی را بخوانند و ترسیم کنند. درباره موضوعات مربوط به مصرف غذا، شکرگزاری، اسراف نکردن و کمک به گرسنگان اظهارنظر و یا به شیوه مناسب نظر خود را بیان کنند. (بوستر، نقاشی، متن و ...). فرایندهای تولید، توزیع و مصرف را به طور متواالی بشناسند و مرتب کنند. کشت گلخانه‌ای را با کشت معمولی مقایسه کنند.			

فصل در یک نگاه

غذا یکی از نیازهای اولیه بشر است و ادامه زندگی بدون آن امکان‌پذیر نمی‌باشد. در این فصل دانش‌آموزان با کشاورزی به عنوان یکی از عمده‌ترین منابع تأمین غذا آشنا می‌شوند. دانش‌آموزان عوامل مؤثر بر کشاورزی (طبیعی و انسانی) را دسته‌بندی می‌کنند و از طریق کاوشگری اطلاعاتی درباره نوع و فرایند، تولید، توزیع و مصرف محصولات کشاورزی به دست می‌آورند و پراکندگی محصولات را روی نقشه نمایش می‌دهند. در این فصل، مصرف بهینه و پرهیز از اسراف مواد غذایی و نکاتی که باید در مصرف صحیح رعایت شود، آموخته داده می‌شود.

مواد و وسائل لازم

کتاب درسی، کاربرگه‌های فعالیت شماره ۵ و ۶ و ۷ و ۸ و ۹

نقشه دیواری استان و پراکندگی محصولات کشاورزی ایران، کارت‌های تحقیق دانش‌آموزان، در صورت امکان معلم عکس‌ها و اسلایدها یا فیلم‌هایی درباره محصولات کشاورزی استان و منطقه یا فرایند تولید، توزیع و مصرف و نظایر آن تهیه و در کلاس نمایش می‌دهد.

در صورت امکان نقشه A استان‌های ایران به تعداد گروه‌های دانش‌آموزان

۵

درس

عوامل مؤثر در کشاورزی

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:

(فضای طرح سوال را به وجود بیاورید.)

- شما می‌توانید از خانواده بعضی از دانش‌آموزان بخواهید آش محلی منطقه خود را درست کنند و به کلاس بیاورند. بچه‌ها پس از خوردن آش بگویند در این آش چه محصولات کشاورزی به کار رفته است؟
- شما می‌توانید سبدی از میوه‌ها، سبزیجات، غلات، حبوبات، مغزها و دانه‌ها و محصولات جالیزی به کلاس بیاورید و از دانش‌آموزان بخواهید آنها را طبقه‌بندی کنند. از هر کدام حداقل ۲ یا ۳ مورد در سبد بگذارید و از دانش‌آموزان بپرسید کدام یک از این محصولات در منطقه زندگی آنها کشت می‌شود و کدام یک از نواحی دیگر به آنجا آورده می‌شود؟
- شما می‌توانید تعدادی عکس و اسلاید از انواع کشت‌ها و محصولات به دانش‌آموزان نشان دهید. بپرسید این فعالیت‌ها چیست؟ کاشت، داشت، برداشت یا

سپس با انجام این فعالیت‌ها از دانش‌آموزان بخواهید سوالاتی درباره کشاورزی مطرح کنند.

- برای مثال چرا به کشاورزی نیاز داریم؟ کشاورزی چه نوع فعالیتی است؟ برای کشاورزی به چه چیزهایی نیاز داریم؟ و
- اکنون فعالیت (۱) کتاب را انجام دهید. دانش‌آموزان را گروه‌بندی کنید و از آنها بخواهید روی یک کاغذ بنویسند برای تولید یک محصول کشاورزی به چه چیزهایی نیاز دارند؟ به آنها بگویید سعی کنید چیزی از قلم نیافتد و گرنه کار کشاورزی شما مختل می‌شود. سپس به آنها فرصت دهید و پس از دقایقی از گروه‌ها بخواهید فهرست خود را بخوانند. بر روی تابلوی کلاس همه عواملی را که دانش‌آموزان نام می‌برند، بنویسید. برای مثال: خاک، آب، کشاورز، بیل، تراکتور، علف‌چین و

سپس به بچه‌ها بگویید که ما می‌توانیم این عوامل را به دو گروه طبیعی و انسانی تقسیم کنیم.

- برای مثال: تراکتور، کمباین، بیل، داس و ... در گروه وسایل و ابزار قرار می‌گیرند و این عامل، انسانی محسوب می‌شود. سپس بخش دوم یعنی عوامل طبیعی و انسانی را توضیح دهید. در فرایند تدریس بهتر است از روش پرسش و پاسخ استفاده کنید. برای مثال بپرسید آیا همه خاک‌ها برای کشاورزی مناسب هستند؟

با توجه به آنچه در سال‌های گذشته خوانده‌اید به نظر شما مهم‌ترین مشکل در بخش کشاورزی ایران چیست؟ بچه‌ها باید با توجه به وسیع بودن منطقه آب و هوای خشک و گرم به مسئله آب اشاره کنند و ... (کمبود بارندگی و تبخیر شدید) یا بپرسید در بخش کشاورزی با چه شغل‌هایی روبرو هستیم؟

پاسخ پرسش‌ها را جمع‌بندی کنید.

- * در این بخش کتاب چون به مسئله چاه و قنات اشاره شده، در صورت امکان تصاویری از چاه و قنات را به دانشآموزان نشان دهید یا شکل قنات و چاه را روی تابلو ترسیم کنید و چگونگی استفاده از آنها را توضیح دهید.
- * اگر در مناطق روستایی که دانشآموزان با کشاورزی آشنایی نسبی دارند زندگی می‌کنید از آن‌ها بخواهید تجربه یا خاطره‌ای در زمینه فعالیت کشاورزی و همکاری با خانواده‌شان را در کلاس تعریف کنند یا اگر پرسش‌هایی درباره کشاورزی دارند طرح کنند.
- اکنون از دانشآموزان بخواهید فعالیت ۲ یعنی کاربرگه شماره ۵ کتاب را انجام دهند. توجه کنید با انجام این فعالیت، بچه‌ها مطالبی را که شما تدریس کرده‌اید، جمع‌بندی می‌کنند و به صورت کاربردی در موقعیت جدید نشان می‌دهند.
- بخش اول کاربرگه ۵ به تشخیص عوامل طبیعی یا انسانی مؤثر در موضوع خبرها اختصاص دارد.
- پاسخ‌ها : ۱- طبیعی ۲- انسانی ۳- انسانی ۴- طبیعی ۵- طبیعی
- سپس بخش دوم کاربرگه را تکمیل می‌کنند.

- به انجام صحیح فعالیت فوق، نظارت کنید تا مطمئن شوید که همه دانشآموزان عوامل را به خوبی یادگرفته‌اند.
- سپس به عنوان فعالیت کاوشگری خارج از کلاس (فعالیت شماره ۳)، از دانشآموزان بخواهید کاربرگه شماره ۶ کتاب را که پرس‌وجو درباره غذای محلی است انجام دهنند.
- غذای محلی شما چیست؟ از این فعالیت به نحو خوبی می‌توان استفاده نمود. زیرا عموماً غذاهای محلی یک منطقه ترکیبی از محصولات کشاورزی همان‌جاست. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که شرایط جغرافیایی یک منطقه در شکل‌گیری محصولات کشاورزی آن‌جا سیار تأثیرگذار است و به تبع آن رژیم غذایی مردم یک منطقه هم از آن سرچشمه می‌گیرد. با نوشتن نامه‌ای به خانواده دانشآموز وی را به مشارکت بیشتر تشویق نمایید.

خانواده عزیز، خواهشمندم یکی از غذاهای محلی را انتخاب و موادی که در آن به کار رفته و نحوه پخت آن را به زبان ساده توضیح دهید تا فرزندتان آن را در کلاس ارائه دهد، با تشکر فراوان.

علم فرزندتان

نکته: در این درس به مصرف محصولات کشاورزی ایرانی تأکید شده است. میوه‌های ایرانی به دلیل آفتابی بودن کشور ما عطر و طعم برتری نسبت به محصولات مشابه خارجی دارند. دانشآموزان را به استفاده از محصولات ایرانی ترغیب کنید. علاوه بر موضوع عطر و طعم، بر حمایت از کار ایرانی و کشاورزان کشور تأکید کنید و توضیح دهید چرا باید از تولیدکننده‌های هموطن خودمان حمایت کنیم.

۶ درس

محصولات کشاورزی از تولید تا مصرف

- در جلسه گذشته از داش آموزان خواسته اید که هر گروه درباره یکی از محصولات کشاورزی تحقیق کنند و نتیجه را به کلاس بیاورند. برای این موضوع کارت هایی را از قبل تهیه کنید و در اختیار آنها قرار دهید.

کارت (۲)

کارت (۱)

مثال ◀

نام گروه :	نام گروه :
نام محصول : خیار ، گوجه، بادمجان	نام محصول : خرما
منطقه عمده کشت :	منطقه عمده کشت :
شرایط کشت :	شرایط کشت :

- روی کارت نام این محصولات را قید کنید : خرما، پسته، گندم، برنج، (خیار، گوجه فرنگی، بادمجان) پر تقال، (نخود ، لوبیا و عدس)، سیب، انار، زعفران

- هر کارت را به یک گروه بدهید. داش آموزان را راهنمایی کنید که از کتابخانه مدرسه و یا پرس و جو از بزرگ ترها تحقیق خود را انجام دهند.

معمولًاً محصولاتی مانند خرما و پسته و برنج در کشور مناطق خاصی دارند اماً محصولات جالیزی تقریباً در بیشتر مناطق کشاورزی ایران کشت می شوند و داش آموز می تواند منطقه زندگی خود را هم بنویسد.

از نماینده گروه ها بخواهید پاسخ را بخوانند. در همین حال شما می توانید فعالیت شماره ۱ کتاب را اجرا کنید و از بچه ها بخواهید تا غلات، حبوبات و محصولات جالیزی را طبقه بندی کنند. پس از جمع بندی موارد تحقیق داش آموزان توضیحات تکمیلی

در مورد انواع محصولات و منطقه کشت آنها ارائه کنید. این توضیحات حتماً با نقشه و ارجاع دانشآموزان به نقشه دیواری و نقشه‌های کتاب انجام شود. سپس دانشآموزان را متوجه تفاوت دو فعالیت مهم «زراعت و باغداری» کنید.

- در مرحله بعد دانشآموزان را متوجه اهمیت غلات که نقش حساس و مهمی در غذای همه جوامع دارند، کنید و از دانشآموزان بخواهید نمودار صفحه ۲۹ کتاب که تولید گندم کشور را در سال‌های مختلف نشان می‌دهد را بخوانند و فراز و فرودها را نیز مقایسه کنند. سؤال کنید در چه سالی بیشترین میزان تولید گندم و در چه سالی کمترین میزان را داشته‌ایم؟

● کارت‌هایی را که دانشآموزان تکمیل کرده‌اند، دوباره به آنها برگردانید و سپس بخواهید روی یک نقشه A3 استان‌های ایران که قبلاً کپی گرفته و در اختیار آنها گذاشته‌اید، نام محصول را در منطقه کشت همان محصول بگذارند. برای مثال پسته را در استان‌های کرمان، سمنان، فارس و ...، سپس از دانشآموزان بخواهید فعالیت شماره ۷ کتاب را که کاربرگه نقشه است به منظور تکمیل کار انجام دهند. با توضیح اینکه در تمام طول سال با شرایط گلخانه‌ای می‌توان محصولات کشاورزی تولید کرد و با توجه به اینکه بچه‌ها معمولاً تجربه‌ای از مصرف محصولات گلخانه‌ای (مثلًا: خیار، توت فرنگی، گوجه فرنگی و ...) دارند توجه آنها را به این نوع کشت جلب کنید. ویژگی‌های شرکت گلخانه‌ای را توضیح دهید.

از بچه‌ها بخواهید فعالیت ۲ و ۳ کتاب را به عنوان فعالیت خارج از مدرسه انجام بدene. برای انجام این فعالیت‌های کاوشگری نیز از خانواده‌ها کمک بگیرید.

- در صفحه ۳۲ کتاب دو مهارت مهم مصاحبه کردن و رسم نمودار از فعالیت‌های کاوشگری آموزش داده می‌شود. ابتدا از دانشآموزان بخواهید فعالیت شماره ۵ را که طرح سؤال برای مصاحبه با یک باغدار است انجام دهند. سپس فعالیت شماره ۶ را که مربوط به مهارت حسابی و عددی و ترسیم نمودار است انجام دهند.

$$\text{مساحت باغ آفای رضوانی} \quad \text{هر هکتار} = ۱۰,۰۰۰ \times ۲۰,۰۰۰ = ۲۰۰,۰۰۰ \text{ متر مربع}$$

دانشآموزان با انجام این فعالیت بی می‌برند که از مهارت‌های ریاضی در زندگی روزمره استفاده کنند.

برای رسم نمودار روی کاربرگه از بچه‌ها بخواهید که ابتدا میزان محصول را از روی جدول شمارش کنند. برای مثال در سال ۸۶-۱۳۸۵ عدد پرتقال نمایانگر تولید ۵ تن پرتقال در آن سال است. بنابراین بچه‌ها از محور عمودی عدد ۵ را انتخاب و محور را رسم و سپس آن ستون را رنگ آمیزی کنند.

نکته: در این درس توجه به کار کشاورزی به عنوان یک فعالیت پاک و شریف مورد تأکید است.

بچه‌های مشاغل مربوط به کشاورزی ترغیب کنید. اهمیت و ارزش این شغل را با توجه به نقل حدیث امام جعفر صادق (ع) آشکارتر نمایید. از دانشآموزان بخواهید فعالیت را انجام دهند.

سخن امام جعفر صادق (ع) تأیید اهمیت کار کشاورزی است. زیرا از یک طرف با زحمت و تلاش انسان همراه است و از طرف دیگر با بهره‌گیری انسان از نعمت‌های الهی مرتبط است.

عن الصادق (ع) قال :

«اَزْرِعُوا وَ اَغْرِسُوا وَ اللَّهُ مَا عَمَلَ النَّاسُ عَمَلًا اَحَلَّ وَ لَا اَطِيبُ مِنْهُ»

سفينة البحار صفحه ۵۴۹

نکته: پیشنهاد می‌شود در فرایند آموزش این درس از دو روش زیر نیز بهره‌گیری شود:

- ۱- بچه‌ها را به یک باغ یا مزرعه ببرید تا از نزدیک با کشاورز و با غدار گفت‌وگو کنند و فعالیت کشاورزی را ببینند. بردن دانش‌آموزان به مزارع گلخانه‌ای اطراف شهرها نیز بسیار مفید خواهد بود.
- ۲- در صورتی که خانواده یا اقوام دانش‌آموزان در مشاغل مرتبط با کشاورزی فعالیت می‌کنند، از آنها دعوت کنید تا دقایقی در کلاس حضور یابند و به پرسش‌های دانش‌آموزان درباره کشاورزی پاسخ دهند.

سفر محصولات کشاورزی

فرایند چگونه محصولات کشاورزی به دست ما می‌رسد را تدریس کنید. در این مرحله بهتر است ابتدا از گروه‌ها بخواهید چند محصولی را که در مورد آن تحقیق کرده و روی نقشه مکان‌یابی کرده‌اند انتخاب کنند و مسیری را که این محصولات طی می‌کنند تا به دست آنها برسد، رسم کنند.

اجازه دهید از طریق پرسش و پاسخ، دانش‌آموزان خودشان به این موضوع برسند که برای طی این مسیر به وسائل حمل و نقل، انبار و سردخانه، مغازه برای فروش و غیره نیاز داریم و ضمناً این مسیر با کمک و همکاری مشاغل طی می‌شود زیرا یکی از اهداف درس آشنایی با مشاغل مرتبط می‌باشد.

به منظور تعمیق یادگیری فرایند تولید به مصرف از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگه شماره ۹ کتاب را انجام دهند.

۷	۸	۶
۱		۴
۳	۲	۵

پاسخ صحیح

بچه‌ها را راهنمایی کنید تصویرهای کاشت و داشت و برداشت را رنگ‌آمیزی کنند یعنی تصویر (۱) کاشت تصویر (۲) داشت و تصویر ۳ و ۴ برداشت.

نکته : درست مصرف کنیم

از نکات کلیدی این درس نگرش صحیح دانش‌آموزان به مصرف بهینه و صحیح است. برای این بخش توصیه می‌شود بحث گروهی در کلاس ترتیب دهید و بگذارید از طریق بحث و اظهارنظر اهداف ارزشی، درونی شود. شما می‌توانید برای آغاز بحث سوالی را مطرح کنید برای مثال: آیا تاکنون به مهمنانی‌هایی رفته‌اید که در آن غذا اسراف شده باشد؟ آیا در محیط کوچه و خیابان و خانه به مواردی از اسراف غذا برخورده‌اید؟ نظر شما چیست؟ با استفاده از روش‌های تأثیرگذار دانش‌آموزان را به اهمیت کمک به افراد مستمند و گرسنگان ترغیب کنید. شکرگزاری از خداوند در هنگام خوردن غذا یکی از آداب پسندیده است که در سایر ادیان نیز وجود دارد، اما شاید کمتر به عادتی برای ما تبدیل شده باشد. به همین دلیل توصیه می‌شود این امر به خوبی آموزش داده شود.

* در این بخش از آموزش شما قویاً نیاز به همراهی خانواده دارید. سعی کنید خانواده‌ها را به وسیله نامه یا جلسه حضوری در جریان موضوع مصرف صحیح و پرهیز از اسراف فرار دهید و از آنها بخواهید که خود آنها این موارد را در خانه رعایت کنند.

- فعالیت‌های شماره ۸ و ۱۰ جنبه خلاقیت دارند. از بچه‌ها بخواهید در باره محصولی که دوست دارند بکارند فکر کنند و دلایل خود را بازگو نمایند.
درست کردن پوشه و یا جمع‌آوری خبر از روزنامه‌ها و مجله‌ها نیز جزء فعالیت‌های خارج کلاس است که به هدف تعمیق یادگیری‌های بچه‌ها درباره کشاورزی و بیان احساس و واکنش فردی آنها نسبت به موضوع مصرف صحیح غذا طراحی شده است و شایسته است توسط دانش‌آموزان انجام شود.
- محورها و ابزارهای ارزشیابی : برای تعیین محورهای ارزشیابی از این فصل به اهداف و انتظارات یادگیری این فصل مندرج در جدول ابتدای این فصل توجه نمایید و کلیه فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس دانش‌آموزان را درنظر بگیرید.
نمونه ابزارهای ارزشیابی از این فصل :
 - * آزمون کتبی و پرسش‌های شفاهی (دانستنی‌ها و مهارت‌های نقشه)
 - * کاربرگه‌های فعالیت
 - * فهرست مشاهدات از انجام فعالیت‌های کلاسی (گروهی و فردی) و پرسش و پاسخ در کلاس
 - * فهرست بررسی کارهای تحقیقی دانش‌آموزان
 - * برگه اظهارنظر خانواده‌ها (برای مثال در زمینه تأثیر آموزش بر رفتارهای دانش‌آموز در مصرف بهینه و پرهیز از اسراف)

معرفی منابع برای مطالعه

- ۱- زمانی، حمید رضا، اهمیت درختکاری در احادیث و روایات، نشر وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۲
- ۲- حسن، لنگرودی، جغرافیای اقتصادی ایران (کشاورزی)، جهاد دانشگاهی مشهد، ۱۳۸۱
- ۳- بدی فر منصور، جغرافیای اقتصادی عمومی (کشاورزی، دامداری)، دانشگاه پیام نور تهران، ۱۳۸۲
- ۴- احمد، کتابی، قحطی‌های ایران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۴
- ۵- نادر، ستایش، راهنمای جنگل‌بان در برنامه‌های ترویج و مشارکت مردمی، ناشر شرکت جهاد سبز، ۱۳۷۷
- ۶- شایان، سیاوش، مجموعه آشنایی با محصولات کشاورزی، دانه‌های روغنی، (۱) و (۲)، ذرت، پنبه، گندم، ابریشم، چای، شکر، حبوبات، محصولات ابزاری سبب‌زنی (مناسب برای دانش‌آموزان)، انتشارات مدرسه
- ۷- منصور جام شیر، از گندم زار تا نانوایی، (مناسب برای دانش‌آموزان)، انتشارات نگارینه ۱۳۸۷
- ۸- کردوانی، پرویز، منابع و مسائل آب در ایران، انتشارات دانشگاه تهران
- ۹- پایگاه اینترنتی وزارت جهاد کشاورزی www.agrijahad.com

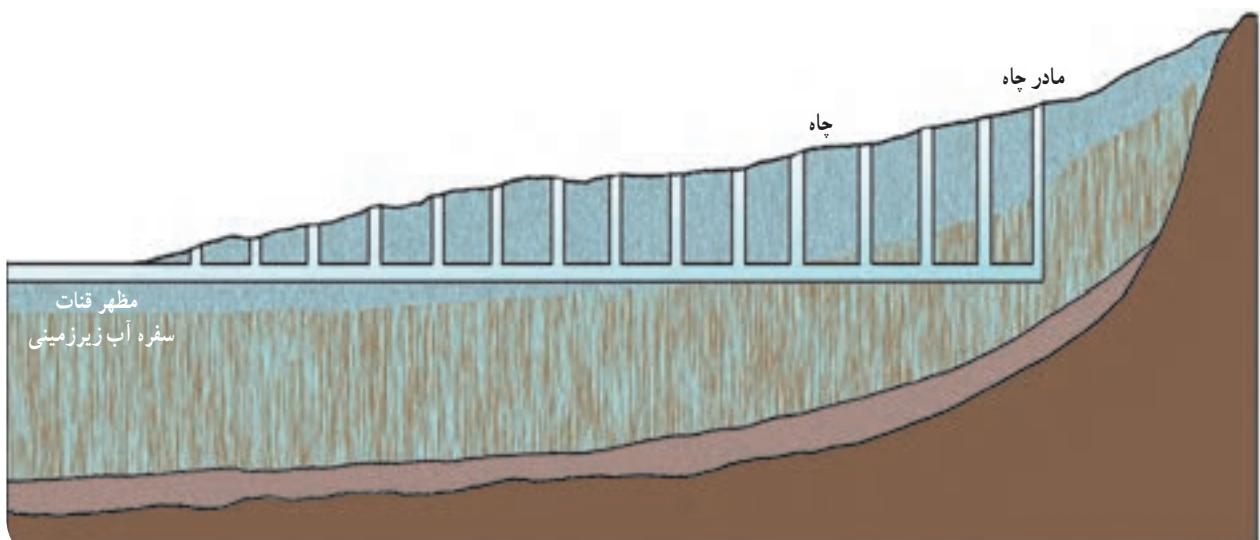
برخی مزایای کشت گلخانه‌ای :

- ۱- افزایش تولید در واحد سطح (برای مثال در مورد خیار تولید 20 کیلوگرم خیار در هر متر مربع در گلخانه به جای تولید 2 کیلوگرم در هوای آزاد)
- ۲- تولید بیش از یک محصول در سال (برای مثال تولید خیار سه بار در سال)
- ۳- افزایش کیفیت محصول تولیدی (با کنترل دقیق آفات و کاهش مصرف سموم و ...)
- ۴- صرفه‌جویی در مصرف آب (بارش آبیاری تحت فشار)
- ۵- عدم وابستگی تولید به شرایط محیطی و امکان بازاریابی

قنات یا کاریز

قنات یکی از ابداعات ایرانیان است. قنات که توسط مقنیان ایرانی اختراع شده، هزاران سال قدمت دارد. قنات یا کاریز کانالی است که از دیرباز برای دسترسی به آب‌های زیرزمینی در مناطق خشک حفر شده تا ساکنان این ناحیه به آب‌های نواحی کوهستانی و کوهپایه‌ای دسترسی پیدا کنند. قنات از یک دهانه یا هرچچه که روباز است تشکیل شده و یک مجرای توپل مانند زیرزمینی و چند چاه عمودی در فوائل مشخص.

چاه‌ها که به آنها میله هم گفته می‌شود علاوه بر این که مجرای انتقال مواد حفاری شده به سطح زمین هستند عمل تهويه توپل و یا لایروبی و تعمیر قنات را هم انجام می‌دهند. مظهر قنات هرچه به سمت مادر چاه می‌رود آبده می‌شود. طویل‌ترین قناتی که تاکنون حفر شده قنات گناباد در خراسان است که 70 کیلومتر طول دارد.

برای مطالعه بیشتر رجوع شود به منابع و مسائل آب در ایران، جلد اول، دکتر پرویز کردوانی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۰ ، فصل یازدهم، قنات

۴ : ایران و منابع انرژی

درس ۸ : انرژی را بهتر مصرف کنیم.		درس ۷ : طلای سیاه	
مکان و فضا	منابع و فعالیت‌های اقتصادی	حوزه‌های موضوعی	نظام اجتماعی
موقعیت مکانی، رابطه انسان و محیط، پراکندگی حافظت از محیط بهره‌وری، نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی علت‌ها و معلول‌ها	مخاہیم کلیدی	زمان، تداوم و تغییر	مهارت‌های کاوشنگری : کاوش و بررسی، مشارکت، خلاقیت، برقراری ارتباط، واکنش شخصی و اظهارنظر ازش‌ها و نگرش‌ها : حساس شدن به موضوع اتفاق انرژی، تمایل به مصرف بینه و احساس مسئولیت نسبت به حفاظت از منابع انرژی
اهداف کلی : هدف شماره ۱۵ جدول اهداف انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانشآموزان با یادگیری این درس بتوانند: آنواع منابع عمده انرژی و نیاز به منابع هر گروه را شناسایی کنند. موقعیت مکانی منابع انرژی نفت و گاز ایران را روی نقشه معین کنند. از منابع مختلف (اینترنت، کتاب‌های آموزشی، پرس و جو و ...) اطلاعاتی درباره انواع انرژی جمع آوری کنند. در مورد راه‌های اتفاق انرژی و چگونگی مصرف بینه نفت و گاز به عنوان یک میراث طبیعی اظهارنظر و بحث کنند و نسبت به مصرف بینه این منابع حساس و مسئول شوند. سوخت‌های فسیلی را با انرژی‌های نو مقایسه کنند. درباره مصرف صحیح انرژی در خانه، گزارش بدنهند یا جدولی را تکمیل کنند. درباره مصرف انرژی در گذشته از طریق مصاحبه با افراد سالمند اطلاعاتی به دست بیاورند و مصرف را با وضع موجود مقایسه کنند. اشکال مصرف و منابع انرژی را درآینده (مثلًا چهل سال بعد) تجسم و درباره موضوع پیش‌بینی‌هایی بگذارند.			

فصل در یک نگاه

آنچه دنیای امروز را به حرکت در می‌آورد، انرژی است و ما به منابع طبیعی برای تولید انرژی وابسته‌ایم. با رشد سریع جمعیت جهان، تقاضا برای مصرف انرژی افزایش یافته است و مجددًا با ایجاد کارخانه‌های جدید و تکنولوژی‌های جدید، تقاضا را بیشتر می‌شود. تقاضا برای انرژی یکی از مهم‌ترین چالش‌های دنیای امروز است به‌طوری که بر روایت کشورها نیز اثر می‌گذارد و موجودیت و حیات اقتصادی آنها به این موضوع بستگی دارد. علاوه بر آن، مصرف نامتعادل و نادرست انرژی نیز مشکلات زیادی برای بشر امروز در عرصه‌های گوناگون پیدید آورده است.

کشور ما به علت قرار گرفتن در یکی از کانون‌های مهم انرژی جهان (خاورمیانه و خلیج فارس) و همچنین دارا بودن منابع سرشار نفت و گاز با مسائل مختلفی در این زمینه روبه‌رو است لذا با توجه به اهمیت موضوع، در این فصل دانشآموزان با انواع منابع انرژی و پراکندگی انرژی نفت و گاز در کشور و راهکارهای مصرف بینه انرژی آشنا می‌شوند و لزوم مصرف صحیح را بررسی می‌کنند.

مواد و وسایل لازم

کتاب درسی، کاربرگه‌های فعالیت شماره ۱۱، ۱۰ و ۱۲، بروشور برچسب انرژی، کتاب‌های آموزشی و داستانی درباره انرژی، نقشه پراکندگی منابع نفت و گاز در ایران

در صورت امکان وسایلی که با انرژی خورشیدی کار می‌کنند مانند ماشین حساب نوری و ...

در صورت امکان دسترسی به اینترنت (استفاده از پایگاه اینترنتی سازمان بهره‌وری انرژی ایران، سایبا)

درس

طلای سیاه

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:

(فضای طرح سؤال را به وجود بیاورید.)

- از داشنآموزان پرسید اگر برق مدرسه قطع شود با چه مشکلاتی روبرو می‌شوند؟ یا اگر بنزین در جایگاه‌های فروش آن تمام شود چه اتفاقی در سطح شهر می‌افتد؟ یا اگر در هنگام زمستان گاز قطع شود چه اختلالی در زندگی پدید می‌آید؟ مصرف مواد غذایی ما چه ارتباطی با نفت و گاز و بنزین دارد؟

سعی کنید داشنآموزان فضای زندگی بدون انرژی را تصور و تجسم و به جنبه‌های مختلف آن فکر کنند. سپس داشنآموزان را هدایت کنید تا سوالات بیشتری درباره انرژی طرح کنند. خودتان پیشقدم شوید و پرسید انرژی گاز چگونه به دست ما می‌رسد؟ انرژی برق از کجا پدید می‌آید؟

- به این ترتیب هم با میزان پیش دانسته‌های داشنآموزان آشنا می‌شوید و هم فضای طرح پرسش‌های مختلف در کلاس پدید می‌آید. به داشنآموزانی که پرسش‌های بیشتر یا جالب‌تری درباره انرژی طرح می‌کنند، امتیاز بدهید. اگر چه لزومی ندارد که به همه این پرسش‌ها در فرایند آموزش این فصل پاسخ داده شود.

- اکنون از داشنآموزان بخواهید به‌طور گروهی فعالیت ۱ کتاب را که کاربرگه شماره ۱۰ است انجام دهند. آنها با انجام این فعالیت به خوبی برای فهم نمودار انواع منابع انرژی در بخش بعدی، آمده می‌شوند.

پاسخ‌های مناسب : حمل و نقل : قطار، هواپیما، اتوبوس، موتورسیکلت، اتومبیل و ... (بنزین، گازوئیل)

گرم کردن ساختمان‌ها : بخاری نفتی، بخاری گازی، شوفاز، بخاری برقی، شومینه و ... (نفت، گاز و برق)

کشاورزی : تراکتور، کمباین، ماشین آبیاری، ماشین‌های علف‌چینی و ... (گازوئیل، نفت و گاز)

وسایل خانگی : ماشین لباسشویی، تلویزیون، آبمیوه‌گیری، جاروبرقی، آسانسور و کولر و ... (برق)

- کارخانه‌ها : تهويه هوا، موتورها و ماشین‌آلات کارخانه، دستگاه‌های متحرک کارخانه برای بسته‌بندی، ذوب فلزات و ... (برق، نفت، گاز، گازوئیل، زغال‌سنگ)

از این فعالیت داشنآموزان باید نتیجه بگیرند که بیشتر انرژی مورد استفاده ما شامل

الف) نفت و گاز و گازوئیل و بنزین ب) انرژی برق (الکتریکی) است.

وقتی دانشآموزان به این پاسخ رسیدند به آنها بگویید که به مورد الف یعنی نفت و مشتقات آن «سوخت‌های فسیلی» می‌گویند و شما با انجام این فعالیت بی بیرید که بیشترین انرژی مورد استفاده ما در زندگی امروز از طریق سوخت‌های فسیلی تأمین می‌شود.

- سپس نمودار دایره‌ای صفحه ۳۶ کتاب را با کمک خود آنها برایشان توضیح دهید. سه گروه عده انرژی یعنی سوخت‌های فسیلی، انرژی‌های نو و انرژی هسته‌ای را به آنها شان دهید و بگذارید اختلاف زیادی را که بین میزان مصرف این سه نوع در جهان امروز وجود دارد دریابند.

برای توضیح پیدایش نفت و گاز می‌توانید از داستان‌هایی که در این مورد وجود دارد استفاده کنید و با ترسیم لایه‌های مختلف در تابلوی کلاس مفاهیم سوخت‌های فسیلی را ساده‌تر تفهیم کنید. البته دانشآموزان در سال‌های گذشته نیز در درس علوم تا حدودی با این مفاهیم آشنایی پیدا کرده‌اند.

سپس ادامه دهید: بچه‌ها در فعالیتی که انجام دادید پس از سوخت‌های فسیلی به انرژی الکتریکی یا برق هم اشاره کردید. انرژی الکتریکی از کجا می‌آید و چگونه تولید می‌شود؟ دانشآموزان را هدایت کنید و نتیجه بگیرید که ما انرژی الکتریکی را از نیروگاه‌های حرارتی یا آبی به دست می‌آوریم. (البته ما می‌توانیم از انرژی‌های دیگر مثل اتمی، جزر و مد ... نیز برق تولید کنیم اما چون فعلاً در کشور ما عمدتاً از این دو شکل استفاده می‌شود به آن بسنده می‌کنیم).

قبل از توضیح، از بچه‌ها بخواهید فعالیت ۲ و ۳ را با همفکری یکدیگر انجام دهند و شما پاسخ‌های آنها را تکمیل کنید. دانشآموزان با تکیه بر اطلاعات قبلی جغرافیایی خود نتیجه می‌گیرند که قسمت اعظم ایران در ناحیه خشک قرار دارد و لذا ما رودهای دائمی و پرآب نداریم و جزء کشورهای کم باران هستیم.

از دانشآموزان بخواهید برق آبی و حرارتی را مقایسه کنند و توضیح دهید چرا استفاده از برق آبی برای حفظ محیط زیست بهتر است. آنگاه از آنها بخواهید به نمودار میزان مصرف برق آبی و برق حرارتی در کشور ما توجه کنند و آنها را حساس کنید که چقدر ما ازا نظر مشکل داریم زیرا مصرف بی‌رویه برق یعنی سوزاندن پیشتر نفت و گاز و آلوده‌تر کردن محیط زندگی.

- به منظور تدریس پراکندگی منابع نفت و گاز از نقشه‌های دیواری استفاده کنید. همچنین از دانشآموزان بخواهید روی نقشه‌های کتاب ابتدا جهت‌های اصلی (شمال و جنوب و شرق و غرب) و جهت‌های فرعی را مشخص کنند و بنویسند. از آنها بخواهید با توجه به راهنمای نقشه و علائمی که وجود دارد منابع نفتی و گازی را مشخص کنند. (برای مثال دور آنها خط بکشند و نام محل آنها را بگویند).

- بخش بعدی تدریس این درس مربوط به چالش‌های بین‌المللی انرژی در دنیا امروز و اهمیت آن است که یک موضوع تقریباً سیاسی، اقتصادی است.

بهترین شیوه برای این قسمت استفاده از «بحث گروهی» است. البته قبل از بحث گروهی، شما باید آمادگی لازم را در کلاس ایجاد کنید. با استفاده از روش پرسش و پاسخ اهمیت صادرات و واردات نفت و گاز را برای کشورهای صادرکننده (که متکی بر پول نفت هستند) و کشورهای واردکننده (که نیازمند انرژی برای ادامه تولیدات خود) می‌باشند توضیح دهید. سپس آنها را به چند گروه تقسیم کنید، محورهایی بحث یا سوالات بحث را که در فعالیت ۴ آمده روی تابلو بنویسید. از گروه‌ها بخواهید با یکدیگر مشورت و همفکری کنند. سپس نمایندگان هر گروه درباره هر یک از محورهای بحث مثلاً این که چرا ایران باید تلاش کند به صادرات نفت وابسته نباشد و ... توضیحاتی بدهد و نماینده گروه دیگر موافقت یا مخالفت خود را با دلیل در مورد توضیحات آن گروه اعلام کند. سعی کنید طوری دانشآموزان را هدایت کنید که پاسخ‌های طوطی وار و کلیشه‌ای به موضوعات ندهند. فکر کنند و حتی اگر در جاهایی نظر مخالف دارند، نظرات خود را آزادانه بیان کنند.

- در پایان درس ۷ یک فعالیت خارج از کلاس طراحی شده است. یعنی فعالیت ۵ که بهتر است جهت آمادگی دانشآموزان برای درس بعد از آنها بخواهید این فعالیت را همراه با فعالیت ۴ درس بعدی یعنی درس ۸ انجام دهند. دانشآموزان را راهنمایی کنید از والدین خود بپرسند سوخت گاز و پخت و پز داخل منزل آنها چیست؟ و چگونه به دست آنها می‌رسد؟ آیا لوله کشی گاز است؟ آیا از جایگاه فروش نفت خریداری می‌کنند؟ میزان مصرف چگونه تعیین می‌شود؟ آیا کنتور گاز وجود دارد؟ پول چگونه پرداخت می‌شود؟ در ازای قبض یا به صورت نقدی؟ از دانشآموزان بخواهید روی یک کاغذ چند سؤال برای مصاحبه با یکی دو نفر از افراد سالماند فامیل بنویسند و از آنها بپرسند اولاً از چه وسایلی استفاده نمی‌کرده‌اند که امروزه به وفور وجود دارد. افراد سالماند ممکن است به برخی وسایل برقی پلویز و ماشین لباسشویی و ماشین ظرفشویی و مانند آن اشاره کنند. در این بخش، بهتر است با کمک دانشآموزان یک فرم مصاحبه طراحی کنید که همه براساس این فرم عمل کنند.

نمونه فرم مصاحبه با افراد سالماند فامیل	
پاسخ	سؤال
	۱- شما چند سال دارید؟
	۲- کدام وسایل خانگی امروز در زمان شما بوده یا از آنها استفاده نمی‌کردید؟
	۳- پخت و پز امروز با پخت و پز زمان شما چه فرقی دارد؟
	۴- گرم کردن خانه‌ها در امروز با زمان شما چه فرقی دارد؟
	۵- به نظر شما مصرف سوخت و برق نسبت به گذشته بیشتر شده است؟ چرا؟

در جلسهٔ بعد فرم‌های مصاحبه را که توسط دانشآموزان تکمیل شده‌اند، تحویل بگیرید و آنها را بررسی کنید و نتیجه را در پوشۀ کار قرار دهید.

درس ۸

انرژی را بهتر مصرف کنیم

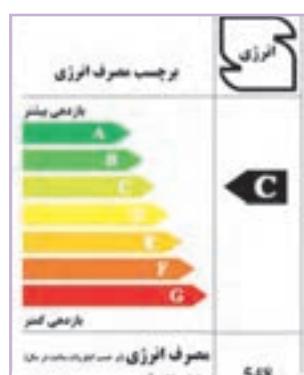
- برای شروع می‌توانید از دانشآموزان بخواهید دوباره به نمودار گروه‌های عمدۀ انرژی توجه کنند. اکنون فرق سوخت‌های فسیلی با انرژی‌های نو را برای آنها بگویید. اگر دانشآموزان وسایلی مانند اسباب بازی‌های نوری یا ماشین حساب دارند از آنها بخواهید به کلاس بیاورند و آنها را با وسایلی که با باتری کار می‌کنند، مقایسه کنند.

- از دانشآموزان بخواهید فعالیت ۲ را که کاربرگه شماره ۱۱ کتاب کار است و جنبه مقایسه دارد در کلاس انجام دهند.

مزایا	معایب	
آلودگی ندارد، تمام نمی‌شود و قابل تجدید است.	هزینه تحقیقات و وسائل نصب آن گران است.	خورشیدی
ارزان است.	موجب آلودگی محیط می‌شود. ذخیره آن تمام می‌شود و غیرقابل تجدید است.	گاز
تمام نمی‌شود و قابل تجدید است، آلودگی ندارد.	هزینه تحقیقات و وسائل نصب آن گران است.	باد
آلودگی ندارد. تمام نمی‌شود و قابل تجدید است.	هزینه تحقیقات و وسائل نصب آن گران است.	آب جاری
انرژی سیار زیادی تولید می‌کند.	ذخیره آن تمام می‌شود و غیرقابل تجدید است. زباله‌های اتمی برای محیط زیست خطرناک است.	انرژی هسته‌ای

- در صورتی که در مدرسه به اینترنت دسترسی دارید، به پایگاه اینترنی سایا، (سازمان بهره‌وری انرژی ایران) بروید. روی صفحه اصلی در بخش کودکان و نوجوانان جورچین، قصه و بازی‌های جالبی در مورد انرژی وجود دارد. ممکن است این فعالیت را در درس کار و فن آوری انجام دهید و بی‌گیری نمایید.
- از دانشآموزان بخواهید اخبار مربوط به انرژی را در روزنامه‌ها و مجلات بیابند. آنها را به تابلو نصب کنید و از آنها سؤال کنید از مصاحبه‌ای که با افراد سالخورده درباره مصرف انرژی انجام دادند چه نتیجه‌ای گرفته‌اند؟ قبل از اینکه نکات مربوط به مصرف بهینه سوخت‌های فسیلی و برق را تدریس کنید به بچه‌ها بگویید فرض کنند در موقعیت یکی از مسئولین اداره برق یا گاز قرار دارید و می‌خواهید توصیه‌هایی به مردم درباره مصرف صحیح بکنید چه خواهد گفت؟ همفکری کنید و روی یک کاغذ بنویسید.

بروشور برچسب انرژی را به کلاس ببرید و به آنها نشان بدهید. سپس بگویید به منزل بروند و به وسائلی که در خانه دارند مثل یخچال، ماشین لباسشویی، اتومبیل و ... دقت کنند. و بینند آیا بر روی آنها چنین برچسبی مشاهده می‌کنند؟ اگر بله یادداشت کنند که فلش مقابله آن برچسب چه رنگی است و چه حرفی را نشان می‌دهد؟ C، D، E، F و ... ؟ شکل آن را نقاشی کنند و به کلاس بیاورند. به آنها آموزش دهید که چگونه برچسب انرژی به ما کمک می‌کند بفهمیم آیا این وسیله بر مصرف است یا کم مصرف؟

- به عنوان فعالیت خارج از کلاس فعالیت‌های شماره ۵ و ۶ مبتنی بر مهارت‌های کاوشنگری، و مهارت‌های زندگی طراحی شده است. از دانشآموزان بخواهید یک هفته با همکاری خانواده، کارهایی برای مصرف بهینه انرژی انجام دهند. مثلاً لامپ کم مصرف بخرند. در یخچال را باز و بسته نکنند. لامپ‌های اضافی را خاموش کنند و مانند آن.

* برای جلب مشارکت والدین با خانواده‌ها گفت و گو کنید یا یاداشتی برای آنها بفرستید.

نکته: یکی از اهداف مهم این درس تغییر نگرش و باور و رفتار دانشآموزان در مورد مصرف صحیح انرژی است. توصیه می‌شود به این هدف در فرایند آموزش توجه و دقت بیشتری داشته باشد تا در خلال فعالیت‌های آموزشی، مطمئن شوید که دانشآموزان نسبت به اتلاف یا هدر دادن انرژی حساس‌تر شده‌اند. این کار را در طی سال تحصیلی انجام دهید و منحصر به یک یا دو جلسه آموزشی نکنید.

دانشآموزان باید به کمک بزرگ‌ترها قبض دو نوبت گاز و برق خانه‌اشان را بخواهند. یا اجازه دهید قبض‌ها را به کلاس بیاورند و باهم مقایسه کنند. به آنها نشان دهید چگونه مصرف زیاد علاوه بر تأثیرات منفی بر محیط زیست، موجب بالا رفتن هزینه خانواده می‌شود.

- درس را با فعالیت ۷ که ممکن است در کلاس یا خارج از مدرسه انجام شود به اتمام برسانید. فعالیت ۷ در واقع به منظور خلاقیت بچه‌ها طراحی شده است. انتظار نمی‌رود که همه دانشآموزان یکسان یا به‌طور مناسب به این فعالیت پاسخ دهنند. اما عموماً بچه‌هایی که خلاقیت بیشتری دارند ممکن است تصورات عجیب و غریب و جالبی درباره زندگی با انرژی‌های نو در آینده داشته باشند. دانشآموزان را آزاد بگذارید. اگر عده‌ای نمی‌توانند خوب تصورات خودشان را بنویسند به منظور رعایت تفاوت‌های فردی اجازه دهید شفاهایاً بیان کنند یا در قالب نقاشی، مدل و سایر روش‌ها، ایده‌های خود را بیان کنند.

محورها و ابزارهای ارزشیابی: برای تعیین محورهای ارزشیابی از این فصل به اهداف و انتظارات یادگیری این فصل (مندرج در جدول ابتدای این بخش) توجه نمایید و کلیه فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس دانشآموز را درنظر بگیرید.

نمونه ابزارهای ارزشیابی از این فصل:

- ارزشیابی از طریق برگه اظهارنظر خانواده
- برگه خودارزیابی که توسط معلم طراحی و به دانشآموزان داده می‌شود.
- انجام کاربرگه‌های فعالیت
- آزمون کتبی و پرسش‌های شفاهی
- فهرست مشاهدات از انجام فعالیت‌های کلاسی فردی و گروهی
- فهرست بررسی کارهای تحقیقی محله مانند مصاحبه.

معرفی منابع برای مطالعه

۱- انرژی جایگزین، راهنمای آسان درباره فناوری انرژی آینده، تألیف مارک والیزیوچ ترجمه فرزاد هراتی، انتشارات به تدبیر

۱۳۸۴

۲- سایت سازمان بهره‌وری انرژی ایران www.saba.org

۳- سایت سازمان انرژی‌های نو ایران www.suna.org.

۴- طرح جامع آموزش مادران در مدیریت مصرف انرژی الکترونیکی، شرکت برق منطقه‌ای اصفهان

۵- آموزش بهینه‌سازی مصرف انرژی در مدارس، وزارت نیرو سازمان بهره‌وری انرژی ایران سایه

۶- آب، باد، انرژی خورشیدی، نفت و گاز، امیر صالحی طالقانی، انتشارات افق (مناسب برای دانشآموزان) ۱۳۸۴

۷- مجموعه انرژی‌های نو، محمود سالک، انتشارات پیدایش ۱۳۷۹ (مناسب برای دانشآموزان)

- ۸- انرژی و منابع آن، اسفنديار معتمدی، انتشارات مدرسه (مناسب برای دانشآموزان)
- ۹- کتاب‌های سبز، بچه‌ها و حفظ محیط زیست، انرژی‌های نو، ناچل‌هاوکس ترجمه شهرزاد فتوحی، شرکت انتشارات فنی ایران ۱۳۸۳ (مناسب برای دانشآموزان)

دانستنی‌های معلم

منابع و ذخایر :

منبع اصلی و اولیه انرژی زمین، تابش خورشیدی است. حاصل جمع تمام اجزای ترکیب شونده محیط شامل ماده و انرژی و اشیاء زنده و غیرزنده را ذخیره کل می‌گویند.

اما انسان به درصد عظیمی از کل ذخایر ماده و انرژی نمی‌تواند دست یابد. منبع یک مفهوم فرهنگی است و ذخیره وقتی به منبع تبدیل شود که مردم با شرایط تکنولوژی آن روز بتوانند برای رفع نیازهای خود از آن استفاده کنند. سنگ چخماق یک منبع مهم در عصر حجر بود اما دو هزارسال است که دیگر استفاده‌ای از آن نمی‌شود. از این‌رو منابع بخشی از ذخایر هستند که تحت شرایط اقتصادی، فنی و اجتماعی خاص مورد استفاده قرار می‌گیرند.

منابع تجدیدپذیر و غیرقابل تجدید :

منابع تجدیدناپذیر چنان کنده تشکیل می‌شوند که امکان استفاده مجدد از آنها بسیار ناچیز است. برای مثال، منابع مس یا سوخت‌های فسیلی.

منابع تجدیدپذیر خود به دو گروه تقسیم می‌شوند : برخی مانند آب و باد تحت تأثیر عمل انسان‌ها نیستند. اما برخی مانند جنگل‌ها به شدت تحت تأثیر عمل انسان هستند و اگرچه تجدیدپذیر هستند اما ممکن است توسط انسان‌ها به کلی نابود شوند.

فصل ۵ : شکوفایی علوم و فنون پس از ظهر اسلام

درس ۱۰ : چه عواملی موجب گسترش علوم و فنون در دوره اسلامی شدند؟	درس ۹ : پیشرفت‌های علمی مسلمانان		
تحول، پیشرفت و تداوم، علت‌ها و معلول‌ها میراث فرهنگی پراکندگی	مفاهیم کلیدی	زمان، تداوم و تغییر فرهنگ و هویت فضا و مکان	حوزه‌های موضوعی
مهارت‌های کاوشگری : کاوش و بررسی، خلاقیت، مشارکت، واکنش فردی و اظهارنظر، برقراری ارتباط ارزش‌ها و نگرش‌ها : میهمان‌دوستی، احساس تعلق و تمایل نسبت به مفاسخ و دستاوردهای مسلمانان ایرانی در دوره اسلامی			
اهداف کلی : هدف شماره ۱۱ جدول اهداف انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانشآموزان با یادگیری این درس بتوانند: روابط علت و معلولی پیشرفت‌های مسلمانان را در دوره اسلامی بیان کنند و نشان دهند. درباره یکی از مفاسخ مسلمان و آثار اوی از منابع مختلف، اطلاعاتی گردآوری کنند. مفاسخ علمی - فرهنگی دوره اسلامی و آثار آنها را در قالب روزنامه‌دیواری، پوستر و امثال‌هم به نمایش بگذارند. خط زمان را بخوانند و بتوانند آثار یا مفاسخ یک مقطع زمانی را با توجه به «قرن» نیمة اول، نیمة دوم و ... روی خط زمان بخوانند یا قرار دهند. روی نقشه مسیرهای اصلی گسترش اسلام را نشان دهند و معین کنند.			

فصل در یک نگاه

پس از ظهر اسلام، مسلمانان پیشرفت‌های علمی، فرهنگی و هنری زیادی داشتند و آثار مهمی از خود بر جای گذاشتند که تا قرن‌ها مورد استفاده مغرب زمین بوده است. قرن‌های سوم تا پنجم هجری اوج این تکاپوهای علمی مسلمانان است و نکته در خور توجه اینجاست که در این دوره ایرانیان مسلمان خدمات بزرگی به جهانیان ارائه نمودند و نقش و جایگاه ویژه‌ای در این شکوفایی علوم و فنون داشتند. متأسفانه به این موارد در آموزش تاریخ چندان توجه نشده است. در این فصل، دانشآموزان با گسترش اسلام، ظهر اسلامشمندان و اندیشمندان بر جستهٔ مسلمان و آثار آنها و علل و عوامل مربوط به رونق و شکوفایی علمی آشنا می‌شوند و اطلاعاتی درباره انواع مراکز علمی جهان اسلام کسب می‌کنند.
در این فصل همچنین مهارت‌های مربوط به خواندن «خط زمان» آموزش داده می‌شود.

مواد و وسائل لازم

کتاب درسی، کاربرگه‌های فعالیت، مجموعه کتاب‌های آموزشی مربوط به مفاسخ مسلمان و آثار آنها متناسب با سن مخاطبان، در صورت امکان عکس و اسلاید از آثار، مجسمه‌ها و تندیس‌های مفاسخ ...

۹ درس

پیشرفت‌های علمی مسلمانان

**مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری
پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:
(فضای طرح سؤال را به وجود بیاورید.)**

- مقدمه کتاب در این فصل، خود شروع مناسبی است برای آن که فضای طرح سؤال پدید آورید.
- برای شروع می‌توانید در صورت امکان تعدادی عکس و اسلاید از تنديس یا مجسمه مفاخر مسلمان که در موزه‌ها، پارک‌ها و فرهنگسراها نصب شده است به دانشآموزان نشان دهید و یا مجموعه کتاب‌های آموزشی را که درباره مفاخر مسلمان و آثار آنها نوشته شده است به کلاس ببرید^۱ و در بین بچه‌ها توزیع کنید و اجازه بدهید آنها را ورق بزنند و بپرسید چرا با گذشت سال‌های زیاد، (ذکر کنید بیش از ۱۰۰۰ سال) نام این افراد هنوز نزد ما زنده است؟ این افراد چه اختراتات و ابداعاتی داشته‌اند؟ و ...
- پس از ایجاد آمادگی به گسترش اسلام و علل و عوامل آن بپردازید. به عبارت دیگر اول پیشرفت‌ها و آثار و جلوه‌ها را آموخته دهید تا زمینه برای برداختن به علل و عوامل آماده شود.

به این منظور ابتدا فعالیت ۳ را انجام دهید. بچه‌ها را گروه‌بندی کنید. در صورتی که مدرسه شما به شبکه اینترنتی رشد دسترسی دارد بچه‌ها را هدایت کنید به داشتنامه رشد مراجعه کنند و اطلاعات مورد نیاز را از این داشتنامه استخراج کنند. در غیراین صورت کتاب‌های آموزشی درباره مفاخر را که به صورت مجموعه چاپ شده است و دایرةالمعارف‌های کودکان را به کلاس ببرید و از دانشآموزان هر گروه بخواهید درباره یکی از حکیمان مسلمان و آثار او اطلاعاتی جمع‌آوری کنند.

نکته: شما در هر فعالیت تحقیقی که به دانشآموزان واگذار می‌کنید باید حدود و دامنه تحقیق را مشخص کنید. متابع را معرفی کنید و حتی در اختیار آنها قرار دهید.

می‌توانید کارت‌هایی در اندازه یک صفحه درست کنید و آنها را بین دانشآموزان توزیع کنید.

۱- یکی از این مجموعه‌ها، مجموعه فرزانگان است که توسط انتشارات مدرسه به چاپ رسیده است.

نام شخصیت:
 زمان زندگی: قرن
 (بهطور تقریبی)
 آثار یا اختراعات:
 نکاتی درباره زندگی حکیم:

الزامی وجود ندارد که شما تنها به شخصیت‌هایی که در کتاب درسی به آنها اشاره شده بسنده کنید. شما می‌توانید از بچه‌ها بخواهید، شخصیت‌های علمی دیگری را شناسایی کنند.

پس از این که دانشآموزان فعالیت کاوشنگری را انجام دادند از گروه‌ها بخواهید کارت‌های خود را با هم رد و بدل کنند و هر گروه کارت گروه دیگر را مطالعه کند (در این بخش ممکن است از همتاسنجی استفاده کنیم و هر گروه براساس ملاک‌هایی که قبل‌اً برسر آنها توافق شده است، به گروه دیگر امتیاز بدهد). از فعالیت دانشآموزان در این بخش نتیجه‌گیری کنید: بچه‌ها این افراد عمدتاً

بین قرن اول تا قرن هفتم هجری زندگی می‌کردند. قرن هفتم هجری یا ششم هجری یعنی چه؟

در سال گذشته خواندید که مبدأ تاریخ ما مسلمانان، هجرت پیامبر اکرم (ص) از مکه به مدینه است. پس قرن سوم هجری یعنی ۳۰ سال پس از هجرت.

اکنون نقشه گسترش اسلام را بررسی می‌کنیم. در این مرحله نقشهٔ ص ۴۷ کتاب را آموزش دهید. بگذارید بچه‌ها خودشان با استفاده از رنگ‌ها قلمرو دین اسلام را تشخیص دهند و دنبال کنند. به مکه و مدینه به عنوان قلب یا مرکز اشاره کنید که از آنجا اسلام به نقاط دیگر پخش شده است. حدود تقریبی ایران، ترکیه و پاکستان و افغانستان را روی نقشه مشخص کنید. از بچه‌ها بخواهید فعالیت ۱ را انجام و پاسخ دهند که دین اسلام در قاره‌های آسیا، اروپا و افریقا گسترش یافته است. البته در آسیا و افریقا تعداد بیشتری از کشورها مسلمان هستند. در آسیا می‌توان به ایران، پاکستان، افغانستان، ترکیه، ترکمنستان، قرقاستان و در افریقا، لیبی، مصر، الجزایر، مراکش و در اروپا می‌توان به اسپانیا اشاره نمود.

جمع‌بندی کنید که سرزمین‌های اسلامی به کانون علمی جهان تبدیل شده بودند و در آن دوره در این قلمرو علوم و فنون شکوفا بود و رونق داشت و در سایر نقاط جهان چنین پدیده‌هایی مشاهده نمی‌شد.

● اکنون از دانشآموزان بخواهید متن صفحات ۵۰ – ۴۸ را بخوانند چند دقیقه به آنها فرصت بدهید البته آنها قبل‌اً از طریق فعالیت کاوشنگری با حکیمان مسلمان آشنا شدند. پس از خواندن متن دانشآموزان فعالیت (۲) الف را انجام می‌دهند.

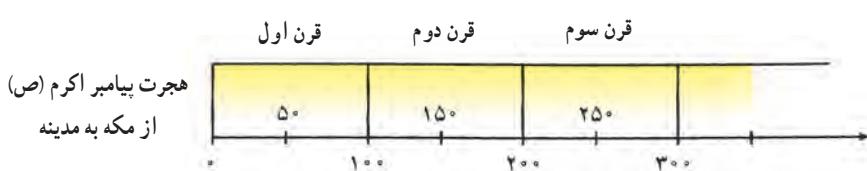
هدف از این فعالیت این است که دانشآموزان بی‌بینند که در گذشته علوم مختلف از وحدت خاصی برخوردار بودند. برای مثال ابوریحان بیرونی هم ریاضیدان، هم منجم و هم فیلسوف بوده و به تاریخ و جغرافیا نیز تسلط داشته است.

فعالیت ۲ ب – چون ملت‌هایی که به اسلام گرویده بودند همه عرب زبان نبودند. برای مطالعهٔ قرآن و سایر منابع، اقدام به آموختن زبان عربی می‌کردند. رفته رفته عربی زبان مشترک و علمی مسلمانان شد.

آموزش خط زمان و نمونه تمرین‌های مربوط به آن

در بخش اول (کلیات) این کتاب توضیح دادیم که چگونه مرحله به مرحله به دانش‌آموزان خط زمان و خواندن و استفاده از آن را بیاموزید. پس از آن که تمرینات مقدماتی را که در بخش اول گفته شد، انجام دادید، اکنون دانش‌آموزان برای فهمیدن و خواندن خط زمان آماده می‌شوند.

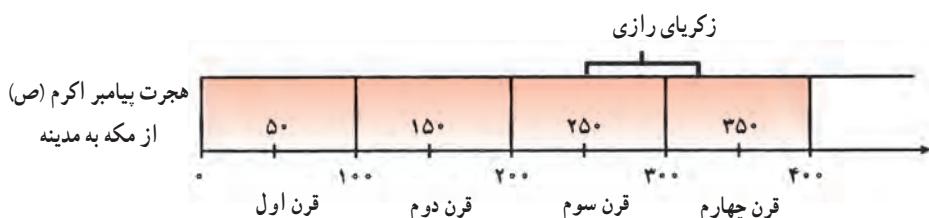
خط زمان را از روی کتاب تدریس کنید و یا روی تابلو کلاس ترسیم کنید. این خط زمان که براساس تقسیمات ۱۰۰ ساله ترسیم شده، قرن را نشان می‌دهد. ۲۵ سال نخست قرن را اوایل و ۲۵ سال پایانی را اواخر قرن می‌گویند و ۵۰ سال میانی را اواسط قرن. از سال یکم تا پنجماه، نیمة اول قرن و از پنجه و یکم تا صدم نیمة دوم قرن است. از دانش‌آموزان بخواهید هر قسمت را بشمارند که معادل یک قرن است. و هر بخش به دو ۵۰ سال یا نیمه تقسیم شده است.

لذا وقتی فردی در سال ۲۷۰ هجری زندگی می‌کرده یعنی در قرن سوم هجری.

از دانش‌آموزان بخواهید علاوه بر خواندن، موارد را روی خط زمان بگذارند.

برای مثال: زکریای رازی ۲۵۱-۳۱۳ هجری

پس زکریای رازی در قرن سوم تا چهارم هجری می‌زیسته است. (نیمة دوم قرن سوم تا نیمة اول قرن چهارم) برای آنکه دانش‌آموزان تمرینات خط زمان را به خوبی باد بگیرند، تمریناتی را طراحی کنید و به صورت پلی‌کپی در اختیار آنها قرار دهید. در این بخش نمونه‌هایی معرفی می‌شود.

نمونه (۱) کپی بگیرید و در اختیار دانش‌آموزان بگذارید.

۱- (الف) در چه قرنی زندگی می‌کرده است؟

۲- بنای (ب) در چه قرنی ساخته شده است؟

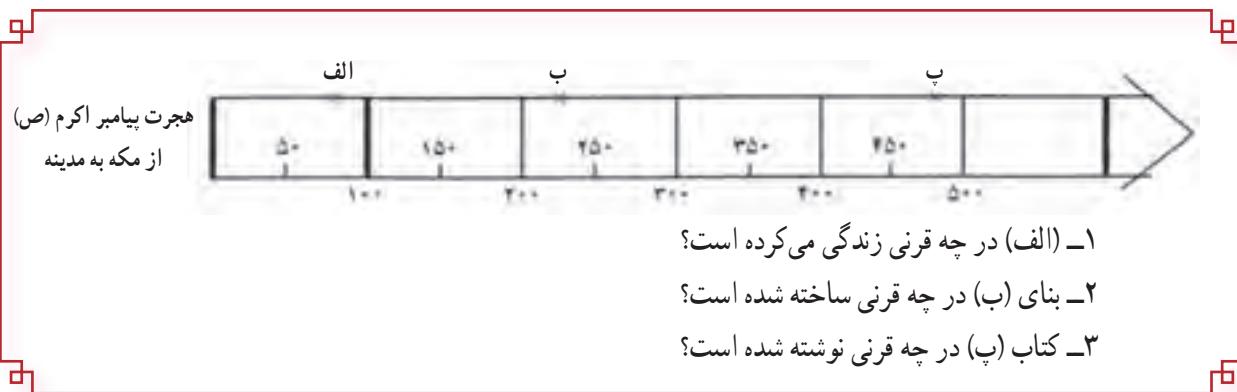
۳- کتاب (ب) در چه قرنی نوشته شده است؟

پاسخ (۲) (در قرن پنجم هجری)

پاسخ (۱) (قرن دوم هجری)

پاسخ (۳) (قرن چهارم هجری)

نمونه (۲) کی بگیرید و در اختیار دانش آموزان بگذارید.

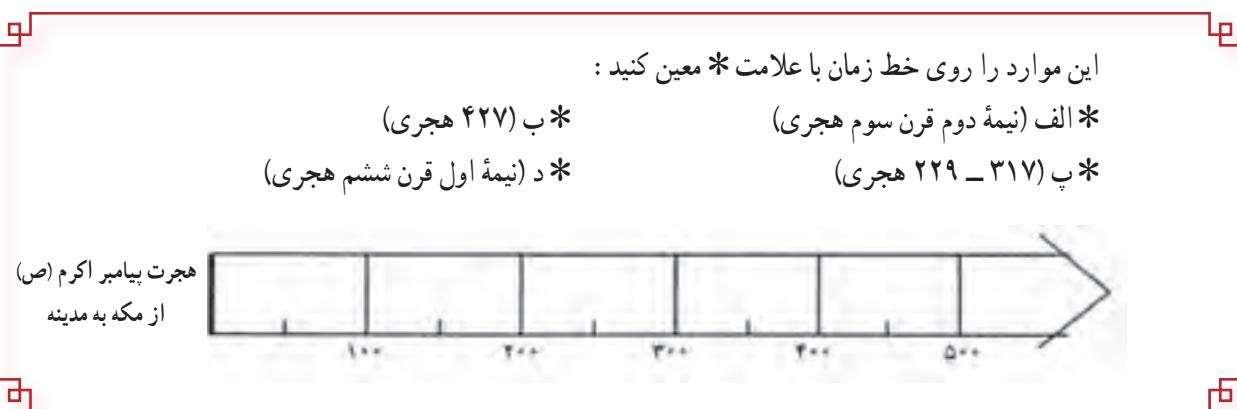

پاسخ (۱) (نیمة دوم قرن اول هجری)

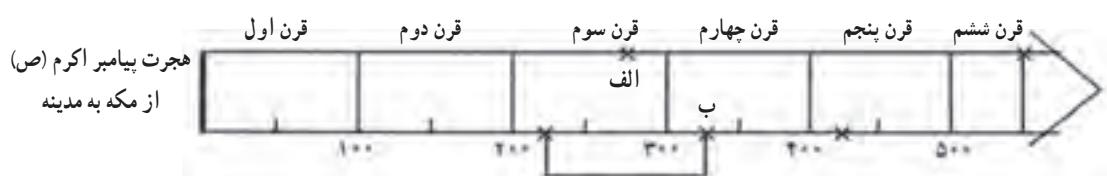
پاسخ (۲) (نیمة اول قرن سوم هجری)

پاسخ (۳) (نیمة دوم قرن پنجم هجری)

نمونه (۳) کی بگیرید و در اختیار دانش آموزان بگذارید.

پاسخ صحیح :

درس

چه عواملی موجب گسترش علوم و فنون در دوره اسلامی شدند؟

● همان‌طور که در نمودار ۲ در بخش اول کتاب ملاحظه کردید، یکی از مفاهیم کلیدی در آموزش تاریخ علت‌ها و معلول‌ها است. باید دانش‌آموزان دریابند که هر رویداد تاریخی علل و عواملی دارد. ابتدا با ذکر چند مثال مفهوم علت و معلول را برای آنها روشن سازید. دانش‌آموزان در درس گذشته با معلول آشنا شده‌اند و فهمیده‌اند که در دوره اسلامی علوم و فنون گسترش یافتد و اطلاعاتی نیز درباره برخی آثار و دانشمندان این دوره کسب کرده‌اند. معلول را روی تخته بنویسید. می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید به‌طور گروهی یا انفرادی از روی درس یک بار بخوانند. اطلاعات متن کتاب در اینجا خود یک منبع کاوشگری محسوب می‌شود.

سپس از گروه‌ها بخواهید علل را مختصراً بازگو کنند و شما گفته‌های آنان را تکمیل کنید پس از این که نتیجه گرفتید در این پیشرفت‌ها علل و عوامل مختلفی نقش داشته‌اند، برای مثال تعالیم دین اسلام و نیازهای جدید جوامع مسلمان و ... کاغذسازی وغیره از دانش‌آموزان بخواهید کاربرگه شماره ۱۳ را که همان نمودار علت و معلول است تکمیل کنند.

در پایان این درس توجه دانش‌آموزان را به این نکته جلب کنید که دوره‌ای که مسلمانان به چنین پیشرفت‌هایی دست یافته بودند مردم اروپا در دوره تاریکی به‌سر می‌بردند.

فعالیت ۵ به عنوان یک فعالیت خارج از کلاس و تکمیل کننده فعالیت کاوشگری درس قبل طراحی شده است. دانش‌آموزان پس از تحقیق درباره دانشمندان و حکیمان، مطالب جمع‌آوری شده را در قالب روزنامه دیواری می‌ریزند و یافته‌های خود را بر روی آن نمایش می‌دهند. نمایشگاهی از آثار دانش‌آموزان در کلاس یا مدرسه ترتیب دهید.

● محورها و ابزارهای ارزشیابی : به منظور ارزشیابی از این فصل، اهداف و انتظارات یادگیری این فصل (مندرج در جدول فصل ۵) را به دقت مطالعه کنید و همه فعالیت‌های داخل و خارج کلاس دانش‌آموزان را در نظر بگیرید.

نمونه ابزارهای ارزشیابی

– آزمون کتبی عینی و تشریحی

– فهرست بررسی کار تحقیقی دانش‌آموزان که در آن ملاک‌های ارزیابی مشخص شده باشد. (فعالیت تحقیق درباره دانشمندان و مفاخر و درست کردن روزنامه دیواری و ترتیب دادن نمایشگاه)

– کاربرگه‌های فعالیت

– کاربرگه‌های مربوط به ترسیم و خواندن خط زمان

معرفی منابع برای مطالعه

- ۱- علی اکبر، ولایتی، پویایی فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه ۱۳۸۲
- ۲- عبدالحسین زرین کوب، کارنامه اسلام، تهران، انتشارات امیرکبیر
- ۳- علی اکبر، ولایتی، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی^۴ جلد، دفتر انتشارات فرهنگ اسلامی
- ۴- مرتضی، مطهری، خدمات متقابل اسلام و ایران، انتشارات صدرا، پایگاه جامع استاد شهید مرتضی مطهری
<http://mortezamotahari.com>
- ۵- مجموعه فرزانگان، انتشارات مدرسه (مناسب برای دانشآموزان)
- ۶- حسین سیدی، تمدن اسلامی، انتشارات مدرسه (مناسب برای دانشآموزان) ۱۳۸۸

دانستنی‌های معلم

عصر تاریکی : مورخان اروپایی فاصله زمانی ۴۷۶ تا ۱۴۵۳ میلادی را قرون وسطی نامیده‌اند. سال ۴۷۶ میلادی سال سقوط روم غربی به دست اقوام ژرمون و سال ۱۴۵۳ میلادی سال فتح قسطنطینیه (پایتخت روم شرقی) به دست ترکان عثمانی است. در این دوره اروپا در دوره تاریکی و عقب‌ماندگی به سر می‌برده است و به علت حاکمیت کلیسا بر جوامع غربی و نظام فئودالیسم (ارباب و رعیتی) با علم و دانش و دانشمندان مخالفت‌های شدیدی تا حد مجازات عالمان، صورت می‌گرفته است.

نهضت ترجمه : برخی از ملت‌هایی که عرب زبان نبوده و به اسلام گرویده بودند، برای مطالعه قرآن و منابع و متون اسلامی به آموختن عربی اقدام می‌کردند. به تدریج زبان عربی زبان مشترک علمی مسلمانان شد. این نکته برخی پژوهشگران معاصر را به اشتباہ دچار کرده است زیرا آنها تصویر می‌کنند چون منابع و آثار دانشمندان مسلمان به زبان عربی نوشته شده است، پس نویسنده‌گان آنها عرب بودند. در حالی که اینطور نیست.

از فواید عصر فتوحات اسلامی، رویارویی فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلفی بود که در سایه آمیختگی آنها فرهنگ و تمدن اسلامی شکل گرفت.

در قرون اولیه هجری و از زمان نخستین خلفای عباسی مخصوصاً هارون الرشید و فرزندان او نهضت گسترده ترجمه راه افتاد و هیأت‌هایی برای جمع‌آوری کتب و رسالات قدیمه یونانی راهی روم، هند، چین، مرو و بلخ شدند و مراکز ترجمه در بسیاری از شهرهای معتبر مثل جندی‌شاپور و بغداد دایر شد و به ترجمه اسناد یونانی پرداخت و علمای اسلامی حتی موجبات احیای علوم یونانی را فراهم کردند. ابن مقنع (وفات ۱۴۱ هجری) از مشهورترین مترجمانی است که آثار زیادی را از زبان پهلوی به عربی ترجمه کرد. از جمله کلیله و دمنه، خدای نامه کتاب تاج.

کاغذسازی : کاغذ از مهم‌ترین عوامل گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی بود. در آن دوران تهیه کاغذ زحمت و هزینه‌ای گراف داشت. دکتر عبدالحسین زرین کوب درباره تأثیر کاغذ می‌گوید : رواج صنعت کاغذ مخصوصاً از اسباب عمده رواج علم و معرفت شد هنوز قرن اول هجری تمام نشده بود که مسلمانان صنعت کاغذ را از مواراء النهر به بلاد عرب زبان برند. در قرن دوم هم بغداد کارخانه کاغذسازی داشت و هم مصر. (کارنامه اسلام)

۶ : سفری به اصفهان

درس ۱۲ : چرا فرهنگ و هنر در دوره صفویه شکوفا شد؟	درس ۱۱ : اصفهان، نصف جهان
تحول، پیشرفت و تداوم، علت‌ها و معلول‌ها شواهد و مدارک میراث فرهنگی پرآندگی	مغایم کلیدی
مهارت‌های کاوشگری: کاوش و بررسی، خلاقیت، مشارکت، واکنش فردی و اظهارنظر، برقراری ارتباط ارزش‌ها و نگرش‌ها: میهن‌دوستی، احساس تعلق نسبت به میراث فرهنگی هنری کشور و حفاظت از آنها	
اهداف کلی: هدف شماره ۱۰ جدول اهداف انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانشآموزان با یادگیری این درس بتوانند: روی نقشه گردشگری موقعیت مکان‌های تاریخی، مهمانسرا و... را بیابند و مشخص کنند.مدارک و شواهد تاریخی را بررسی و مقایسه کنند.خط زمان را بخوانند یا مواردی را روی آن بگذارند.برای یک دوست فرضی درباره اصفهان کارت پستالی درست کنند.علل رونق هنر و معماری در دوره صفویه را روی یک نمودار علت و معلول نشان دهند.	

فصل در یک نگاه

شهر اصفهان یکی از شهرهای جاذب گردشگری در ایران است که به واسطه وجود مکان‌های تاریخی و معماری و دیدنی سالیانه پذیرای هزاران نفر گردشگر ایرانی و خارجی است. اصفهان یک موزه شهر است و بسیاری از آثار آن ثبت جهانی شده و میراث فرهنگی جهانی محسوب می‌گردد.

در این فصل، ابتدا دانشآموزان از طریق بررسی و دقت در شواهد و مدارک تاریخی و همچنین مکان‌یابی و موقعیت‌یابی اماکن با چند اثر مهم تاریخی این شهر آشنا می‌شوند و همچنین نحوه استفاده از نقشه‌های گردشگری را یاد می‌گیرند آنها علل و عوامل تاریخی شکوفایی معماری و هنر در دوره صفویه را بررسی می‌کنند و از این طریق با بردهایی از تاریخ کشور آشنا می‌شوند.

مواد و وسائل لازم

کتاب درسی، کاربرگه‌های شماره ۱۴، ۱۵ و ۱۶، نقشه اصفهان (گردشگری)، تصاویر زیبا از اماکن دیدنی اصفهان. (اسلاید و عکس و فیلم) نقشه‌های گردشگری شهر با منطقه محل زندگی دانشآموز

درس

اصفهان، نصف جهان

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری
پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:
(فضای طرح سؤال را به وجود بیاورید.)

از بچه‌ها بپرسید کدام یک تا به حال به اصفهان سفر کرده‌اند و اگر کسی داوطلب نبود خود معلم محترم خاطره‌ای از سفرش به اصفهان بازگو کند.

- نمایش تعدادی عکس و اسلاید از شهر اصفهان نیز شروع خوبی برای درس و طرح سؤال است.
- یکی از فعالیت‌های مهم در این بخش آشنایی با نقشه و نقشه‌خوانی است.

با نگاه کردن دقیق به نقشه ایران از دانشآموزان بخواهیم موقعیت جغرافیایی اصفهان را در سطح کشور ایران پیدا نمایند و سپس به نقشه گردشگری شهر اصفهان توجه کرده و فعالیت ۱ و ۲ را انجام دهند.

در فعالیت شماره ۱ از دانشآموزان بخواهید اماکن تاریخی و دیدنی اصفهان را روی نقشه پیدا کرده و آنها را فهرست کنند.
پاسخ فعالیت (۱) : دانشآموزان می‌توانند به مسجد شیخ لطف الله، مسجد امام، کاخ چهلستون و عالی قاپو، موزه هنرهای معاصر، موزه تاریخ طبیعی اصفهان، بازار قیصریه، عمارت هشت بهشت و ... اشاره کنند.

اجازه بدھید بچه‌ها خوب نقشه را بررسی کنند و اطلاعاتی از آن بیرون بیاورند.

پاسخ فعالیت (۲)

- ۱- هتل آپارتمان مهر
- ۲- هتل آپارتمان هشت بهشت و ...

▪ به دانشآموزان بگویید که نقشه در هنگام سفر چه کمک‌هایی به ما می‌کند. اکنون در صورت امکان نقشه گردشگری شهر محل زندگی خودتان را به کلاس ببرید. (در چند نسخه تهیه شود و در اختیار گروه‌های دانشآموزان قرار دهید تا اماکن تاریخی و دیدنی شهر خود را شناسایی کنند).

▪ سپس نوبت به بررسی شواهد و مدارک می‌رسد از دانشآموزان بخواهید تصویر صفحه ۶۰ و نقشه صفحه ۵۹ را به دقت مشاهده کنند و سپس بگویند که هر کدام از این مکان‌ها (کاخ، مسجد، بازار و میدان) در زمان صفویه چه کاربردی داشته و چرا این اماکن همه در یک مجموعه جمع شده‌اند.

توضیح دهید که میدان نقش جهان در آن زمان کاربردهای فراوانی داشته مثلاً در آن جشن‌ها، مراسم رژه و بازی چوگان اجرا می‌شده و از طرفی از سوی ایوان کاخ عالی قاپو همه قسمت‌های میدان قابل مشاهده بود. (توسط شاه و درباریان از سوی دیگر در شمال میدان بازار قیصریه برای رفع نیازهای اقتصادی مردم طراحی شده بود).

در شرق میدان، مسجد شیخ لطف الله، مسجد مخصوص خانواده شاه و درباریان بود که با آن کاشی کاری بی‌نظیر و زیبادیده می‌شود.

در غرب میدان، کاخ عالی قاپو دیده می‌شود که شاهان صفوی در این مکان به امور کشور می‌پرداختند و در تالارهای آن از میهمانان داخلی و خارجی پذیرایی می‌کردند.
در جنوب میدان مسجد امام به عنوان بزرگ‌ترین مسجد (مسجد شاه سابق) شهر اصفهان مرکز اعمال دینی و مراسم بزرگ مذهبی بوده است.

فعالیت شماره ۳ : از دانشآموزان بخواهید تفاوت دو مسجد امام و شیخ لطف الله را بگویند.

بدیهی است برای پاسخ به تصاویر صفحه ۶۱ مراجعه نموده تا بتوانند پاسخ دهنند.

موارد تفاوت عبارتست از بزرگ‌تر بودن مسجد امام، داشتن چهار ایوان و چهار گلدهسته. استفاده عموم مردم از مسجد امام، مسجد شیخ لطف الله، مناره یا گلدهسته ندارد.

فعالیت شماره ۴ : دانشآموزان با توجه به متن کتاب به فنون، معماری، کاشی‌کاری، خوش‌نویسی، گچ‌بری، کنده‌کاری روی سنگ (حجاری) (نقاشی مینیاتور، خاتم‌کاری) و نظایر آن اشاره می‌کنند.

فعالیت شماره ۵ : این فعالیت به منظور پرورش خلاقیت دانشآموزان طراحی شده است. از دانشآموزان بخواهید با نقاشی یا طراحی یکی از مکان‌های تاریخی و توضیحی در مورد سابقه آن مکان، کارت پستالی درست نموده و برای دوست خود ارسال نمایند. آنها باید با چند جمله و عبارت صحیح و زیبا دوست خود را به دیدن اصفهان دعوت کنند. کارت پستال‌ها را در پوشه کار قرار دهید. این فعالیت جنبه هنری و خلاقیتی دارد.

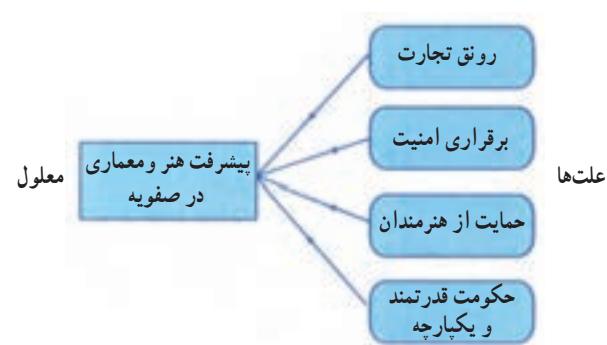
نکته: یکی از اهداف اصلی این درس توجه و ترغیب دانشآموزان به دققت در آثار تاریخی و مشاهده دقیق آنها است. شمامی توانید با بردن عکس و اسلاید از آثار تاریخی محل زندگی دانشآموز و طرح سؤال، تمرینات بیشتری درباره دققت در آثار تاریخی انجام دهید.

نکته: در پاسخ به این سؤال که چطور در آن زمان چنین مناره‌های مرتفعی می‌ساختند بگویید: از داخل مناره‌ها چوب بسته‌هایی عبور می‌داند و روی آن می‌ایستادند تا بقیه برج را بسازند. روش دیگر خاکریز بود که باریختن خاک یا کاه روی آن می‌ایستادند و مناره را می‌ساختند.

درس ۱۲

چرا فرهنگ و هنر در دوره صفویه شکوفا شد؟

برای شروع درس بهتر است مروری بر جلوه‌های فرهنگی و آثار تاریخی که در درس گذشته با آن آشنا شدند داشته باشید. با استفاده از خط زمان صفحه ۶۴ درباره ظهور این شکوفایی بیشتر توضیح دهید.

بحث گسترش هنر و معماری در عصر صفویه را با توجه به روابط علت و معلولی تدریس می‌نماییم ابتدا دانش آموزان به صورت گروههایی درآمده و متن را می‌خوانند سپس علل پیشرفت این دوره را هر گروه برای بقیه توضیح داده و راجع به آن بحث می‌کنند.

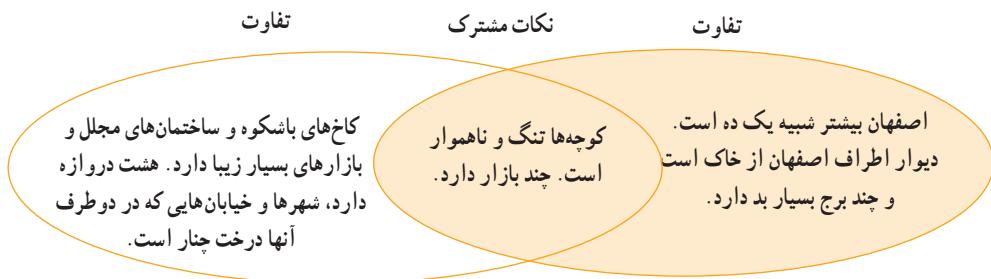
حال با انجام فعالیت شماره ۲ با همکری یکدیگر آنها را روی تابلو رسم نمایید.

با توجه به متن صفحه ۶۶ و با ارجاع دادن دانش آموزان به طور داوطلبانه به کتابخانه می‌توان با مطالعه برخی سفرنامه‌های سیاحان یا خلاصه‌ای از مطالب یادداشت شده در مورد سفر به اصفهان را در کلاس ارائه داد.

کاربرگه ۱۵

- ۱- با انعکاس تصویر ۲۰ ستون از کاخ بر سطح آب، این کاخ به صورت ۴۰ ستون خودنمایی می‌کند.
- ۲- در کاشی کاری‌های کاخ‌ها و مساجد، آیات قرآن، دعاها، نام امامان و تصاویر گل و بته و پرنده‌گان را مشاهده می‌کنیم.
- ۳- بر روی رودخانه زاینده‌رود، پل خواجو و پل سی و سه پل از آثار دوره صفوی است.

کاربرگه ۱۶

محورها و ابزارهای ارزشیابی: برای تعیین محورهای ارزشیابی در این فصل می‌توانید از اهداف و انتظارات یادگیری این فصل (مندرج در جدول ابتدای همین فصل) استفاده نمایید.

- فهرست بررسی انجام فعالیت‌های کتاب، انجام کاربرگه‌ها با استفاده از فهرست بررسی و مشاهده.
- فهرست بررسی فعالیت‌های خارج از کلاس مانند آوردن عکس، بیان خاطره، سفر به اصفهان، تهیه کارت پستال و... .
- فهرست مشاهدات از میزان مشارکت در فعالیت‌ها.
- آزمون کتبی و شفاهی.

معرفی منابع برای مطالعه

- ۱- لطف الله هنرف، گنجینه آثار تاریخی اصفهان، اصفهان، انتشارات شفقی
- ۲- راجر سیوری، ایران عصر صفوی، ترجمه کامبیز عزیزی، انتشارات مرکز ۱۳۷۲
- ۳- سفرنامه تاورنیه، ترجمه ابوتراب نوری، انتشارات سنایی ۱۳۳۶
- ۴- سفرنامه شاردن ترجمه اقبال یغمائی، انتشارات قدس ۱۳۷۵

- ۵- لوسين پلان زندگی شاه عباس صفوی، ترجمه ولى الله شادان، نشر اساطير
- ۶- منيرالدين بیرونی، رضا عباسی، تهران، انتشارات مدرسه ۱۳۸۶
- ۷- نصرالله فلسفی، زندگانی شاه عباس کبیر، دانشگاه تهران
- ۸- محمدعلی علوی کیا، ایران عصر صفوی (از مجموعه چراهای تاریخ ایران)، تهران، انتشارات قدیانی ۱۳۹۱
- ۹- جمشید نوروزی، تمدن ایران در دوره صفوی (از مجموعه تمدن های بزرگ جهان)، انتشارات مدرسه ۱۳۹۰
- ۱۰- منیرالدين بیرونی، رضا عباسی، انتشارات مدرسه ۱۳۸۶ (مناسب برای دانشآموزان)
- ۱۱- بتول زرکنده، شیخ بهایی، انتشارات مدرسه برهان (مناسب برای دانشآموزان)

دانستنی‌های معلم

میدان نقش جهان : میدان نقش جهان در بهمن ۱۳۱۳ در فهرست آثار ملی ایران ثبت شد و در اردیبهشت ۱۳۵۸ جزء نخستین آثار ایرانی بود که به عنوان میراث جهانی یونسکو به ثبت جهانی رسید.

میدان نقش جهان میدانی مستطیل شکل به درازی ۵۰ متر و پهنای ۱۵۸ متر است. میدان دویست حجره دوطبقه دارد. چهار بنای مهم در چهار ضلع این مستطیل ساخته شده است. پیش از انتخاب اصفهان به پایتختی صفویه در محل این میدان باع بزرگی وجود داشته است و محل استقرار ساختمان‌های دولتی و کاخ‌های فرمانروایان بوده است.

استاد محمدرضا و استاد علی اکبر اصفهانی نام دو تن از معمارانی هستند که در دوره صفویه میدان را طرح ریزی نموده و آن را به شکل فعلی بنا نهادند. نام این دو معمار برسر در بناهای پیرامونی به چشم می‌خورد.

مسجد شیخ لطف الله : شیخ لطف الله بن عبدالکریم بن ابراهیم از مردم میس (در لبنان کتونی) بوده و خاندان او از فقهاء شیعه بوده‌اند. وی نیز مانند بسیاری از علمای جبل عامل، در اوایل عمر به ایران آمد. ابتدا در مشهد ساکن بود اما به دلیل فتنه ازبکان و ناامنی‌های آن دیار به قزوین آمد و در آنجا به کار تدریس مشغول شد. شاه عباس او را با خود به اصفهان آورد و دستور داد برای محل تدریس و اقامت وی مسجدی بنا کنند. بنای مسجد شیخ لطف الله در سال ۱۰۲۸ هجری پایان یافت. سپس شیخ در آنجا مستقر شد. وی فقیه‌ی صاحب نظر بود و گاهگاهی شعر نیز می‌سرود. تاریخ وفات او را ۱۰۳۲ هجری نوشته‌اند. مسجد شیخ لطف الله که از زیباترین مساجد دنیا است، دارای صحن نیست و مناره ندارد. سردر آن به قلم ثلث علیرضا عباسی مزین است. این مسجد در دوره قاجاریه به شدت تخریب شد.

کاخ چهلستون : باع چهلستون که نام اصلی آن باع جهان نما بوده از آثار دوره شاه عباس اول است. اما کاخ چهلستون که در میان این باع ساخته شده از آثار عصر شاه عباس دوم است که محل بار عام و پذیرایی‌های رسمی شاه مذکور بوده است. وجه تسمیه چهلستون به علت زیادی ستون‌های این کاخ است. در ایران تعدد و کثرت را بیشتر با عدد چهل بیان می‌کنند. (برای مثال یکی از نام‌های تخت جمشید چهل منار بوده است) اما اتفاقاً چون تعداد ستون‌های تالار چهلستون ۲۰ عدد است و انعکاس عمارت و ستون‌ها هم در استخر مقابل آن به خوبی مشهود است، عده‌ای گفته‌اند که این کاخ با انعکاس آن در آب، مفهوم چهلستون پیدا می‌کند. این بنا تا دوره قاره‌جاریه سالم بوده و از آن به بعد دچار خرابی‌های زیاد شده است، تالارهای چهلستون حاوی نقاشی‌ها و کتیبه‌های چندی است که برای مطالعه آن بهتر است به منابع تفضیلی چون «گنجینه آثار تاریخی اصفهان» مراجعه شود.

فصل ۷ : اوقات فراغت

درس ۱۴: گذراندن اوقات فراغت	درس ۱۳: برنامه روزانه متعادل
مسئولیت‌ها و تکالیف، حقوق و قوانین نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی، میراث فرهنگی، حفاظت از محیط تحول، پیشرفت، تداوم	نظام اجتماعی فرهنگ و هویت مکان و فضا زمان، تداوم و تغییر
مفاهیم کلیدی	حوزه‌های موضوعی
مهارت‌های کاوشگری: کاوش و بررسی، مشارکت، خلاقیت، برقراری ارتباط، واکنش شخصی و اظهارنظر ارزش‌ها و نگرش‌ها: تمایل به داشتن یک برنامه متعادل برای فعالیت‌های روزانه، استفاده بینه از اوقات فراغت، تمایل به رعایت قوانین و مقررات در مکان‌های عمومی	
اهداف کلی: اهداف ۲ و ۹ جدول اهداف انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش آموزان با یادگیری این درس بتوانند: • برنامه‌ای برای زندگی روزانه یا تعطیلات خود بنویسن. • نمودار زندگی روزانه خود را ترسیم کنند و با همکلاسی‌های خود مقایسه کنند. • برنامه روزانه خود را نقد کنند. • به طور گروهی رفتارهای مناسب و مقررات مکان‌های عمومی - فراغتی را فهرست کنند. • درباره بازی‌ها یا گذراندن اوقات فراغت در گذشته پرس و جو کنند و آن را با شرایط گذراندن اوقات فراغت فعلی و بازی‌های امروزی مقایسه کنند. • شیوه‌هایی برای گذراندن اوقات فراغت با هزینه و امکانات محدود پیشنهاد کنند. • برای احداث و فراهم کردن امکانات فراغتی در محل زندگی خود پیشنهاد دهند.	

فصل در یک نگاه

فراغت از یکسو به معنی دست کشیدن از فعالیت‌های روزانه و از سوی دیگر دل مشغولی نسبت به فعالیت‌های لذت‌بخش و ارزشمند دلخواه است. فراغت را نباید با وقت گذرانی، تنبیلی یا حتی وقت آزاد یکی گرفت. فراغت دارای ابعاد فلسفی و روحانی و یک نیاز است. دانش آموزان در این درس به اهمیت برنامه‌ریزی برای زندگی پی‌می‌برند و با رسم نمودار برنامه‌ای متعادل را تنظیم می‌کنند. از طریق کاوشگری به مقایسه گذراندن اوقات فراغت در گذشته و حال می‌پردازند. آنها با لزوم رعایت مقررات در مکان‌های عمومی و فراغتی آشنا می‌شوند. در این فصل به دانش آموزان لزوم نحوه گذراندن صحیح اوقات فراغت و انواع شیوه‌های آن به منظور پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی کودکان و نوجوانان آموزش داده می‌شود.

مواد و وسائل لازم

- کتاب درسی

- کاربرگه‌های شماره ۱۷ و ۱۸ کتاب کار

- بازدید علمی از یک محل گذراندن اوقات فراغت (پارک، کتابخانه، موزه، فرهنگسرای...)

برنامه روزانه متعادل

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:

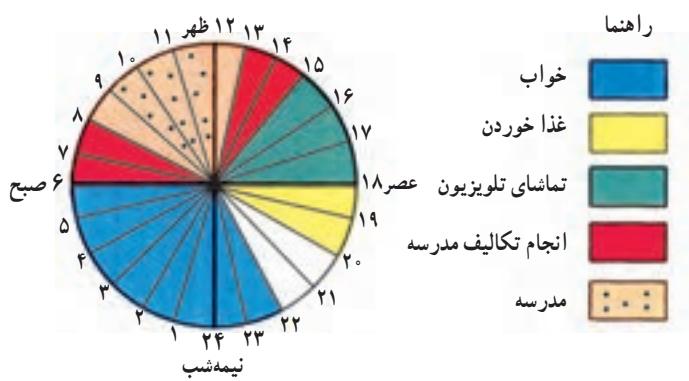
(فضای طرح سوال را به وجود بیاورید.)

برای شروع و ایجاد انگیزه می‌توانید :

- کلمه تعطیلات یا اوقات فراغت را روی تخته بنویسید تا دانشآموزان هرچه به ذهنستان می‌آید بگویند. (روشن بارش مغزی)
- مشکلات خودشان را در رابطه با اوقات فراغت بنویسند.
- فعالیت‌های تابستان خود را به یاد بیاورند، روی یک کاغذ بنویسند بعد باهم مقایسه کنند.
- پرسید آیا فکر کرده‌اید که در طول روز چند ساعت درس می‌خوانید؟ چه مدت تلویزیون نگاه می‌کنید؟ یا چه زمانی را به عبادت و خواندن قرآن اختصاص می‌دهید؟

● یکی دیگر از راههای پیشنهادی ترسیم برنامه روزانه خود معلم است که آن را ببروی تخته کلاس بنویسد و با تقسیم ساعت مختلف روز و هماهنگی آن با فعالیت‌های روزانه، بچه‌ها را نسبت به موضوع حساس کند.

به دانشآموزان بگویید برای آن که بهتر بتوانند فعالیت‌های روزانه خود را تجسم و درباره آن اظهارنظر کنند بهتر است نمودار آن را رسم کنند. رسم نمودار موجب فهم بهتر موضوعات می‌شود. فعالیت (۱) کتاب را انجام دهید. از آنها بخواهید در کاربرگه شماره ۱۷ که دایره‌ای را به ۲۴ قسمت تقسیم کرده از ساعت ۶ صبح فعالیت‌های خود را شروع کنند مثلاً اگر ساعت ۷ بیدار می‌شود زمان صبحانه خوردن و آماده شدن برای رفتن به مدرسه را مشخص کند و بقیه فعالیت‌های طی روز را همین‌طور ذکر کند. به این نکته باید

توجه شود که در سمت پایین نمودار، راهنمایی وجود دارد که در سمت راست فعالیت و سمت چپ رنگ آن فعالیت طراحی شده از بچه ها بخواهید که هر کدام از این فعالیت ها را به طور دلخواه رنگ کند.

پس از این که دانشآموزان نمودارهای برنامه روزانه خود را ترسیم کردند از آنها بخواهید فعالیت ۲ را انجام دهند یعنی نمودارهایشان را با یکدیگر مقایسه و شباهت و تفاوت های آنها را پیدا کنند. این فعالیت به منظور تفکر، برقراری ارتباط و اظهارنظر است.

- با تشکیل جلسه برای خانواده ها و سپس نوشتن نامه ای به اولیای دانشآموزان، ایشان را به مشارکت در طراحی یک برنامه مطلوب برای فرزندشان تشویق نمایید.

نکته: در این درس به داشتن برنامه روزانه تأکید شده است. در ابتداء از دانشآموزان می خواهیم که آن را به صورت برنامه بنویسند اما با تکرار برنامه می توان آن را به عادت خوب تبدیل کرد. دانشآموزان باید یاد بگیرند با برنامه ریزی صحیح وقت را مدیریت کنند و استفاده بھینه ای از اوقات خود داشته باشند.

توجه کنید که اتفاقی بودن فراغت، کشتن وقت یا پرداختن به کارهای بیهوده یا خطرناک جنبه های آسیب شناسی است که باید از طریق آموزش صحیح با آنها مقابله کرد.

از دانشآموزان بخواهید تجربیات خود را درباره برنامه روزانه برای دوستان خود توضیح دهید که در یک برنامه متعادل زمانی را هم باید به تفریح و سرگرمی اختصاص داد، زیرا با تفریحات مطلوب و مفید می توان برای کارهای روزانه انرژی مجدد کسب کرد.

سپس فعالیت ۳ را انجام دهید.

الف) از آنها بخواهید تأثیر عبادت را بر زندگی روزانه خود در چند سطر بنویسند و برای دوستانشان بخوانند.

ب) از دانشآموزان بخواهید کارهایی را که دوست دارند زمان بیشتری به آن اختصاص دهند و همین طور کارهایی که به نظر آنها هدر دادن وقت است را فهرست کنند و در کلاس برای بقیه بخوانند.

هدف از انجام این فعالیت تفکر درباره خویشنستن است. صرف نظر از نوع پاسخ ها، دانشآموزان را به تفکر عمیق درباره استفاده از وقت و ادارید.

فعالیت ۴ : سخن گهربار حضرت علی (ع) : از دست دادن فرصت موجب اندوه و ندامت است را با صدای بلند بخوانید و از آنها بخواهید که در کلاس گفت و گو کنند.

از هر گروه بخواهید این سخن را با خط خوش بنویسند و اطراف آن را تزیین کرده و به دیوار کلاس یا راهرو مدرسه یا خانه نصب کنند.

هدف از این فعالیت پرورش خلاقیت و هنر نیز است. به علاوه دانشآموزان می آموزند که به سخنان بزرگان دین ارج نهند و می توانند این سخنان را همواره در جلوی چشمان خود داشته باشند.

۱۴ درس

گذراندن اوقات فراغت

برای شروع، شما می‌توانید با بازگو کردن یکی از خاطرات خود در یک اردوی دانشآموزی یا اوقات فراغت خود در زمانی که دانشآموز بودید، هم در آنها ایجاد انگیزه کنید و هم تفاوت گذران اوقات فراغت بین دو نسل را نشان بدهید.

- از دانشآموزان بخواهید فعالیت ۱ را انجام دهند، زیرا با فهرست نمودن کارها و فعالیتهایی که تاکنون برای پرکردن اوقات فراغت خود ادعا کردند، متوجه می‌شوند که چقدر از اوقات فراغت خود استفاده کرده‌اند.
- در فعالیت بعدی با مقایسه برگه‌های خود با سایر دوستانشان به تفاوت‌ها و شباهت‌پی می‌برند. سپس از آنها بخواهید علل این تفاوت‌ها را بگویند و دریابند که استفاده از اوقات فراغت به چه عواملی بستگی دارد.
- این بخش از کتاب تصاویری موجود است که انواع گذراندن اوقات فراغت را نشان می‌دهد، علاوه بر آن شما می‌توانید از نمایش اسلاید و عکس‌هایی که خودتان از اشکال مختلف گذران اوقات فراغت تهیه کرده‌اید استفاده کنید.
- نکته قابل توجه تأکید بر برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت است. این اوقات چه به صورت فردی یا گروهی باید باشد تابع برنامه باشد.

نکته : توصیه مهم این است که دانشآموزان روش‌هایی برای پرکردن اوقات فراغت انتخاب کنند که امکان دسترسی به آنها را داشته باشند. در کلاس تأکید کنیم که برای داشتن اوقات فراغت مناسب الزاماً نباید هزینه زیادی پرداخت. فراموش نکنید گذراندن مناسب اوقات فراغت نقش مهمی در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نوجوانان دارد. و این درس فرصت مناسبی است تا آنها را با شیوه‌های مناسب و مکان‌های گذراندن اوقات فراغت در محل زندگیشان آشنا کنند.

- در فعالیت ۲ از بچه‌ها بخواهید یک جدول هفتگی برای زمان حال یا ایام تابستان طراحی کنند و برنامه خود را در آن بنویسند. به منظور تعمیق یادگیری و توجه بیشتر، در این بخش دانشآموزان فعالیت کاوشگری شماره ۳ را انجام می‌دهند و روش‌های مناسب با کمترین هزینه و امکانات را پیشنهاد می‌کنند. دانشآموزان را به چند گروه تقسیم کنید. برای انجام این فعالیت آنها می‌توانند از پدر و مادر و اهالی منطقه کمک بگیرند. دانشآموزان را راهنمایی کنید. پس از بررسی تحقیق‌ها، خودتان فهرست مراکز و مکان‌های اوقات فراغت را با کمک دانشآموزان درست کنید و به دیوار کلاس یا راهروی مدرسه نصب نمایید.

بازی‌های قدیمی : در این قسمت توصیه می‌شود که از دانشآموzan بپرسید آیا از بازی‌های قدیمی محلی خود اطلاعاتی دارند و یا این که هنوز این بازی‌ها در حال انجام است؟ یکی از روش‌ها این است که دانشآموzan را به حیاط مدرسه ببرید و یک بازی قدیمی را اجرا کنید، با این کار شما به دو هدف رسیده‌اید :

یک بازی قدیمی را که ریشه در فرهنگ آن منطقه دارد به بچه‌ها معرفی کرده‌اید.

ویژگی‌های بازی‌های قدیمی را به بچه‌ها آموزن داده‌اید مانند : ۱- اجرای دسته جمعی، ۲- حرک در انجام بازی و فعالیت بدنی، ۳- خلاقیت در انجام آن و.... .

وقتی از بچه‌ها می‌خواهید این بازی را با بازی‌های رایانه‌ای مقایسه کنند، آنها را متوجه ضررهاستفاده زیاد از بازی‌های رایانه‌ای کنید و اجازه دهید با یکدیگر گفتگو و اظهارنظر کنند.

● در فعالیت‌های ۵ و ۶ نیاز به همکاری خانواده دارید، به وسیله نامه یا جلسه حضوری از خانواده‌ها بخواهید این مصاحبه انجام شود. قبل از انجام مصاحبه، با کمک دانشآموzan فرمی برای مصاحبه تهیه کنید تا طبق سوال‌های آن مصاحبه انجام شود.

● فعالیت ۶ نیز یک فعالیت کاوشنگری است. نتایج هر دو فعالیت بچه‌ها را در کلاس بخوانید.

نکته : در این درس توجه به رعایت مقررات و قوانین و رفتارهای مناسب در مکان‌های عمومی گذراندن اوقات فراغت مورد تأکید است و دانشآموzan می‌آموزند که هر مکان عمومی مقررات مخصوصی دارد و آنها باید به حقوق دیگران احترام بگذارند و مقررات را رعایت کنند.

● فعالیت‌های ۷ و ۸ نیز فعالیت‌های کاوشنگری است و هدف آن است که بچه‌ها بتوانند مکان‌های عمومی گذراندن اوقات فراغت محل زندگی را شناسایی کنند و علاوه بر آن مشارکت در امور اجتماعی محل زندگی خود را نیز بگیرند.

در این قسمت درس، رفتارهای مناسب در مکان‌های عمومی گذران اوقات فراغت معرفی شده است با مرور قوانین و مقررات در ورزشگاه و بوستان‌ها (پارک‌ها) در ص ۷۶ از دانشآموzan بخواهید کاربرگه شماره ۱۸ (فعالیت ۹) را تکمیل کنند. قابل ذکر است در مناطقی مانند روستاهای مناطق عشایری که این محل‌ها وجود ندارد شما می‌توانید در عنوان هر بخش تغییراتی به وجود بیاورید برای مثال می‌توان به بچه‌ها آموخت در مراسم و اماکن مذهبی روستاهای (مثلًاً هیأت عزادری در روز عاشورا) هم مقررات خاصی وجود دارد، که باید رعایت شوند مانند رعایت صفات در گرفتن غذای نذری و رعایت حال کودکان و سالمندان. این فعالیت به صورت گروهی و با بحث و اظهارنظر انجام شود.

مقررات و مکان‌های گذراندن اوقات فراغت

کاربرگه شماره ۱۸

موزه‌ها و گنجینه‌ها

- ۱- سکوت را رعایت کنیم.
- ۲- به اشیا دست نزنیم.
- ۳- بدون اجازه عکس‌برداری نکنیم.
- ۴- در راهروها ندویم.

سالن‌های تئاتر و نمایش و سینما

- ۱- نوبت را در صفحه خرید بلیط رعایت کنیم.
- ۲- سکوت را هنگام پخش فیلم رعایت کنیم و با صدای بلند حرف نزنیم.
- ۳- از تخفیف شکستن و خوردن در هنگام پخش فیلم خودداری کنیم.
- ۴- تلفن همراه خود را خاموش کنیم.

کتابخانه

- ۱- سکوت را رعایت کنیم.
- ۲- نظم و آرامش را در ورود و خروج و ورق زدن کتاب و مجله رعایت کنیم.
- ۳- با کارکنان کتابخانه همکاری کنیم و از آنها برای برداشتن کتاب اجازه بگیریم.
- ۴-

مثال :

فعالیت ۱۰ به منظور تقویت مهارت‌های IT طراحی شده است و در صورت وجود امکانات در مدرسه، داشش آموزان را با مراجعه به پایگاه اینترنتی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، سازمان دانش آموزی و... آشنا کنید تا یاد بگیرید چطور می‌توانند از برنامه‌های این مراکز مطلع شوند.

محورها و ابزارهای ارزشیابی : برای مشخص نمودن محورهای ارزشیابی از این فصل به اهداف و انتظارات یادگیری این فصل مندرج در جدول ابتدای این فصل توجه نمایید و کلیه فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس داشش آموزان را در نظر بگیرید.

نمونه ابزارهای ارزشیابی از این فصل

* آزمون کتبی و پرسش‌های شفاهی

* کاربرگه‌های فعالیت

* فهرست مشاهدات از انجام فعالیت‌های کلاسی (گروهی و فردی) و پرسش و پاسخ در کلاس

* فهرست بررسی کارهای تحقیقی داشش آموزان

* ارزشیابی از طریق خانواده‌ها (برای مثال در زمینه تأثیر آموزش بر رفتارهای داشش آموز در برنامه‌ریزی برای خود یا رعایت قوانین و مقررات در اماكن عمومي)

معرفی منابع برای مطالعه

- ۱- مجله رشد آموزش علوم اجتماعی شماره ۴، سال ۱۳۸۶، ویژه‌نامه اوقات فراغت، دفتر انتشارات کمک آموزشی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- ۲- خسرو، کی منش، شناخت اوقات فراغت و راههای پرکردن آن، دارالنقلین قم ۱۳۸۷
- ۳- علی، بلوکباشی، بازی‌های کهن در ایران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی ۱۳۸۶
- ۴- روپرتاروش : مدیریت زمان، مترجم مزده شیرازی منش، خدمات فرهنگی رسا ۱۳۸۲
- ۵- دکلان ترسی/مدیریت زمان در یک هفته، مترجم بنفسه نمازی، کیفیت و مدیریت ۱۳۸۱
- ۶- عظیم، محمدزاده، سری کتاب بازی‌های محلی دزفول، نشر الهام ۱۳۸۵
- ۷- دیوید ای وتن و کیم اش گردن، مدیریت استرس، مترجم سعید جعفری مقدم - کرج ۱۳۸۰
- ۸- دکتر احمد، بهشتی، اسلام و بازی کودکان، انتشارات اداره کل تربیت بدنی آموزش و پرورش

فصل ۸ : پوشاسک

درس ۱۶ : لباس ، از تولید تا مصرف	درس ۵ : انواع لباس
متوجه	مباحثه
تولید ، توزیع و مصرف ، کار و کارآفرینی میراث فرهنگی تحول، پیشرفت و تداوم، مسئولیت‌ها و تکالیف پدیده‌های مکانی و پراکندگی رابطه انسان و محیط	منابع و فعالیت‌های اقتصادی فرهنگ و هویت زمان، تداوم، تغییر نظام اجتماعی مکان و فضا
مهارت‌های کاوشگری : کاوش و بررسی، مشارکت ، خلاقیت ، برقراری ارتباط ، واکنش شخصی و اظهارنظر ارزش‌ها نگرش‌ها : تمایل به خرید عاقلانه لباس (خرید به اندازه توان مالی، پرهیز از خرید غیرضروری، پس انداز) تمایل به کار و کارآفرینی، تمایل به رعایت موازین دینی در پوشیدن لباس	
اهداف کلی : اهداف ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۹ انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش آموزان با یادگیری این درس بتوانند: برخی تغییرات و تداوم‌های مربوط به پوشاسک و عناصر آن را در طی زمان ، شناسایی کنند. رابطه بین شرایط آب و هوایی و انواع لباس را بیان کنند. فرایند تولید (خط تولید) را به طور متوالی نشان دهند و در صورت بازدید از کارگاه تولید لباس، گزارش بنویسند. لباس محلی استان خود را شناسایی و معرفی کنند. با توجه به یک بودجه معین برای خرید لباس تصمیم‌گیری کنند و درباره نکات مربوط به لباس اظهارنظر کنند. آموزه‌های دینی را در خرید و انتخاب لباس رعایت کنند.	

فصل در یک نگاه

اگرچه پوشاسک، پوششی برای محافظت از اندام‌های بدن و درواقع پاسخی به یک نیاز زیستی است اما در همین پوشاسک همواره نوعی هویت اعتقادی، قومی و اجتماعی افراد نیز بوده است زیرا انسان‌ها بر حسب نوع اقلیم، آداب و رسوم، باورها و فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی ، لباس‌هایی گوناگونی به تن می‌کنند. لذا پوشش به تدریج مفهومی فرهنگی یافته و به همین دلیل مطالعات و بررسی‌هایی را از نظر مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی به خود اختصاص داده است. در این فصل ، دانش آموزان ضمن بررسی پوشاسک از نظر شرایط آب و هوایی و تغییرات آن در زمان با تعالیم اقتصادی و تولید انبوه پوشاسک نیز آشنا می‌شوند و موضوع خرید منطقی لباس و رعایت موازین پوشش را بررسی می‌کنند.

مواد و وسایل لازم

کتاب درسی ، کاربرگه‌های فعالیت شماره ۱۹ و ۲۰

- نقشه دیواری مصور با موضوع نمایش پراکندگی پوشاسک اقوام ایرانی

- عکس و اسلاید از پوشاسک اقوام مختلف ایرانی جهت نمایش در کلاس (در صورت امکان)

- تصاویر لباس‌های محلی در منطقه زندگی دانش آموز

- بازدید علمی از یک کارگاه تولیدی لباس به منظور آشنایی با خط تولید

۱۵ درس

انواع لباس

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری
پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:
(فضای طرح سؤال را به وجود بیاورید.)

- شما می‌توانید تعدادی عکس از لباس‌هایی که فعالیت‌های مختلف را نشان می‌دهد در اختیار گروه‌ها بگذارید و اجازه دهید داشن آموزان تشخیص بدھند که هر موقعیت لباس خود را دارد یا با توجه به فعالیت و یا م Sarasmi که افراد انجام می‌دهند لباس مخصوص به تن می‌کنند مانند گروه‌های امداد هلال احمر یا نظامیان در حال رژه رفتن یا حجاج که لباس احرام برای مراسم حج به تن می‌کنند.
- شما می‌توانید برای جلب توجه بچه‌ها در روز تدریس این فصل از کلاه محلی (در مدارس پسرانه) یا شال محلی (در مدارس دخترانه) نیز استفاده کنید.

آوردن شال و کلاه پشمی به همراه یک لباس خنک تابستانی ارتباط آب و هوای نوع لباس را برای داشن آموزان شاخص ترمی گرداند. به طور کلی در تدریس این بخش پیشتر از عکس‌خوانی و دقت و مشاهده در عکس‌ها کمک بگیرید. شما می‌توانید علاوه بر تصاویر کتاب، خودتان مجموعه‌ای از عکس تدارک بیینید و در کلاس استفاده کنید. تصویر صفحه ۷۹ مردان کرد را با لباس پشمی و چوقا را با رنگ تیره نشان می‌دهد که نشانگر آب و هوای سرد کوهستانی است. به عکس لباس سفید سرتاسری و دستار نمایانگر آب و هوای گرم منطقه جنوب ایران است.

نکته: لباس‌های محلی اقوام ایرانی بسیار زیباست. به داشن آموزان تأکید کنید که این لباس‌ها نشانه هويت ملی است و ریشه در فرهنگ ما دارد. اگر در شهر یا مرکز استان شما موزه مردم‌شناسی وجود دارد یک بازدید علمی ترتیب داده و داشن آموزان را بالباس‌های محلی استان خود آشنا کنید. از داشن آموزان بخواهید که تصاویر مختلفی از لباس‌های محلی ایران را گردآوری کنند.

فعالیت ۳ : در این فعالیت ممکن است پاسخ‌های متفاوتی را دریافت کنید اما نکته مهم این است که بچه‌ها به این نکته توجه کنند که لباس‌های محلی بالارزش هستند و به علت اهمیت آن باید خوب نگهداری و حفظ شوند.

پوشش ایرانیان در گذشته

گذشت زمان در تغییر شکل پوشش ایرانیان به تأثیرگذار بوده است و در طی زمان تغییرات عمدی در شکل و نوع پوشش ایرانیان به وجود آمده است. البته در تمامی این سال‌ها بعضی از جلوه‌های لباس ثابت شده است. کاربرگه شماره ۱۹ مربوط به لباس‌های تاریخی است که به منظور تقویت مهارت‌های کاوش و بررسی شواهد و مدارک است در این فعالیت داشن آموزان به تنوع لباس‌ها در طول تاریخ توجه بیشتری خواهند داشت و با استفاده از تصاویر کتاب‌های تاریخ سال گذشته و با چسباندن آن می‌توانند توضیح مختصی برای آن بنویسند.

۱۶ درس

لباس، از تولید تا مصرف

هدف اصلی از آموزش این درس آشنایی دانشآموزان با مفاهیم و مهارت‌های اقتصادی است، اگرچه لباس به عنوان یک مثال خوب مطرح می‌شود. در ابتدای این درس می‌خواهیم بچه‌ها را با مفهوم تولید انبوه آشنا کنیم. علاوه بر پوشاسک، بچه‌ها می‌توانند به کفش، کیف، لوازم التحریر، مواد غذایی چون مرغ، تخم مرغ، شیر و... اشاره کنند. با توجه دادن دانشآموزان به کالاهایی که به تعداد زیاد و یک شکل تولید و مصرف می‌شوند آنها را متوجه کنید که چرا و چگونه تولید خانگی جای خود را به تولید انبوه و ماشینی داده است. مفهوم دیگر «خط تولید» است. شما می‌توانید روند تولید یک ساندویچ تخم مرغ را نشان دهید (سلامت، ارزان بودن و در دسترس بودن ساندویچ را مدنظر قرار دهید). صبح یک عدد تخم مرغ پخته مقداری نان (هر نوعی که در دسترس است) در صورت امکان گوجه‌فرنگی و یا خیارشور را همراه خود به کلاس بیاورید.

از بچه‌هایی که در کارهای کلاس بیشترین مشارکت را دارند بخواهید با شما همکاری کنند، سپس :

نفر اول نان را خالی می‌کند. نفر دوم تخم مرغ را داخل آن می‌گذارد. نفر سوم گوجه‌فرنگی و نفر چهارم خیارشور می‌گذارد.
نفر پنجم ساندویچ را در کاغذ می‌بیچد نفر ششم آن را در کیسه پلاستیکی می‌گذارد.

با این نمایش ساده خط تولید یک ساندویچ را نشان داده‌اید. از دانشآموزان بپرسید اگر قرار بود همه‌این کارها را یک نفر انجام دهد چه وضعیتی پیش می‌آمد؟ بعد توضیح دهید که در کارخانه‌ها و کارگاه‌ها، هر فرد در کاری تخصص دارد و یک بخش از کار تولید را انجام می‌دهد.

از بچه‌ها بخواهید فعالیت ۱ را انجام دهند و به عنوان نمونه تولید کفش در گذشته و تولید آن را در زمان حال مقایسه کنند.
تصاویر صفحه ۸۳ کمک زیادی برای آموزش این بخش است زیرا تولید لباس از کارخانه نخریسی آغاز شده تا مرحله فروش پارچه، برش، دوخت اولیه، دوختن دکمه و اطوزدن ادامه پیدا می‌کند.

نکته: پیشنهاد می‌کنیم در آموزش این درس از یکی از روش‌های زیر استفاده کنید:

- ۱- بچه‌های را به یک کارگاه تولیدی لباس، کفش یا پارچه ببرید تا از نزدیک با خط تولید آشنا شوند و فعالیت تولیدکنندگان را ببینند. (فعالیت ۴)
- ۲- در صورتی که اعضا خانواده یا یکی از آشنایان دانشآموزان در مشاغل مرتبط با تولید پوشاسک یا کفش فعالیت می‌کنند، از آنها دعوت کنید در کلاس حضور یابند و در صورت امکان ابزار کارشان را همراه بیاورند و به پرسش‌های دانشآموزان پاسخ دهند.

از دانشآموزان بخواهید فعالیت ۲ را انجام دهن و این بحث را مطرح کنید که مغازه‌دارها باید ماهانه مبلغی را بابت اجاره، مالیات و هزینه‌های دیگر پردازنند. به عبارت دیگر بخشی از قیمت تمام شده کالا مربوط به هزینه‌های تولید و بخش دیگر مربوط به سود یا ارزش افزوده است.

به منظور تعمق یادگیری فرایند تولید تا مصرف از دانشآموزان بخواهید کاربرگه شماره ۲ کتاب را انجام دهن. بچه‌ها را راهنمایی کنید و به این ترتیب تصاویر را شماره‌گذاری کنید.

۱	۷	۴
۵	۳	۹
۸	۲	۶

پاسخ صحیح :

بخش دوم کاربرگه

۱- بودجه ۲- تولید انبوه ۳- خط تولید ۴- عمدۀ فروش

نکته: از نکات کلیدی این درس نگرش صحیح دانشآموزان به خرید منطقی لباس و مصرف بهینه است. برای این بخش توصیه می‌شود بحث گروهی در کلاس ترتیب دهید و بگذارید از طریق بحث و اظهارنظر اهداف ارزشی درونی شود. برای شروع بحث فعالیت ۵ را مطرح کنید و در مورد موضوع حجاب و پوشش مناسب گفتگو کنید. با توجه به اینکه دانشآموزان در این پایه تحصیلی قادر به تشخیص بحث محرم و نامحرم هستند و از طرفی در درس تعلیمات دینی (هدیه‌های آسمان) این پایه نیز مطالبی در این زمینه وجود دارد. بر روی بحث پوشش و پوشیدن لباس در موقع حضور افراد نامحرم تأکید کنیم و لزوم رعایت حجاب و عفاف را برای بچه‌ها روشن کنیم.

- انتخاب لباس باید با موقعیت آن انطباق داشته باشد و در هر مکان لباس مناسب آن را بپوشیم.
- در خرید لباس زیاده‌روی نکنیم و از لباس‌ها تا جایی که ممکن است استفاده کنیم.
- لباس نباید مایه فخر و کبر باشد.
- در موقع حضور افراد نامحرم لباس مناسب بپوشیم.
- در موقع خرید لباس به کیفیت و قیمت مناسب آن توجه کنیم.

با کمک تصاویر صفحه ۸۶ که در آن توصیه‌های مختلفی برای خرید لباس پیشنهاد شده است، بحث گروهی را در کلاس ادامه داده با انجام فعالیت ۶ میزان درآمد خانواده و توجه به آن را به نظرخواهی می‌گذاریم و دانشآموزان را ترغیب می‌کنیم که در خرید لباس و تقاضا برای سایر نیازهای خود، درآمد خانواده را در نظر بگیرند.

در فعالیت ۷ از تجارت شخصی بچه‌ها برای استفاده مناسب از لباس‌های قدیمی (استفاده شده) بهره می‌گیریم و از آنها می‌خواهیم این تجارت را در کلاس برای دوستان خود توضیح دهن.

ادامه فعالیت ۸ تقویت مهارت خرید با توجه به بودجه معین می‌باشد. زیرا برای مبلغ ۳هزار تومان پس انداز باید برنامه‌ریزی کنند. هدف این است که دانشآموزان به این فکر بیفتند که با بودجه معین راه‌های مختلفی وجود دارد و می‌توان راه بهتر را که به نیازهای ما پاسخ دهد و مقرر و مقرن به صرفه هم باشد انتخاب کرد.

مثال:

قیمت	لباس‌های مورد نظر
۷ هزار تومان	بلوز
۲۰ هزار تومان	شلوار
۳ هزار تومان	جوراب ۲ جفت
۳۰ هزار تومان	جمع

محورها و ابزارهای ارزشیابی: برای تعیین محورهای ارزشیابی از این فصل به اهداف و انتظارات یادگیری مندرج در جدول ابتدای فصل توجه نمایید و کلیه فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس دانشآموزان را درنظر بگیرید.

نمونه ابزارهای ارزشیابی از این فصل

* آزمون کتبی و پرسش‌های شفاهی (دانستنی‌های دانشآموزان)

* کاربرگه‌ها

* فهرست مشاهدات از انجام فعالیت‌های کلاسی (گروهی و فردی) و پرسش و پاسخ در کلاس

* فهرست بررسی کارهای تحقیقی دانشآموزان

* برگه اظهارنظر خانواده‌ها (برای مثال در زمینه تأثیر آموزش بر رفتارهای دانشآموزان در پاکیزگی و نظافت لباس، انتخاب لباس، حفظ حجاب و پوشش اسلامی و مصرف بهینه).

معرفی منابع برای مطالعه

۱- فریدون، پوربهمن، پوشاك در ايران باستان، انتشارات اميركبير ۱۳۸۶

۲- حسین، سلطانزاده، بازارهای ايراني، دفتر پژوهش‌های فرهنگی ۱۳۸۰

۳- متین، پیمان، پوشاك ايرانيان، دفتر پژوهش‌های فرهنگی ۱۳۸۶

۴- مرتضى، مطهرى، مسئله حجاب، انتشارات صدراء قم ۱۳۶۹

۵- حميد، شانس، موزه‌اي از لباس‌های محلی ايران بسازيم، کانون پرورش فکري کودكان و نوجوانان ۱۳۶۸

۶- بدرازمان، نوبان، نقش پوشش از منظر مردم‌شناسی، مجله رشد علوم اجتماعی ۱۳۸۸

۷- فاطمه، سليمي، پوشش ايرانيان در بستر تاریخ مردم‌شناسی، مجله رشد علوم اجتماعي ۱۳۸۸

فصل ۹: دریاهای ایران

درس ۱۸: دریا نعمت خداوندی	درس ۱۷: ویژگی‌های دریاهای ایران
پدیده‌های مکانی، پراکندگی، رابطه انسان و محیط، حفاظت از منابع، کار و کارآفرینی، بهره‌وری، منابع و نظام‌های اقتصادی، میراث فرهنگی، تنوع شیوه‌های زندگی مؤسسات اجتماعی	مفاهیم کلیدی
مکان و فضا منابع و فعالیت‌های اقتصادی فرهنگ و هويت نظام اجتماعی	حوزه‌های موضوعی
مهارت‌های کاوشگری: کاوش و بررسی، مشارکت، خلاقیت، برقراری ارتباط، واکنش شخصی ارزش‌ها تکرش‌ها: تمایل به حفاظت از منابع، قدردانی از نعمات الهی	
هدف کلی: هدف شماره ۵ جدول. انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانش آموزان با یادگیری این درس بتوانند: با موقعیت آب‌های اطراف ایران آشنا شوند و آنها را روی نقشه نشان دهند. ویژگی‌های دریای خزر، خلیج فارس و عمان را بیان کنند. درباره اهمیت و نقش خلیج فارس و تنگه هرمز بحث کنند. مشاغل مربوط به دریا را فهرست کنند. منابع غذایی مهم دریاهای شمال و جنوب را دسته‌بندی و مهارت‌های خرید و استفاده از آنها (مثلًاً کنسرو ماهی) را بروز دهند. درباره حفاظت از محیط زیست دریا بحث کنند و راهکارهایی پیشنهاد کنند.	

فصل در یک نگاه

کشور ایران از شمال و جنوب به دریای خزر و خلیج فارس به عنوان دو منبع باارزش اقتصادی و طبیعی و سیاسی محدود می‌شود. درنتیجه بخشی از مردم سرزمینی ما، در کنار دریاهای زندگی می‌کنند و زندگی آنها به این منابع بستگی دارد. خلیج فارس و تنگه هرمز به دلیل وجود میادین نفتی و همچنین کذرگاه صادرات نفت، یکی از حساس‌ترین مناطق جهان هستند. منابع دریایی چون انواع ماهی‌ها، مروارید و مرجان‌ها، عبور و مرور کشتی‌ها برای بازرگانی و حمل و نقل کالا این مناطق را به مناطق مهم اقتصادی تبدیل کرده است. با توجه به اهمیت استراتژیک و اقتصادی این مناطق، شناخت این مناطق برای هر ایرانی ضرورت دارد. در این فصل، دانش آموزان با ویژگی‌های دریاهای شمال و جنوب و اهمیت آنها از ابعاد گوناگون آشنا می‌شوند و درباره مصرف مواد غذایی و حفاظت از دریا به عنوان یک منبع مهم مطالبی می‌آموزند.

مواد و وسائل لازم

کتاب درسی، کاربرگه‌ها، نقشهٔ دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان در قطعه دیواری و در صورت امکان قطعه A4، قوطی کنسرو ماهی، کرهٔ جغرافیایی، در صورت امکان عکس و فیلم دربارهٔ شیلات، بریدهٔ روزنامه دربارهٔ دریا، نقشهٔ جهان نما.

۱۷

درس

ویژگی‌های دریاهای ایران

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:

(فضای طرح سوال را به وجود بیاورید.)

- اگر در سواحل شمال یا جنوب کشور زندگی می‌کنید، بهتر است دانشآموزان را به بازدید از خط ساحلی یا مراکز ماهیگیری و کشتیرانی ببرید و درس را در آنجا ارائه کنید، اجازه دهید ابتدا دانشآموزان سؤالات خود را مطرح کنند.
- در صورتی که فیلم کوتاه یا تعدادی عکس از زندگی و فعالیت‌های ساحل‌نشینان ایران دارید آنها را در کلاس به نمایش بگذارید و سپس سؤالاتی را مطرح کنید و اجازه دهید آنها نیز پرسش‌های خود را طرح نمایند.
- استفاده از نقشه در این درس الزامی است و تنها به کمک آن می‌توان مطالب را آموخت داد. نقشه‌ای از ایران را به صورت پازل برش بزنید. نقشه در قطع A4 باشد. این پازل‌ها را در اختیار گروه‌ها قرار دهید و از آنها بخواهید پازل‌ها را کنار هم بچسبانند و نام مکان‌ها را روی آن بنویسند. قطعات شما بهویژه باید دریاها را از بدنه اصلی ایران جدا کرده باشد. با هماهنگی قبلی به دانشآموزان کمک کنید تا نقشه نسبتاً بزرگی از ایران را بر روی حیاط مدرسه با چچ رنگی ترسیم کنند و اسمی دریای خزر، خلیج فارس، دریای عمان و تنگه هرمز را روی زمین بنویسند. جزایر مهم خلیج فارس را نیز اضافه کنید. سپس اسمی را روی کاغذی بر پشت بعضی دانشآموزان نصب کنید و بقیه به آنها کمک کنند که در جای مناسب روی نقشه ایران بایستند.
- کره جغرافیایی یا یک نقشه جهان‌نما در اختیار گروه‌ها بگذارید و بخواهید اقیانوس‌ها و دریاهارا به شما نشان دهند و نام ببرند. ببرسید فرق اقیانوس، دریا و دریاچه چیست؟

سپس آنها را به نقشه‌های کتاب ارجاع دهید و بگذارید با انجام فعالیت‌های نقشه‌خوانی، پاسخ سؤال‌های کتاب را بدene و رودها، جزایر و بنادر را روی نقشه مشخص کنند. سپس اصطلاحات خلیج، تنگه و خور را برای آنها توضیح بدهید و درباره ویژگی‌های این دریاهای با آنها گفتگو کنید.

نکته: از نکات عمده در آموزش این درس توجه به فعالیت نقشه‌خوانی و کار با نقشه است. دانشآموزان را

ترغیب کنید خلیج فارس، دریای عمان، جزایر، تنگه هرمز و... را روی نقشه نشان دهند.

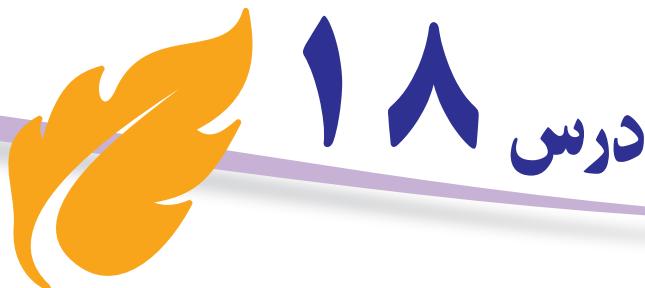
• کاربرگه‌های ۲۱ و ۲۲ و ۲۳ کتاب کار بهتر است در کلاس تکمیل شوند. در صورتی که از دانشآموzan خواسته باشد این کاربرگه‌ها را قبلاً به صورت کپی تهیه کرده باشند، می‌توانید کاربرگه‌های تکمیل شده را از آنها بگیرید و در بوشه کار بگذارید. دانشآموzan را راهنمایی کنید که به دقت فعالیت‌های نقشه‌خوانی شامل نوشتمنامه مکان‌ها روی نقشه و رنگ‌آمیزی آن را انجام دهنند.

• با آن که نام خلیج فارس از دیرباز بر روی این دریا بوده و مستندات بین‌المللی فراوان در این زمینه وجود دارد، اما در چند دهه اخیر به تحریک برخی کشورهای عربی و رسانه‌های آنها سعی در تغییر و تحریف نام این خلیج شده است که نه تنها از نظر ایران بلکه از نظر مجتمع بین‌المللی نیز قابل قبول نبوده است. در این‌باره برای دانشآموzan توضیح دهید. فعالیت ۱ را باید دانشآموzan از طریق پرس و جو انجام دهنند و اگر نتوانستند علت را بیابند خودتان آنها را راهنمایی کنید.

روز ۱۰ اردیبهشت سالروز اخراج نیروهای پرتغالی در زمان شاه عباس صفوی، است در این روز سپاهیان ایرانی موفق شدند اشغالگران پرتغالی را از تنگه هرمز بیرون کنند.

• فعالیت ۳ به عنوان یک فعالیت اختیاری مطرح است. این فعالیت را می‌توانید حتی قبل از شروع درس انجام دهید و در حین فرایند تدریس از مدل استفاده کنید. به دانشآموzanی که در ساختن مدل با شما همکاری می‌کنند، امتیاز بدهید. مدل را در کلاس با مناسبت‌های مختلف به عنوان دست‌سازه دانشآموzan به نمایش بگذارید.

دریا نعمت خداوندی

- ابتدا از یکی از دانشآموzan بخواهید آیه ۹۷ سوره انعام را با صدای خوش تلاوت کند و شما معنی آن را روی تخته بنویسید و دانشآموzan را درباره معنی و مفهوم آیه به فکر وادارید.
- دانشآموzan را گروه‌بندی کنید. کارت‌ها یا برگه‌هایی را فراهم کنید و به آنها بدھید تا با همفکری یکدیگر آن را تکمیل کنند. پس از تکمیل از آنها بخواهید کارت‌های خود را باهم رد و بدل کنند و هر گروه نتایج کار گروه دیگر را بخواند.

مثال :

نام دریا : خلیج فارس

موقعیت (در کجای ایران قرار گرفته است) : جنوب ایران
استفاده از دریا (روی آب ، داخل آب ، بستر و کف دریا) :
روی آب : کشتیرانی برای تفریح ، بازرگانی ، حمل نفت و ...
داخل آب : صید ماهی و ...
بستر و کف دریا : استخراج نفت ، صید مروارید و صدف و ...

اکنون که دانشآموزان از طریق همفکری با اهمیت‌های گوناگون دریا آشنایی مقدماتی به دست آورده‌اند، فعالیت ۱ و ۲ را انجام دهید و بحث گروهی را اجرا کنید تا دانشآموزان بیشتر با اهمیت خلیج فارس و تنگه هرمز آشنا شوند.

- از دانشآموزان بخواهید از خانواده‌شان بپرسند که بیشتر چه نوع ماهی می‌خرند و مصرف می‌کنند. منابع غذایی دریایی را (دریاهاي شمال و جنوب) دسته‌بندی کنید. اگر فیلم و اسلاید درباره تولید و دسته‌بندی خاویار و میگو در اختیار دارید برای بچه‌ها نمایش دهید.

- از دانشآموزان بخواهید جلسه‌ایnde یک کنسرو ماهی به کلاس بیاورند. توجه نمایید که در اینجا یک مهارت زندگی آموزش داده می‌شود. اولاً بچه‌ها با خواندن برچسب مشخصات، تاریخ مصرف، طریقه مصرف، محل تولید و ... یاد می‌گیرند که برچسب کالاها را مطالعه نمایند و به خصوص تاریخ مصرف را بخوانند. به آنها آموزش دهید که اگر کنسرو ماهی فاسد باشد درب قوطی برآمده و بادکرده می‌شود. همچنین قبل از استفاده از کنسرو باید قوطی را در آب جوش حرارت دهند.

- از دانشآموزان بخواهید از روی کتاب بخوانند و سپس فعالیت ۷ را انجام دهند. برای مثال :

- ۱- کشتی‌سازی ۲- ماهیگیری ۳- کنسروسازی ۴- تعمیر کشتی و قایق ۵- ملوان و کاپیتان کشتی و قایق ۶- ابزارداری (در بندرها) ۷- بارگیری و باراندازی (در بندرها) ۸- ماهی فروشی ۹- فروش و سایل ماهیگیری ۱۰- فروش و سایل شنا و تفریح ۱۱- صنایع دستی ساخته شده از صدف‌ها

- فعالیت ۸ به منظور پرورش هوش درون فردی و خلاقیت و تفکر طراحی شده است. به نظراتی که جالب‌تر و مستدل‌تر ارائه می‌شوند امتیاز بدهید.

- فعالیت ۹ نیز برای آشنایی دانشآموزان با مؤسسات و سازمان‌های مربوط به امور دریاها طراحی شده است و اگرچه پاسخ سوال آسان به نظر می‌رسد اما هدف آن است که دانشآموزان دریابند در امور مختلف اقتصادی، اجتماعی، سازمان‌ها و نهادهایی وجود دارند که متولی این امور می‌باشند.

نکته: در صورتی که اعضای خانواده یا فamil و بستگان دانشآموزان در مشاغل مربوط به دریا فعالیت می‌کنند از آنها دعوت کنید در کلاس حضور یابند و به پرسش‌های بچه‌ها درباره دریا پاسخ دهند.

- بخش دیگری از این درس مربوط به موضوع حفاظت از دریاها و منابع دریایی است. اگر فیلم یا عکس‌هایی از آلودگی دریاها، مردن پرندگان در سواحل، لکه‌های نفتی روی آب و نظایر آن دارید به کلاس ببرید. در این زمینه می‌توانید از دانشآموزان بخواهید اگر در روزنامه‌ها مطالبی راجع به آلودگی دریاها پیدا کردن به کلاس بیاورند. یا خودتان بریده‌هایی از جراید تهیه کنید و به کلاس ببرید و توجه آنها را به موضوع جلب کنید.

- فعالیت ۱۰ را در کلاس اجرا کنید. ابتدا گفت و گویی ترتیب دهید. فعالیت‌هایی که به محیط زیست دریا آسیب می‌رسانند : صید بی‌رویه ماهی، خروج نفت از نفت‌کش‌ها، ورود زبانه‌ها و مواد سمی از طریق رودخانه‌ها به دریاها، گردشگری در کنار دریا و ورود زیاله‌ها و پلاستیک به دریا و مانند اینها.

- بخش الف به منظور پرورش خلاقیت انجام می‌گیرد، دانشآموزان علاقه‌مند را آزاد بگذارید تا خودشان طرح یا نقاشی موردنظر را بکشند و پیام جالب و کوتاهی ببروی آن بنویسند. پوستر را در کلاس یا راهروی مدرسه نصب کنید و به آن امتیاز بدهید. این فعالیت را ممکن است فقط دانشآموزان علاقه‌مند به کارهای هنری انجام دهند.

- در بخش ب به دانشآموزان بگویید که مثلاً استاندار ناحیه ساحلی هستند و به این ترتیب اجازه بدهید خود را در مقام یک

مسئول احساس کنند و راهکارهایی برای حفاظت از سواحل و دریا ارائه دهند.
محورها و ابزارهای ارزشیابی : در تعیین محورهای ارزشیابی از این فصل به انتظارات یادگیری این فصل (مندرج در جدول) ابتدای همین کتاب مراجعه نمایید.

فهرست مشاهدات معلم از فعالیت‌های کلاسی دانشآموزان، در حین انجام فعالیت‌های کتاب، کار با نقشه، کار با کره جغرافیایی.

انجام کار برگه‌ها،

- برگه خودارزیابی داشت آموزان

- فهرست بررسی کارهای تحقیقی، درست کردن پوستر، ارائه پیشنهاد و ...

- آزمون‌های کتبی و شفاهی از دانستنی‌های داشت آموزان

معرفی منابع برای مطالعه

جغرافیای ۲، رشته نظری سال سوم متوسطه وزارت آموزش و پرورش
ایران‌شناسی، بخش استان‌های ساحلی، تألیف طاهره کریمی، انتشارات سپهر اندیشه
استان‌شناسی سال دوم دبیرستان (استان‌های ساحلی) وزارت آموزش و پرورش، استان‌شناسی مازندران، گلستان، گیلان،
هرمزگان، خوزستان و سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۰ و ۹۱

www.anobanini.ir سایت جامع گردشگری ایران

خليج فارس، سيروس غفاريان، انتشارات مدرسه ۱۳۸۸

زير دريا چيست؟ مريم جلالي، انتشارات مدرسه ۱۳۸۵

تنگه هرمز، غلامرضا رحيمي، دفتر پژوهش‌های فرهنگي ۱۳۸۳

محيط زينت دريای خزر، حسين موسويان، مرکز پژوهش‌های روابط بين الملل ۱۳۸۰.

كتاب ماه تاريخ و جغرافيا، شماره ۱۶۷، ويزه‌نامه دريای خزر، فروردین ۱۳۹۱.

فرهنگ جغرافيا، منصور ملک‌عباسي، انتشارات محراب قلم ۱۳۸۹.

خليج فارس، دکتر ناصر تكميل‌همایون، مجموعه از ايران چه می‌دانم؟ دفتر پژوهش‌های فرهنگي، چاپ سوم، ۱۳۸۱.

دانستنی‌های معلم

روز ملی خليج فارس

در تاریخ ایران ۱۰ اردیبهشت روز ملی خليج فارس تعیین شده و در تقویم رسمی کشور این روز را که مصادف است با اخراج پرتغالی‌ها از تنگه هرمز، گرامی می‌دارند، در سال ۱۶۲۱ میلادی سپاهیان شاه عباس صفوی توانت اشغال گران پرتغالی را از تنگه هرمز بیرون نماید. به این ترتیب این اقدام که موجب شکست امپراتوری پرتغالی‌ها شد آن قدر مهم بود که موجب شد انگلیسی‌ها نیز حاکمیت ایران را بر خليج فارس به رسمیت بشناسند. سورای عالی انقلاب فرهنگی و دولت جمهوری اسلامی نیز براساس مصوبه‌ای در تیرماه ۱۳۸۴ این روز را به عنوان روز ملی خليج فارس رسمیت بخشدند.

سازمان شیلات جمهوری اسلامی ایران

سازمان شیلات جمهوری اسلامی ایران یک مؤسسه دولتی و وابسته به وزارت جهاد کشاورزی بوده و از اهداف و وظایف مهم آن برنامه‌ریزی و ناظرت برای بهره‌برداری پایدار از ذخایر و منابع آبزی کشور می‌باشد (مصطفویه ۱۴/۶/۱۳۷۴). حفظ منابع دریایی، بازسازی ذخایر، بهسازی محیط زیست آبیان – آبهای تحت حاکمیت جمهوری اسلامی ایران و نیز ترغیب و حمایت از تعاونی‌ها و اتحادیه‌های مرتبط با صید و پرورش آبیان، با رعایت قانون حفظ و بهره‌برداری از منابع آبیان از جمله وظایف سازمان شیلات جمهوری اسلامی ایران است.

سازمان بنادر و کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران www.Pmo.in

سازمان بنادر و دریانوردی جمهوری اسلامی ایران یکی از سازمان‌های دولتی ایران است که به امور بنادر و دریانوردی در این کشور می‌پردازد این اداره به ایجاد و تکمیل ساختمان‌ها و تأسیسات و تعمیرگاه‌های دریایی پرداخته و امور تهیه و تنظیم و اجرای مقررات بندری، دریایی، کشتیرانی و اداره امور تخلیه و بارگیری در بنادر کشور، اعطای گواهینامه را بر عهده دارد، اخیراً نام این سازمان به سازمان بنادر و دریانوردی تغییر کرده است.

خاویار ایران

دریای خزر بیش از ۹۰٪ ذخایر خاویار جهان را تأمین می‌کند. خاویار صادراتی ایران «خاویار طلایی» با طعم و عطر بی‌نظیر، بیشتر در منطقه میانکاله سواحل ساری تا خلیج حسینقلی تأمین می‌گردد. ماهی خاویاری بلوك (فیل ماهی)، آستر (تاس ماهی)، ماهی خاویاری سورگا (اوزون برون) از معروف‌ترین ماهی‌های خاویاری دریای خزر هستند، مصرف خاویار برای مقابله با بیماری‌های قلبی و افسردگی تجویز می‌شود.

خلیج فارس و دریای عمان

خلیج فارس، آبراهی است در امتداد دریای عمان که بین کشور ایران و عربستان قرار گرفته است. مساحت آن ۲۳۸۶۰ کیلومتر مربع و سومین خلیج بزرگ جهان است. این خلیج به وسیله تنگه هرمز به دریای عمان و آبهای آزاد جهان مرتبط است. دریای عمان نیز پهنه بزرگ آبی است که در شرق تنگه هرمز قرار گرفته است و بخش اعظم ساحلی جنوبی ایران را تشکیل می‌دهد. طول ساحل ایران در دریای عمان ۷۸۴ کیلومتر است حداقل درجه حرارت آن ۳۳ درجه و در دی‌ماه به حدود ۲۰ درجه تقلیل می‌یابد، مساحت این دریا حدود ۹۰۳ هزار کیلومتر مربع است. این پهنه آبی، خلیج فارس ایران را به اقیانوس هند متصل می‌کند.

دریای خزر

دریاچه خزر (کاسپین) به دلیل این که بزرگترین دریاچه جهان است در اصطلاح به آن دریا می‌گویند. ساحل جنوبی آن به ایران ختم می‌شود و از شمال به روسیه، و در غرب آن جمهوری آذربایجان و از شرق به ترکمنستان و قزاقستان محدود می‌گردد. از منابع مهم آن ذخایر نفت و گاز موجود در زیر بستر و همچنین انواع ماهی‌های خاویاری و غیرخاویاری است. در طول تاریخ این دریا به نام‌های دریای قزوین، گیلان، آبسکون، دیلم، هیرکانی، مازندران و گرگان و ... نامیده شده است.

مساحت آن که به دلایل مختلف کم و زیاد می‌شود، بین ۳۷° تا ۴۲° هزار کیلومتر مربع متغیر است. ارتفاع آب آن ۲۶ متر پایین‌تر از سطح آبهای آزاد جهان است.

عمق آن از شمال به جنوب افزایش یافته و در ترددیکی ایران به ۱۰۲۵ متر می‌رسد، و خطوط ساحلی آن بالغ بر ۶۵۰۰ کیلومتر است.

تنگه هرمز

آبراهی که به شکل خمیده میان دو دریای عمان خلیج فارس قرار گرفته و ۲ پهنه خشکی بزرگ، فلات ایران و شبه جزیره عربستان را از هم جدا می کند به تنگه هرمز معروف است.

طول خط مرزی ایران و کشور عمان که به نوعی طول این تنگه را نشان می دهد، به حدود ۲۰۲ کیلومتر می رسد. وسیع ترین بخش این آبراهه، ۸۴ کیلومتر و باریکترين قسمت آن حدود ۳۳/۶ کیلومتر عرض دارد. این تنگه به لحاظ عبور صدها کشتی حامل انرژی در روز، از اهمیت خاصی برخوردار است.

مساحت جزایر ایرانی خلیج فارس

ردیف	نام جزیره	مساحت (کیلومترمربع)	ردیف	نام جزیره	مساحت (کیلومترمربع)	ردیف	نام جزیره
۱	قشم	۱۴۶۴/۲	۱۰	تنب کوچک	۰/۳	۱۱	فاروران
۲	هرمز	۴۲۰	۱۲	لارک	۵۰	۱۳	فارسی
۳	هنگام	۳۱/۵	۱۴	فارور	۰/۳	۱۵	شیدوار
۴	لاوان	۷۶/۸	۱۶	کیش	۲۸	۱۶	عباسک
۵	کیش	۸۸/۲	۱۷	هندورایی	۱	۱۵	ابوموسی
۶	هندورایی	۲۲	۱۸	سیری	۲۰/۷	۱۱/۹	خارک
۷	ابوموسی	۱۱/۹	۱۹	تندبز	۲/۲	۱۰/۵	خارکو
۸	سیری	۱۶/۵	۲۰	تندبز	۰/۷	۱۰/۵	خارکو
۹	تندبز	۱۰/۵	۲۱	تندبز	۱/۳	۱۴۶۴/۲	خارکو

منبع : مساحت و طول مرزهای ایران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۰

١: ایران و همسایگان

درس ۲۰: مطالعه مروری	درس ۱۹: همسایگان ما
پدیده‌های مکانی، رابطه انسان و محیط، تعلق و هویت، میراث فرهنگی، تنوع شیوه‌های زندگی، حقوق و قوانین	فضا و مکان فرهنگ و هویت نظام اجتماعی
مهارت‌های کاوشگری: کاوش و بررسی، مشارکت، خلاقیت، واکنش شخصی و اظهارنظر ارزش‌ها و نگرش‌ها: احترام به سایر ملل، حمایت از مستضعفان، علاوه‌مندی به معرفی و شناساندن کشور خود به دیگران	
اهداف کلی: هدف شماره ۶ انتظارات یادگیری: انتظار می‌رود دانشآموزان با یادگیری این درس بنویسدند: اهمیت مرز را بشناسند و انواع مرزها را روی نقشه نمایش دهند.شرایط و چگونگی ورود و خروج از کشور را بنویسند و مقررات آن را بیان نمایند.شباهت‌ها و تفاوت‌های ما و کشورهای همسایه را ثبت و مقایسه نمایند.دلایل خود برای سفر به یک کشور همسایه را بیان کنند.نامه‌ای به دوست فرضی در کشور همسایه بنویسند و کشور خود را معرفی کنند.درباره کشورهای همسایه از منابع مختلف اطلاعاتی گردآوری کنند و نمایش دهند.	

فصل در یک نگاه

جمهوری اسلامی ایران بعد از چین و روسیه بیشترین تعداد همسایگان (۱۵ کشور) را دارد که از این تعداد با ۸ کشور از طریق دریا و ۷ کشور از طریق خشکی همسایه می‌باشد. به طور کلی مرز ابزار بایه و اولیه قلمرو حاکمیتی یک دولت سرزمینی است. و مفهوم مرز برای اثبات حاکمیت و روابط آن با کشورها و دولت‌های دیگر لازم و ضروری است. در این فصل دانشآموزان با مفهوم و اهمیت و انواع مرز آشنا می‌شوند و با بررسی برخی ویژگی‌های کشورهای همسایه به مقایسه آنها می‌پردازند.

مواد و وسایل لازم

کتاب درسی، کاربرگه‌ها، نقشه ایران و کشورهای همسایه، در صورت امکان تصاویری از کشورهای همسایه، فیلم و کتاب‌های آموزشی مربوط

۱۹ درس

همسایگان ما

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری
پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:
(فضای طرح سؤال را به وجود بیاورید.)

- در صورت امکان با رعایت نکات اینمی دانشآموزان را به پشت بام مدرسه برد و از بالا، دیوارهای منازل و مدرسه، پرچین با غها، حصارها را به عنوان وجود سرزین، زمین‌ها و خانه‌های مختلف به دانشآموزان نشان بدھید و علت این مرزبندی را سؤال کنید.
- از دانشآموزان بپرسید اگر خانه‌ها فاقد دیوار بود چه اتفاقی می‌افتد؟ چرا برای ورود به کلاس دیگر یا خانه همسایه در می‌زنیم و اجازه می‌گیریم؟ بعد از دانشآموزان بخواهید درباره مرز بین کشورها هر سؤالی دارند، بپرسند. به کسانی که سؤال بیشتری طرح می‌کنند امتیاز بدھید. سؤالات را روی تخته بنویسید.
- از دانشآموزی بخواهید با ایفای نقش یک خلبان که از روی چند کشور عبور می‌کند با برج مراقبت تماس بگیرد و درخواست ورود به کشور دیگر کند. به این ترتیب دانشآموزان را با مفهوم مرز زمینی و مرز هوایی آشنا کنید.
- از دانشآموزان بخواهید کاربرگه شماره ۲۴ را در کلاس کامل کنند. آنها باید ابتدا روی همه مرزها را بررنگ کنند. نام رودخانه‌های مرزی را بنویسند و طول مرزها را مقایسه کنند. روی همین کاربرگه تعداد کشورهای همسایه را بشمارند و نام آنها را بنویسند. جدول را کامل کنید.

۷ کشور : پاکستان، افغانستان، ترکیه، عراق، ارمنستان، آذربایجان، ترکمنستان	همسایگان خشکی ایران
۸ کشور : کویت، عربستان، بحرین، قطر، امارات متحده، عمان، روسیه، قزاقستان	همسایگان دریایی ایران

در این بخش می‌توانید پاسپورت (گذرنامه) خودتان را به کلاس ببرید و به بچه‌ها نشان بدھید. و زمینه را برای آموزش مفهوم روادید (ویزا) و اجازه خروج و... فراهم نمایید.
برای آموزش ویژگی‌ها و اشتراک ما با همسایگان از آلبوم عکس و اسلامی و همچنین بیان خاطرات استفاده کنید. معمولاً برخی از دانشآموزان به سفرهای زیارتی رفته‌اند و ممکن است خاطراتی از این سفرها داشته باشند.
فعالیت ۳— به منظور ظهر خلاقیت و واکنش فردی و اظهارنظر دانشآموز طراحی شده است.
پاسخ فعالیت ۴— زیرا کشور ایران در گذشته خیلی پهناور بوده است و بعضی از کشورهای امروزی را هم شامل می‌شده است.

مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در آموزش مباحث جغرافیایی، مطالعه موردی است. به این معنا که برای شناخت یک پدیده، دانش‌آموز چند نمونه را مطالعه می‌کند تا به ابعاد مختلف آن موضوع بی‌ببرد و بتواند آموخته‌های خود را تعیین دهد یا روش مطالعه موارد مشابه را یاد بگیرد.

در این درس، هدف حفظ کردن دانستنی‌ها و اطلاعات مربوط به کشورها نیست. بلکه دانش‌آموزان با استفاده از اطلاعات متن و تصاویر به مقایسه کشورهای همسایه می‌پردازند و کتاب یک منبع کاوشگری تلقی می‌شود.

در این زمینه به مطالعه موردی کتاب بسنده نکنید. فعالیت شماره (۲) کتاب را انجام دهید. دانش‌آموزان را راهنمایی کنید تا با مراجعه به منابع مختلف اطلاعاتی درباره کشورهای همسایه جمع‌آوری کنند. به هر گروه از دانش‌آموزان مطالعه یک کشور همسایه را سفارش دهید. سپس از آن‌ها بخواهید کار تحقیق خود را در قالب یک روزنامه دیواری ارائه کنند. نمایشگاهی از آثار دانش‌آموزان ترتیب دهید.

مقایسه افغانستان و ترکیه

تفاوت‌ها	شباهت‌ها
۱- ترکیه به دریا راه دارد اما افغانستان به دریا راه ندارد.	۱- هر دو کشور دارای کوه‌های مرتفع هستند.
۲-	۲- هر دو کشور مسلمان هستند.
	۳-
	۴-

- از دانش‌آموزان بخواهید با توجه به اطلاعات نقشه‌ها و متن کتاب ناهمواری‌ها، آب و هوا، پوشش گیاهی، شهرها، روستاهای بنای‌های تاریخی، زبان، جمعیت و ... را مقایسه کنند.

- کاربرگه ۲۵ به منظور پرورش مهارت‌های نوشتاری و مکاتبه و همچنین پرورش روحیه تعلق به میهن طراحی شده است. البته در این زمینه تفاوت‌های فردی را هم درنظر بگیرید. از چه‌ها بخواهید مجسم کنند می‌خواهند کشور خود را به یک دوست خارجی بشناسانند. چگونه ایران را معرفی می‌کنند. نوشه‌های دانش‌آموزان را جمع‌آوری و مطالعه کنید. غلط‌های نگارشی و غلط‌های علمی را تذکر دهید تا اصلاح شوند.

- محورها و ابزارهای ارزشیابی: برای تعیین محورهای ارزشیابی در این فصل می‌توانید از اهداف و انتظارات یادگیری این فصل (مندرج در ابتدای همین فصل) استفاده کنید.

- فهرست مشاهده از انجام فعالیت‌های کلاس

- کاربرگه‌ها
- آزمون کتبی یا شفاهی
- فعالیت‌های نقشه‌خوانی روی کاربرگه‌ها
- فهرست بررسی کارهای تحقیقی (گردآوری اطلاعات درباره کشورهای همسایه، روزنامه دیواری و...)

معرفی منابع برای مطالعه

- ۱- مترجم داود خاتمی، سرزمین و مردم پاکستان، انتشارات وزارت فرهنگ و آموزش عالی ۱۳۶۸
- ۲- مترجم مرتضی اسعدی، سرزمین و مردم افغانستان، انتشارات وزارت فرهنگ و آموزش عالی ۱۳۶۸
- ۳- مترجم محسن محسنیان، گذرگاه افغانستان، انتشارات آستان قدس رضوی ۱۳۶۵
- ۴- نویسنده، زیبا فرزین‌نیا، پاکستان، وزارت امور خارجه دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی ۱۳۷۶
- ۵- جغرافیای سال سوم دبیرستان وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۰ (مبحث مرز)
- ۶- تعليمات اجتماعی سال پنجم ابتدایی، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۰ (کشورهای همسایه)
- ۷- نقشه‌های کشورهای همسایه، مؤسسه گیتاشناسی، سال‌های ۹۰-۱۲۸۰
- ۸- منصور، ملک‌عباسی، فرهنگ جغرافی مدرسه، مؤسسه انتشاراتی محراب قلم ۱۲۸۹
- ۹- مساحت و طول مرزهای جمهوری اسلامی ایران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح ۱۳۹۰

دانستنی‌های معلم

مرزهای ایران

مرزهای ایران به دو بخش مرزهای سیاسی و مرزهای طبیعی تقسیم می‌شود. در حال حاضر طول مرزهای کشور جمهوری اسلامی ایران ۸۵۷۴ کیلومتر می‌باشد که از این مقدار ۳۹۶۵ کیلومتر مرز خشکی، ۲۰۴۵ کیلومتر مرز رودخانه‌ای، دریاچه‌ای و باتلاقی و ۲۵۶۴ کیلومتر آن نیز مرز دریایی است.

در جاهایی که رودخانه‌ای مرز بین دو کشور است، از «تالوگ» و یا خط عمیق‌ترین نقاط رودخانه برای تعیین مرز استفاده می‌شود.

ایران با کشورهای جنوب خلیج فارس از طریق پهنه دریایی خلیج فارس ارتباط دارد. لذا تحدید حدود مرزها براساس کنوانسیون حقوق دریاها صورت می‌پذیرد. در تعیین مرزهای دریایی و توافق بر سر آنها از معیارهایی چون خط مبدأ (پست‌ترین حد جزر در ساحل) آب‌های داخلی (آب‌هایی که پشت خط مبدأ قرار گرفته‌اند) آب‌های سرزمینی (اولین منطقه به سمت دریا از خط مبدأ که عرض آن ۳ تا ۱۲ مایل دریایی است) منطقه نظارت و فلات قاره استفاده می‌شود که هریک توضیحات مفصل دارد و برای اطلاع بیشتر می‌توانید به منابعی که در پایان فصل معرفی شده‌اند و کتاب‌های جغرافیای سیاسی مراجعه کنید.

طول مرزهای ایران

ردیف	نوع مرز	طول مرز (کیلومتر)
۱	مرزهای خشکی	۳۹۶۵
۲	مرزهای آبی	۲۰۴۵
۳	مرزهای دریایی	۲۵۶۴
مجموع طول کل مرز		۸۵۷۴

فصل ۱۱ : ایستادگی در برابر بیگانگان

درس ۲۲ : مبارزه مردم ایران با استعمار	درس ۲۱ : استعمار چیست؟		
تحول، پیشرفت و تداوم، مدارک و شواهد پراکندگی پدیده‌های مکانی تعلق و هویت، میراث فرهنگی	مفاهیم کلیدی	زمان، تداوم و تغییر مکان و فضا فرهنگ و هویت	حوزه‌های موضوعی
مهارت‌های کاوشگری : کاوش و بررسی، مشارکت، برقراری ارتباط، خلاقیت، واکنش شخصی و اظهارنظر ارزش‌ها و نگرش‌ها : میهن‌دوستی، احساس تعلق و افتخار به بزرگان و مبارزان با استعمار			
اهداف کلی : اهداف ۱۱، ۷ و ۱۹ انتظارات یادگیری : انتظار می‌رود دانش آموزان با یادگیری این درس بتوانند: • علل و عوامل ظهور پدیده استعمار و استعمار گری را نشان دهند.• از طریق مطالعه و بررسی شواهد، اهداف و روش‌های استعمار گران را بیابند و بررسی کنند.• از منابع مختلف درباره یکی از شخصیت‌هایی که با استعمار مبارزه کرده‌اند، اطلاعاتی گردآوری کنند.• درباره دخالت بیگانگان در کشور، اظهارنظر و نگرش خود را بیان کنند.• روی نقشه، بخش‌هایی از ایران را که به موجب قراردادهای استعماری جدا شده‌اند، نشان دهند.			

فصل در یک نگاه

یکی از موضوعات مهم تاریخی، اجتماعی و سیاسی جهان در سده‌های اخیر، ظهور پدیده استعمار و استعمارگری و انواع آن (استعمار کهن و نو) بوده است. این پدیده، تأثیرات زیادی بر ملل مختلف دنیا از ابعاد مختلف داشته است. دانش آموزان در فصل شکوفایی علوم و فنون در دوره اسلامی، درمی‌یابند که در دوره‌ای که مسلمانان در علوم و فنون پیشرفت کرده بودند، اروپا در جهل و تاریکی به سر می‌برده است. (قرون وسطی) در این فصل دانش آموزان می‌آموزند که با ظهور تغییر و تحولاتی در اروپا، آنها به سایر سرزمین‌های دنیا سفر می‌کنند و با غارت منابع طبیعی و انسانی، ملل دیگر را به استعمار خود درمی‌آورند. استعمار گران به شیوه‌های گوناگون عمل می‌کنند و در کشور ما نیز نفوذ داشته‌اند. از سوی دیگر از بین مردم، همواره شخصیت‌هایی ظهور کرده‌اند که با سیاست‌های استعماری مخالفت نموده، در این راه حتی جان خود را از داده‌اند. دانش آموزان در این فصل با مطالعه و بررسی مبارزات این قهرمانان، به الگو قرار دادن ویژگی‌های این شخصیت‌ها و پی بردن به ضرورت و لزوم دفاع از حقوق کشور خود ترغیب می‌شوند.

مواد و وسائل لازم

کتاب درسی، کاربرگه‌ها، کتاب‌های آموزشی منتشر شده در مورد شخصیت‌های مبارز دینی و ملی کشورمان متناسب با سطح مخاطبان، فیلم‌ها و سریال‌های مربوط به موضوع استعمار و مبارزات ضداستعماری در ایران، تصاویر شخصیت‌های مبارز، نقشه و کره جغرافیایی.

استعمار چیست؟

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:

(فضای طرح سؤال را به وجود بیاورید.)

- برای شروع درس ممکن است کلمه استعمار را روی تخته بنویسید و از دانشآموزان بخواهید هرچه به ذهنشان آمد (روش بارش مغزی) بگویند. پاسخ‌ها را یادداشت کنید.

از بچه‌ها بخواهید اگر مصداق‌هایی از استعمار یا استعمارگری را در کتاب‌ها خوانده‌اند یا در فیلم‌ها دیده‌اند بیان کنند. پاسخ‌ها را جمع‌بندی کنید.

- این درس با درس ۹ و ۱۰ پیشرفت‌های علمی مسلمانان پیوند نزدیکی دارد. برای اینکه دانشآموزان با ریشه‌های تاریخی استعمار آشنا شوند آنها را به زمان عقب بیرید و درس ۹ و ۱۰ را مرور کنید و بگویید در دوره‌ای که مسلمانان پیشرفت‌های زیادی کرده بودند، اروپا در جهل و تاریکی به سر می‌برد اما بعد‌ها تحولاتی در اروپا به‌وقوع پیوست. (البته در این درس به واژه‌های قرون وسطی و رنسانس اشاره نشده است و دانشآموزان در سال‌های آینده با این اصطلاحات تاریخی آشنا می‌شوند) این تحولات ناشی از انتقال علوم و فنون مسلمانان به اروپا، رونق تجارت و بازرگانی (ظهور طبقه بورژوا در مقابل فئودال‌ها) و زندگی شهرنشینی، تحولات علمی و هنری و اکتشافات جغرافیایی بوده است.

- کره یا نقشهٔ جغرافیایی را به کلاس ببرید و از دانشآموزان بخواهید بز قدمی (آسیا، اروپا، افریقا) و بز جدید (امریکا و استرالیا) را روی کره یا نقشهٔ نشان بدهند.

درباره‌این که چهارصد سال پیش انسان‌ها از سایر مناطق کره زمین اطلاع ناچیزی داشتند صحبت کنید و سپس از آنها بخواهید مسیرهای کشتیرانی (با توجه به تحولات دریانوردی) را روی نقشهٔ نشان دهند و کشورهای پیشگام را نام ببرند.

- از دانشآموزان بخواهید صفحات ۱۰۸ و ۱۰۹ کتاب را بخوانند و اطلاعات متن به منزله منبع کاوشنگری و انجام فعالیت‌های ۱ و ۲ محسوب می‌شود و دانشآموزان با تکمیل کاربرگه شماره ۲۶ یعنی نمودار علت و معلولی، علل حرکت اروپاییان به سرزمین‌های جدید و ظهور پدیده استعمار را بیان می‌کنند.

● برای تدریس بخش نفوذ استعمار در ایران بهترین روش بحث گروهی است. دانشآموزان را گروه‌بندی کنید تا ابتدا نمونه امتیازات و دخالت‌های بیگانگان در کشور را که در کادری آمده است، مطالعه کنند. دانشآموزان را از طریق بحث گروهی به یافتن پاسخ سوالات فعالیت ۳ ترغیب کنید. استعمارگران برای غارت منابع و معادن کشورها از جمله ایران نقشه می‌کشیدند. روسیه و انگلیس بیشتر در امور ایران دخالت می‌کردند و دخالت‌های آنها منجر به جلوگیری از پیشرفت کشور می‌شد. به این عامل خارجی (استعمار) عامل داخلی (استبداد شاهان) نیز کمک می‌کرد.

مبارزه مردم ایران با استعمار

- موضوع اصلی این درس آشنایی داشت آموز با سرگذشت برخی قهرمانان مبارزه با استعمار در ایران است. و همان طور که ملاحظه می کنید مطالب مربوط به این شخصیت ها در کادری با برچسب «مطالعه برای انجام فعالیت» نوشته شد. زیرا هدف اصلی به خاطر سپردن جزئیات زندگی این شخصیت ها نیست، بلکه هدف آن است تا بچه ها با مطالعه شرح حال این مبارزان و ویژگی های آنان، انسان های فداکار و بزرگ را الگو قرار بدنهند و از سوی دیگر دفاع از میهن و استقلال آن، به ارزشی که در روح و جان آنان جای گرفته، بدل شود. داشت آموزان را گروه بندی کنید و اجازه بدھید هر گروه متن را مطالعه کنند.
- مطالب مربوط به سرگذشت امیرکبیر، میرزا کوچک خان جنگلی، رئیس علی دولاری، دکتر مصدق و آیت الله کاشانی را به عنوان منبع کاوشگری تلقی نموده و از پرسش از جزئیات آنها خودداری کنید.

نکته: در این درس تنی چند از شخصیت هایی که با استعمار مبارزه کرده اند معرفی شده اند. اما شمامی توانید شخصیت های دیگری منجمله قهرمانان استان محل زندگی خود را نیز به داشت آموزان معرفی کنید.
فعالیت شماره ۲ بخش ب به همین منظور طراحی شده است.

پاسخ فعالیت ۳— زیرا امیرکبیر می خواست ایران به کشورهای خارجی وابسته نباشد و روی پای خود بایستد و در صنعت پیشرفت کند.

(درباره این موضوع در بخش دانستنی های معلم توضیحات بیشتری داده شده است.)

فعالیت ۵— سخنان امام (ره) در این زمینه زیاد است. برای مثال جمله معروف (امریکا هیچ غلطی نمی تواند بکند).

فعالیت ۶— زیرا ملی شدن نفت یک واقعه مهم برای کشور ما است و در این روز ملت ایران توانسته است دست بیگانگان را از منابع نفتی اش کوتاه کند.

توجه کنید که فعالیت ۴ یعنی کاربرگه شماره ۲۷ به این منظور طراحی شده که داشت آموزان قلمرو کنونی و قلمرو قبلی ایران را مقایسه کنند و بدانند بخش هایی از ایران به موجب قراردادهای استعماری از ایران جدا شده است.

محورها و ابزارهای ارزشیابی : محورهای ارزشیابی از این فصل همان اهداف و انتظارات مندرج در جدول ابتدای فصل است.

- فهرست مشاهده از فعالیت های داخل کلاس
- (طرح پرسش، بحث گروهی، اظهارنظر، همکاری با گروه و...)

- فهرست بررسی کارهای تحقیقی و سایر تکالیف...
- کاربرگه‌ها
- آزمون کتبی و شفاهی

معرفی منابع برای مطالعه

- ۱- نبرد رئیس علی دلواری، بهمن پگاه راد، انتشارات سوره، مهر ۱۳۸۷
- ۲- مجموعه چلچراغ، انتشارات مدرسه، سال ۱۳۹۱
- ۳- مجموعه چهره‌های درخشان، تهران، انتشارات مدرسه (امیرکبیر و ستارخان و...)
- ۴- ایران در دوره سلطنت قاجار، علی اصغر شمیم، ناشر شرکت چاپ و انتشارات علمی، چاپ اول ۱۳۴۲ و چاپ سوم ۱۳۷۱

دانستنی‌های معلم

امیرکبیر و تأسیس کارخانه^۱

آغاز پایه‌گذاری صنعت ماشینی در ایران را می‌توان به زمان صدارت امیرکبیر مربوط دانست. در باب ترویج صنایع در ایران، امیرکبیر معتقد بود که صنایع جدید اروپا را باید با احداث کارخانجات در خود ایران رواج داد و به عبارت دیگر احتیاجات مادی جدید را که از لوازم تمدن تازه اروپا می‌باشد در داخل کشور فراهم نمود. او ضمناً تشویق صنایع ملی را جزء اساسی برنامه اقتصادی خود قرار داده بود و از کارخانه‌هایی که به اهتمام وی احداث گردید دو کارخانه شکرسازی در شهر ساری بود که شکر مازندران را تصفیه می‌کرد. کارخانه بلورسازی در تهران و قم و اصفهان در سال ۱۲۶۷ق، کارخانه چینی‌سازی در اراک، تهران و شهر قم، کارخانه کاغذسازی در بیرون دروازه دولت که کاغذ مرغوبی به نام کاغذ امیری تولید می‌کرد. کارخانه رسیمان رسی بزرگی به طول و عرض ۶۰ ذرع در تهران و کارخانه چلواریافی در راه تهران به شمیران. (چارلز میسوی ۱۳۶۲ به نقل از فریدون آدمیت، ص ۴۵۴) میرزا تقی خان برای بسط صنایع اروپایی در ایران جمعی از هنرمندان و صنعتگران را در سال ۱۲۶۷هـ.ق تحت سرپرستی حاج میرزا محمد تاجر تبریزی به مسکو به پطرز بوغ روانه ساخت تا در آنجا آموزش بییند. میرزا تقی خان در تهیه صنایع خارجه در ایران کوشید و از آن جمله ساختن سماور و کالسکه می‌باشد که به همت وی تهیه و در ایران رواج گرفت. امیرکبیر نه تنها تولید صنایع خارجه را در ایران متداول کرد بلکه علاقه بی حد به توسعه و روتق دادن صنایع ملی ایران داشت. اما سرانجام تلاش‌های امیرکبیر، صدراعظم دوراندیش و وطن خواه ایران در جهت حمایت از یک اقتصاد ملی و بورژوازی ایران نیز به جایی نمی‌رسد و تأثیرات آن به سرعت محو می‌شود. (آدمیت ۱۳۴۴ ص ۳۸۸) متأسفانه پس از قتل امیرکبیر و تداوم استبداد و خودکامگی زمامداران و نفوذ استعمارگران، بیشتر تلاش‌های مربوط به توسعه صنعتی کشور مجدداً با شکست مواجه گردید.

^۱- فلاحیان، ناهید، تحلیل نقش روندهای صنعتی شدن در شکل‌گیری فضایی مجموعه شهر تهران، پایان‌نامه دوره دکترا، ۱۳۸۴، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا

فصل ۱۲ : آزادی خرمشهر

درس ۲۴ : خرمشهر در دامان میهن	درس ۲۳ : خرمشهر در چنگال دشمن
مباحثه کلیدی	نظام اجتماعی فرهنگ و هویت مکان و فضا زمان ، تداوم و تغییر حوزه های موضوعی
مهارت های کاوشنگری : کاوش و بررسی، مشارکت، خلاقیت، برقراری ارتباط، واکنش شخصی و اظهارنظر ارزش ها و نگرش ها : میهن دوستی، روحیه دفاع از میهن و تمامیت ارضی کشور، قدردانی از شهداء و ایثارگران	
اهداف کلی : اهداف ۸ و ۹ انتظارات یادگیری : انتظار می رود دانش آموزان با یادگیری این درس بتوانند: با مراجعته به تقویم روز فتح خرمشهر و هفته دفاع مقدس را بیابند. روی نقشه، مرزهای غربی ایران و خطوط جنگ تحمیلی را معین کنند. علل و عوامل جنگ تحمیلی را بیان کنند. احساس خود را نسبت به شهداء و ایثارگران و دفاع از کشور بیان کنند. با بررسی شواهد و مدارک (مثلًاً بیانات امام (ره)) دفاع مقدس را تحلیل کنند. روی خط زمان برخی وقایع دفاع مقدس را نشان دهند.	

فصل در یک نگاه

جنگ امر خوشایندی نیست و عموم انسان ها آن را دوست ندارند و مخالف وقوع جنگ هستند اما به همان اندازه که جنگ عملی ناخوشایند است دفاع امری عقلانی و پسندیده است. دفاع از سرزمین و اعتقادات زمینه بروز دلاوری جوانان را فراهم می سازد و باعث گسترش اخلاق جوانمردانه و روحیه سلحشوری و از خود گذشتگی می شود. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، کشور ما از یک نظام وابسته به قدرت های بیگانه به نظامی مستقل مبدل شد و در چنین شرایطی مورد تهاجم وسیع قرار گرفت.

هشت سال دفاع مقدس دستاوردهای فراوانی به جای گذاشت که یکی از آنها ترویج فرهنگ ایثار و شهادت بوده است. در این فصل دانش آموزان با علل و عوامل جنگ تحمیلی و اشغال و آزادسازی خرمشهر (به عنوان یکی از مظاہر پایداری و مقاومت ایران) آشنا می شوند و ضرورت های دفاع و قدردانی از ایثارگران را تحلیل و تمرین می کنند.

مواد و وسایل لازم

کتاب درسی، کاربرگه ۲۸ و فیلم ها و کتاب های آموزشی که در مورد جنگ تحمیلی، اشغال و آزادی خرمشهر و یا زندگینامه شهید جهان آرا و سایر شهداء به چاپ رسیده قابل استفاده هستند.

۲۳

درس

خرمشهر در چنگال دشمن

مراحل تدریس و ایجاد فرصت‌های یادگیری

پیشنهادهایی برای شروع و پیشبرد درس‌ها:

(فضای طرح سؤال را به وجود بیاورید.)

- برای شروع و ایجاد انگیزه می‌توانید از روش‌های مختلف استفاده کنید.
 - در مناطق نزدیک به مناطق جنگی می‌توانید اردو و بازدیدی از آثار به جای مانده از جنگ ترتیب دهید.
 - در صورتی که فیلمی از دفاع مقدس در اختیار دارید، بخش‌هایی از آن را در کلاس پخش کنید.
- توصیه می‌شود فیلم دارای صحنه‌های دلخراش نباشد و با توجه به سن مخاطبان از صحنه‌های خداحافظی رزمندگان با خانواده، نماز و عبادت در سنگر، کمک رزمندگان به یکدیگر و مانند آن استفاده شود.
- نوحة معروف «ممد نبودی» را در کلاس پخش کنید. (فعالیت ۵)

اجازه بدید بچه‌ها سوالات خود را درباره جنگ تحمیلی پرسند و شما با پیش دانسته‌های آنها نیز آشنا شوید.
در مرحله بعد از نقشه و نقشه‌خوانی استفاده کنید و با استفاده از معلومات قبلی آنها در زمینه (مرز) خط مرزی ایران و عراق را نشان دهید و شهرها و مناطق اطراف آن را نام ببرید.

– درباره علل وقوع جنگ تحمیلی، اجازه بدید بچه‌ها به طور گروهی متن را بخوانند و درباره آن گفتگو کنند. سپس فعالیت ۶ این درس را که نمودار علت و معلول است روی یک کاغذ سوم رسم نموده و علل جنگ تحمیلی را در آن بنویسید.
– پس از انجام فعالیت ۵ یعنی پخش شعر معروف «ممد نبودی» زندگینامه شهید جهان‌آرا و اشغال خرمشهر را برای بچه‌ها تعریف کنید.

– فعالیت (۲) درس ۲۴ را که فعالیت تحقیقی است به عنوان تکلیف خارج از منزل معین کنید و دانش‌آموزان را در انجام آن به خوبی راهنمایی کنید.

۲۴ درس

خرمشهر در دامان میهن

* درس را با بررسی فعالیت‌های تحقیقی که دانشآموزان انجام داده‌اند، آغاز کنید. در جلسه قبل از دانشآموزان خواسته‌اید که درباره زندگی یکی از شهدای جنگ تحمیلی یا شهید بهنام محمدی اطلاعاتی جمع‌آوری کنند. دانشآموزان باید به خوبی راهنمایی شوند و منابع کافی در اختیار آنها گذاشته شود. در صورتی که در مدرسه به اینترنت دسترسی دارید از شبکه رشد و دانشنامه رشد نیز می‌توانید استفاده کنید. کارهای تحقیقی بچه‌ها طبق فهرست تنظیم شده (که ملاک‌ها و معیارهای آن به دانشآموزان گفته شده) بررسی کنید و امتیاز بدهید و نمونه کار را در پوشه کار قرار دهید.

نکته: اگرچه در این درس بر اشغال و آزادسازی خرمشهر به عنوان یکی از شهادهای مهم مقاومت مردم ایران تأکید شده است اما شما معلم‌گرامی می‌توانید از سرداران و قهرمانان استان محل زندگی خود بگویید و رشادت‌ها و مقاومت‌های مردم محل خود را در جنگ تحمیلی برای دانشآموزان توضیح دهید.

از یک فرد جانباز و ایثارگر یا آزاده دعوت کنید در کلاس حضور یابد و خاطرات خود را از دفاع مقدس، برای بچه‌ها تعریف کند.

بازدید علمی از گنجینه‌ها، بناها، مزار شهدای گمنام و مکان‌هایی که در آن آثاری از دفاع مقدس به نمایش گذاشته شده، توصیه می‌شود.

از اهداف مهم این درس تقویت روحیه دفاع از میهن و قدردانی از ایثارگران و ارج نهادن به میراث‌های فرهنگی دفاع مقدس است. لذا انجام فعالیت‌های (۱) (۳) (۴) و (۵) را با هدف درونی‌سازی نگرش‌ها انجام دهید.

● به موضوع کمک‌های پشت جبهه تأکید کنید و آموزش دهید که تنها با اسلحه نمی‌توان در برابر دشمن جنگید و می‌توان از روش‌های مختلف برای کمک به میهن استفاده کرد.

پاسخ کاربرگه شماره ۲۸ : آغاز جنگ تحمیلی شهریور ۵۹ بود که تا شهریور ۶۷، هشت سال به طول انجامید.

● محورها و ابزارهای ارزشیابی : برای تعیین محورهای ارزشیابی از این فصل به اهداف و انتظارات یادگیری از دانشآموز باید توجه نمود.

● پرسش‌های شفاهی و کتبی،

- انجام کاربرگه خط زمان،
- فهرست مشاهدات (بحث و گفتگو در کلاس، خواندن سرود و فاتحه و فعالیت‌های کلاس)
- فهرست بررسی کارهای تحقیق

معرفی منابع برای مطالعه

- ۱- احمد، دهقان، آزادی خرمشهر (خاطرات شهید صیاد شیرازی)، تهران، انتشارات سوره، مهرماه ۱۳۸۸
- ۲- جنایت‌های ما در خرمشهر، (خاطرات اسرای عراق) تهدتن انتشارات سوره، مهرماه ۱۳۹۰
- ۳- شهید بهروز مرادی، یادداشت‌های خرمشهر، تهران، حوزه هنری، ۱۳۷۰
- ۴- محمد، جوانبخت، سقوط خرمشهر، تهران کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۸۰
- ۵- داود، بختیاری داشور، فرمانده شهر (زنگی شهید جهان‌آرا)، تهران انتشارات سوره، مهرماه ۱۳۸۸
- ۶- مجموعه چهره‌های درخشان، تهران، انتشارات مدرسه
- ۷- آمادگی دفاعی، سال سوم راهنمایی کد ۱۴۴/۳ وزارت آموزش و پرورش
- ۸- علی، سمیعی، کارنامه توصیفی عملیات‌های هشت سال دفاع مقدس، انتشارات فصل کوثر، ۱۳۸۲
- ۹- راهیان نور <http://rahiannor>
- ۱۰- پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس www.paidari.ir
- ۱۱- سایت جامع دفاع مقدس www.sajed.org
- ۱۲- ابراهیم، حاج محمدزاده و دیگران، روزشمار جنگ ایران و عراق، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- ۱۳- شهید بهنام محمدی، داود امیریان، تهران، انتشارات مدرسه، ۱۳۸۹
- ۱۴- داود، امیریان، داستان بهنام، تهران، نشر شاهد، ۱۳۸۹
- ۱۵- داود، بختیاری داشور، فرمانده شهر (زنگی شهید جهان‌آرا)، تهران، سوره مهر، ۱۳۸۸
- ۱۶- محمود، جوانبخت، سقوط خرمشهر، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۸۰

دانستنی‌های معلم

شهید بهنام محمدی

یکی از رزمندگان خرمشهر که برای حفظ این شهر مقاومت نمود، نوجوان ۱۴ ساله‌ای به نام بهنام محمدی بود که با وجود سن کم و جنه کوچکش، مردانه در مقابل دشمن استادگی کرد. یکی از شاهدان واقعه درباره او گفته است : بهنام محمدی به سبب کوچکی جنه‌اش که کمتر توجه دشمن را جلب می‌کند غالباً سر کوچه‌ها و خیابان‌های فرعی به دیده‌بانی می‌پردازد و بچه‌ها را از نقاط نفوذ دشمنان مطلع می‌کند و با شجاعت، زرنگی و شادابی و حرف‌های بچه‌گانه به رزمندگان روحیه می‌بخشد. بهنام بر اثر ترکشی که به قلب کوچکش اصابت کرده همه را در فراق خود می‌سوزاند. (کتاب آمادگی دفاعی سال سوم راهنمایی کد ۱۴۴/۳ به نقل از خرمشهر در جنگ طولانی ص ۴۲۶)

پیوست (۱)

تناسب اهداف برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی با اهداف مصوب شورای عالی آموزش و پرورش – مصوب ۱۰/۰۱/۱۳۹۰

شماره اهداف برنامه درسی مطالعات اجتماعی	اهداف مصوب برنامه‌های درسی پایه ششم ۱۰/۰۱/۱۳۹۰ شورای عالی آموزش و پرورش
– هدف ۱، ۲ و ۳ نظام اجتماعی – هدف ۴ و ۵ فضا و مکان – هدف ۷ و ۸ زمان، تداوم و تغییر هدف ۱۲ فرهنگ و هویت	۱- تربیت عقلانی و تقویت تفکر و تعقل
– هدف ۱۰ و ۱۱ فرهنگ و هویت – هدف ۴ و ۵ فضا و مکان – هدف ۷ و ۸ زمان، تداوم و تغییر	۲- تعمیق باور به ارزشمندی نهاد خانواده، وطن، فرهنگ و هویت اسلامی- ایرانی و ارج نهادن به میراث فرهنگی، قانون، صداقت و پاکی
– هدف ۱۲ فرهنگ و هویت – هدف ۴ و ۵ فضا و مکان – هدف ۳ نظام اجتماعی	۳- تقویت باور به هدفمندی خلقت، آیه بودن آن ارزشمندی مخلوقات و درک قوانین و زیبایی‌های جهان آفرینش
– هدف ۲، ۱ و ۳ نظام اجتماعی – هدف ۱۲ فرهنگ و هویت – هدف ۱۳ و ۱۴ و ۱۵ منابع، فعالیت‌های اقتصادی	۴- آشنایی با آداب و مهارت‌های زندگی و به کارگیری آنها
– هدف ۴ و ۵ فضا و مکان – هدف ۱۳ و ۱۵ منابع و فعالیت‌های اقتصادی	۵- آشنایی با تأثیر کار و تلاش در پیشرفت کشور، مشاغل و فرایندهای اقتصادی در محیط زندگی

شایان ذکر است که سایر اهداف مصوب یعنی ردیف ۶ الی ۹ شورای عالی آموزش و پژوهش، اگرچه به طور مستقیم با اهداف برنامه درسی مطالعات اجتماعی همپوشانی ندارند، اما در شبکه مفهومی و سازماندهی محتوا ترغیب، تقویت و حمایت می‌شوند. به همین منظور در فصول مختلف کتاب مطالعات اجتماعی فعالیت‌هایی به شرح زیر طراحی و تدوین شد.

هدف شماره ۶ مصوب شورای عالی آموزش و پژوهش
توانایی به کارگیری مهارت‌های اصلی زبان و خواندن
و نوشتمن متنون زبان فارسی

هدف شماره ۷ مصوب شورای عالی آموزش و پژوهش
توانایی به کارگیری مفاهیم و مهارت‌های پایه ریاضی در حل
مسائل روزمره زندگی

هدف شماره ۸ مصوب شورای عالی آموزش و پژوهش
نگرشا و مهارت‌های پایه در خلق آثار فرهنگی – هنری با
رویکرد و تربیت هنری

هدف شماره ۹ مصوب شورای عالی آموزش و پژوهش
شناخت و کاربرد روش‌ها، مواد و ابزارهای علمی و
فناورانه در یادگیری و زندگی روزمره

۱- خواندن متن، استخراج ایده‌های عمده متن و گرایش
نویسنده، خلاصه نویسی، گزارش نویسی، نامه نویسی،
معنی کردن شعر، نوشتمن متن توصیفی

۲- خواندن و فهم نمودار، ترسیم نمودار (ستونی،
دایره‌ای) تبدیل مقادیر کمی (هکتار، تن و ...)، نمایش
مقادیر کمی به صورت جدول و محاسبه

۳- ساختن مدل و ماقن، نقاشی، رنگ آمیزی، تولید آثار
و ابداعات هنری

۴- استفاده از اینترنت برای گردآوری اطلاعات، به
کارگیری لوح فشرده و امثال‌هم

فهرست منابع

- * راهنمای برنامه درسی مطالعات اجتماعی برای دوره آموزش عمومی، گروه مطالعات اجتماعی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی ۱۳۸۹ سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
- * رحیمی، علیرضا و فاطمه رمضانی، کتاب معلم (راهنمای تدریس) هدیه‌های آسمان، چهارم دبستان ۱۳۸۳ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی
- * رستگار، طاهره، ارزشیابی در خدمت آموزش، مؤسسه فرهنگی فناوری تربیت ۱۳۸۶
- * رستگار، طاهره، روحی، بتول فرنوش، عزت السادات حسینی و مینو قرائی، کتاب معلم (راهنمای تدریس) علوم تجربی سوم دبستان، ۱۳۸۱ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی
- * فلاحیان، ناهید، محمدباقر آرام، آمنه احمدی و مریم نادری ۱۳۸۹، روش آموزش مطالعات اجتماعی، ویژه تربیت معلم، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی
- * فلاحیان، ناهید، ۱۳۹۱، مطالعات اجتماعی پایه ششم دبستان، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

